

Tartu Ülikool

Maailma keelte ja kultuuride kolledž

Anna Liisa Kaasla

J. R. R. TOLKIENI „KÄÄBIKU“ NIMEDE TÕLKEMEETODITE VÕRDLUS
INGLISE-EESTI JA INGLISE-PRANTSUSE SUUNAL

Magistritöö

Juhendaja: Marri Amon

Tartu

2017

Sisukord

Sissejuhatus	6
1. Autorist, teosest ja valitud tõlgetest	9
1.1. John Ronald Reuel Tolkien	9
1.2. Tolkieni tõlkimisest	11
1.3. „Käabik“	13
1.4. „Käabiku“ tõlked eesti ja prantsuse keelde	14
2. Nimi ja selle tõlkimine	17
2.1. Nime defīnitsioon	17
2.2. Nimede tähendus	18
2.3. Nimede tõlkimine	19
2.3.1. Ajaloolised isikud, pühakud, kohanimed, asutused, tooted ja kaubamärgid	20
2.4. Nimed lastekirjanduses	22
2.5. Nimede tõlkimist määravad tegurid lastekirjanduses ning tõlkija roll	24
2.6. Pärinimede tõlkemeetodid	26
2.6.1. Eirlys E. Davies	27
2.6.2. Theo Hermans	27
2.6.3. Javier Franco Aixelá	28
3. „Käabiku“ kohtade, isikute, tiitlite ja hüüdnimede ning esemenimede tõlkemeetodid inglise-eesti ja inglise-prantsuse suunal	31
3.1. „Käabiku“ kohtade, isikute, tiitlite ja hüüdnimede ning esemenimede tõlkemeetodid inglise-eesti suunal	31
3.1.1. „Käabiku“ kohanimed	31
3.1.1.1. Kohanimede kopeerimine	32

3.1.1.2. Kohanimede lingvistiline tõlkimine.....	33
3.1.1.3. Kohanimede transformatsioon.....	36
3.1.1.4. Kohanimede väljajätt.....	41
3.1.2. „Käabiku“ isikunimed.....	41
3.1.2.1. Isikunimede kopeerimine.....	42
3.1.2.2. Isikunimede lingvistiline tõlkimine.....	44
3.1.2.3. Isikunimede transkribeerimine.....	46
3.1.2.4. Isikunimede transformatsioon.....	47
3.1.2.5. Isikunimede väljajätt.....	48
3.1.3. „Käabiku“ tiitlid ja hüüdnimed.....	48
3.1.3.1. Tiitlite kopeerimine ja lingvistiline tõlkimine.....	49
3.1.3.2. Tiitlite lingvistiline tõlkimine.....	49
3.1.3.3. Tiitlite transformatsioon.....	51
3.1.3.4. Tiitlite kopeerimine ja transformatsioon.....	52
3.1.3.5. Tiitlite asendamine.....	52
3.1.3.6. Tiitlite väljajätt.....	53
3.1.3.7. Hüüdnimede kopeerimine.....	54
3.1.3.8. Hüüdnimede lingvistiline tõlkimine.....	54
3.1.3.9. Hüüdnimede kopeerimine ja lingvistiline tõlkimine.....	55
3.1.3.10. Hüüdnimede transformatsioon.....	56
3.1.4. „Käabiku“ esemenimed.....	57
3.1.4.1. Esemenimede kopeerimine.....	57
3.1.4.2. Esemenimede lingvistiline tõlkimine.....	58
3.1.4.3. Esemenimede transformatsioon.....	60

3.2. „Kääbiku“ kohtade, isikute, tiitlite ja hüüdnimede ning esemenimede tõlkemeetodid inglise-prantsuse suunal.....	61
3.2.1. „Kääbiku“ kohanimed.....	61
3.2.1.1. Kohanimede kopeerimine	61
3.2.1.2. Kohanimede lingvistiline tõlkimine.....	62
3.2.1.3. Kohanimede transkribeerimine	67
3.2.1.4. Kohanimede transformatsioon	67
3.2.2. „Kääbiku“ isikunimed.....	68
3.2.2.1. Isikunimede kopeerimine	69
3.2.2.2. Isikunimede lingvistiline tõlkimine	70
3.2.2.3. Isikunimede transkribeerimine.....	70
3.2.2.4. Isikunimede transformatsioon.....	71
3.2.2.5. Isikunimede asendamine	72
3.2.3. „Kääbiku“ tiitlid ja hüüdnimed.....	73
3.2.3.1. Tiitlite kopeerimine ja lingvistiline tõlkimine.....	73
3.2.3.2. Tiitlite kopeerimine ja transformatsioon.....	74
3.2.3.3. Tiitlite lingvistiline tõlkimine ja transformatsioon	75
3.2.3.4. Tiitlite lingvistiline tõlkimine	75
3.2.3.5. Hüüdnimede kopeerimine ja lingvistiline tõlkimine.....	77
3.2.3.6. Hüüdnimede lingvistiline tõlkimine.....	78
3.2.3.7. Hüüdnimede transformatsioon	79
3.2.3.8. Hüüdnimede elemendi lisamine	80
3.2.3.8. Hüüdnimede väljajätt	81
3.2.4. „Kääbiku“ esemenimed	81
3.2.4.1. Esemenimede kopeerimine	82

3.2.4.2. Esemenimede lingvistiline tõlkimine.....	82
3.2.4.3. Esemenimede transkribeerimine	83
3.3. „Käabiku“ isikute, kohtade, esemete nimede ning tiitlite ja hüüdnimede tõlkemeetodite võrdlus inglise-eesti ja inglise-prantsuse suunal.....	85
3.3.1. Lingvistiliselt tõlgitud nimed.....	85
3.3.2. Kopeeritud nimed	86
3.3.3. Kopeeritud ja lingvistiliselt tõlgitud tiitlid ja hüüdnimed.....	87
3.3.4. Nimede transformeerimine	88
3.3.5. Nimede transkribeerimine.....	89
3.3.6. Nimede asendamine.....	90
3.3.7. Tolkieni juhendist „Guide to the Names in The Lord of the Rings“ kinnipidamine „Käabiku“ nimede tõlkimisel	92
Kokkuvõte.....	96
Kasutatud kirjandus.....	100
Resümees	106
Lisa 1 „Käabiku“ inglise-, eesti- ja prantsuskeelsete nimede koondtabel	108

Sissejuhatus

Minu magistritöö teemaks on „J. R. R. Tolkieni „Kääbiku“ nimede tõlkemeetodid ning nende võrdlus inglise-eesti ja inglise-prantsuse suunal“. Töö eesmärgiks on uurida, milliseid tõlkemeetodeid on inglise keelest eesti keelde ja inglise keelest prantsuse keelde „Kääbikus“ leiduvate nimede tõlkimiseks kasutatud. Lisaks soovin võrrelda, kas ja millisel määral kahel tõlkesuunal samade nimetüüpide tõlkimiseks valitud meetodid sarnanevad või erinevad. Magistritöö hüpoteesiks on, et pärisnimesid pigem ei tõlgita või tõlgitakse neid sõna-sõnalt.

Huvi teema vastu tekkis, kui tegin kursusetöö aine „Sissejuhatus suulisesse ja kirjalikku tõlkesse“ jaoks. Siis uurisin nimede tõlkeid vaid inglise-eesti suunal. Kuna ainult „Kääbiku“ nimesid pole varem lõputööna uuritud, siis tekkis mõte uurida nimede tõlkeid põhjalikumalt ning kaasata ka inglise-prantsuse tõlkesuund. Usun, et minu töö võiks olla ühest küljest huvitav kõigile Tolkieni austajatele, kes soovivad teada, kuidas „Kääbiku“ nimedega tõlkimisel ringi on käidud. Teisest küljest võiks see olla kasulik kõigile tõlkijatele või tõlkeõpetuse üliõpilastele, kes nimede tõlkimisega kokku puutuvad või lihtsalt teema vastu huvi tunnevad.

Nimede otsimiseks kasutasin 2006. aastal ilmunud ingliskeelset kordustrükki, 2012. aastal ilmunud eestikeelset kordustrükki, mis on ka kõige viimane seni ilmunud väljaanne ning 2012. aastal ilmunud prantsuskeelset tõlget, mis on teine prantsuse keeles ilmunud „Kääbiku“ tõlge. Magistritöös uurin kohtade, tegelaste, tiitlite ja hüüdnimede ning esemete nimesid. Tiitlid ja hüüdnimed kaasasin töösse, sest raamatus on tegelasi, keda tuntaksegi ainult tiitli järgi, näiteks *Lord of the Eagles* (Kotkaste Isand ee k, Seigneur des Aigles pr k). Nimede valikul lähtusin originaalist ning valisin töösse need nimed, mis on inglise keeles suure algustähega hoolimata sellest, kas nad on seda ka eesti või prantsuse keeles. Lisaks jälgisin, et konteksti järgi oleks aru saada, et tegu on nimega. Näiteks *King of All Birds* (kõigi lindude kuningas ee k, Roi de Tous les Oiseaux pr k) on minu jaoks

samasugune tiitel nagu *Lord of the Eagles* ning kaasasin selle töösse vaatamata sellele, et see eesti keeles väikeste algustähtedega on. Jätsin välja liiginimetused, mis inglise keeles samuti suure tähega olid, näiteks teatud tüüpi metsikute huntide nimetus *Wargs* (vargid ee k, Wargs pr k).

Magistritöö koosneb kolmest peatükist. Esimeses peatükis tutvustan lähemalt nii „Kääbiku“ autorit John Ronald Reuel Tolkieni kui ka teost ennast, lisaks kirjutan sellest, mida arvas autor oma raamatute tõlkimisest. Leian, et autori tutvustus on tähtis mõistmaks, miks nimed tema teostes, sealhulgas „Kääbikus“, olulised on ning miks nende tõlkimisse kergekäeliselt suhtuda ei tohiks. Lisaks põhjendan selles osas, miks valisin eesti keeles kõige uuema väljaande ning prantsuse keeles uuema tõlke. Töö teine osa on teoreetiline osa, kus esitan nime definitsiooni ja toon välja võimalikke tähendusi või omadusi, millele nimed viidata võivad. Seejärel kirjutan nimede tõlkimisest üldiselt ning toon Albert Petér Vermesi, Peter Newmarki, Michel Ballard, Saleh Delforouz Abdolmaleki ja Anne Lange artiklite ja raamatute põhjal näiteid selle kohta, kuidas võiks tõlkida ajalooliste isikute, pühakute, päriselt olemasolevate kohtade, asutuste ning toodete ja kaubamärkide nimesid. Edasi kirjutan nimedest lastekirjanduses. Tutvustan nimede võimalikke funktsioone ning seda, millist tüüpi teostes sageli nimesid tõlgitakse. Lisaks kirjeldan tegureid, mis nimede tõlkimist määravad ning tõlkija rolli. Viimaks tutvustan tõlkemeetodeid, mille analüüsiosa jaoks valisin. Magistritöö kolmas peatükk on analüüsiosa, mis koosneb kolmest alapeatükist. Esimeses alapeatükis uurin nimesid inglise-eesti suunal. Vaatlen iga nimetüübi (tegelased, kohad, esemed, hüüdnimed ja tiitlid) puhul eraldi, milliseid meetodeid kasutatud on. Seejärel uurin samamoodi nimesid inglise-prantsuse suunal. Analüüsiosa kolmas alapeatükk on võrdlev osa, kus toon välja kahel tõlkesuunal kasutatud tõlkemeetodite sarnasused ja erinevused. Kõige viimasena esitan kokkuvõtte, kus toon välja magistritöö olulisimad tulemused. Magistritöö analüüsiosas pakun mõnel juhul ka välja omapoolseid tõlkevasteid, kui mulle tundub, et tõlge võiks olla täpsem või teistsugune. See aga ei tähenda, et peaksin juba tõlgitud nimesid valedeks ning enda variante õigeteks. Soovin lihtsalt esitada oma subjektiivse arvamuse, mitte teha ettepanekut hakata „Kääbiku“ nimede tõlkeid muutma.

Selleks, et uurida, milliseid tõlkemeetodeid on kasutatud „Kääbiku“ nimede tõlkimiseks inglise keelest eesti ja prantsuse keelde, olen koostanud neli koondtabelit (tegelaste nimed, kohanimed, esemete nimed ning hüüdnimed ja tiitlid). Iga rühma siseselt määrasin tõlkemeetodid, mida kahel tõlkesuunal kasutatud on. Nende põhjal koostasid väiksemad tabelid, mida kolmandas peatükis analüüsin. Analüüsi alustan kõige suuremast nimerühmast ehk kohanimedest, seejärel liigun isikunimede, tiitlite ja hüüdnimede ning viimaks esemenimede juurde. Tõlkemeetodid, mida nimede uurimisel kasutan, pole ühe kindla tõlketeoreetiku välja pakutud. Valisin mitme teoreetiku esitatud meetodite hulgast välja need, mis tundusid minu töö jaoks kõige paremini sobivat ehk meetodid, mida ma originaali ja tõlgete uurimisel märkasin. Tõlketeoreetikud, kelle meetodite hulgast oma valiku tegin on Eirlys E. Davies, Theo Hermans ning Javier Franco Aixelá.

2016. aasta kevadel kaitses Mari Pever Tallinna ülikoolis oma magistr töö teemal „Isiku- ja kohanimede tõlkimisest „Kääbikus“ ja „Sõrmuste isanda“ triloogias“. Oma töös uuris ta nende isiku- ja kohanimede tõlkeid inglise-eesti suunal, mis on „Kääbikus“ ja „Sõrmuste isandas“ ühised. Lisaks viis ta Eestis läbi küsitluse, kus palus tõlgitud nimesid hinnata. Töö eesmärk oli uurida, mida inimesed tõlkimist hinnates oluliseks peavad ning kas erinevate taustadega inimeste arvamusi vaadeldes on võimalik tuua välja üldistusi (Pever 2016: 5). Mari Peveri tööd kasutan selleks, et näha, kas tema leitud „Kääbiku“ nimedel, mis ka „Sõrmuste Isandas“ esinesid, on „Sõrmuste Isandas“ teistsugused tõlked või mitte.

„Sõrmuste Isanda“ nimede tõlkimise kohta on Tolkien ise andnud 1967. aastal välja juhendi „Guide to the Names in The Lord of the Rings“. Kasutan seda, et uurida, kas tõlkijad on nimede puhul, mis ka „Kääbikus“ esinevad, tõlkejuhistest kinni pidanud või mitte.

1. Autorist, teosest ja valitud tõlgetest

Selles peatükis tutvustan kõigepealt „Kääbiku“ autorit John Ronald Reuel Tolkieni, annan ülevaate tema elust ning huvist keelte vastu, lisaks kirjutan tema teoste tõlkimisest. Seejärel tutvustan „Kääbikut“ ennast. Viimaks selgitan, miks valisin just need tõlked, mida oma töö jaoks kasutasin.

1.1. John Ronald Reuel Tolkien

Tolkieni elu lühitutvustuse panin kokku Humphrey Carpenteri kirjutatud ja 1977. aastal avaldatud ning 2002. aastal Tiina Randuse tõlgitud biograafilise teose „J. J. R. Tolkien“ põhjal.

John Ronald Reuel Tolkien sünnib 3. jaanuaril 1892. aastal Lõuna-Aafrikas Bloemfonteinis. 1895. aasta kevadel kolib ta ema ja noorema vennaga Inglismaale ning asub 1896. aastal elama Birminghami lähedale Sharehole Millsi. Tolkien oskab neljaaastaselt lugeda ning ema õpetab talle varakult ladina keelt. Poisil on selle peale annet. Sõnade kõla ja kuju huvitavad teda sama palju nagu nende tähendus. 1900. aastal hakkab Tolkien käima King Edward's Schoolis ning kolib ema ja vennaga Moseleysse King's Heathi raudteejaama lähedale. Seal avastab ta kõmri keele olemasolu, kui loeb sõevagunitelt nimesid nagu Nantyglo või Blaen-Rhondda. 1903. aastal pöördub Tolkien pärast lühiajalist õppimist St. Philip Schoolis tagasi King Edward's Schooli ning ta pannakse kohe kuuendasse klassi. Seal hakkab ta kreeka keelt õppima ning oma inglise kirjanduse õpetajast klassijuhataja julgustusel tegema tutvust keskinglise keelega. Sama õpetaja pakkub Tolkienile laenuks anglo-saksikeelet aabitsat, mis poissi väga huvitab. Lõpuklassis õppides süüvib Tolkien oma uue klassijuhataja eestvedamisel klassikalisesse lingvistikasse ning sellest saab alguse tema huvi keele põhiprintsiipide vastu. Alles

koolipoisina loeb ta vanaingliskeelset eepost „Beowulf“ ning alustab ka vanaskandinaavia keele õppimist. Koos noorte sugulastega mõtleb ta välja oma keeled, nt animaalia (*Animalic*) ja uusjampsi (*New Nonsense*). Oma esimese organiseeritud keele, naffari (*Naffarin*), loob ta hispaania keele mõjul, kuid hispaania keelest veel rohkem huvitab teda gooti keel. Pärast selle keele õppimist hakkab ta leiutama lausa uusi „gootikeelseid“ sõnu. Lisaks hakkab ta looma oma väljamõeldud keelte jaoks „varaseid“ sõnu, selleks, et keeltele oleks ajalugu ning tähestikke. Sellel ajal on ta kõigest 16 aastane. 1908. aastal kohtub Tolkien Edith Brattiga, kellega ta 1914. aastal kihlub ning 1916. aastal abiellub. 1911. aastal alustab poiss õpinguid Oxfordi Exeteri kolledžis. Ta hakkab õppima antiikkirjandust, kuid tunneb suuremat huvi germaani kirjanduse ja võrdleva filoloogia vastu. Ülikoolis olles õnnestub tal leida ka raamatuid kõmri keele kohta ja seda keelt viimaks õppima hakata. 1912. aastal avastab Tolkien enda jaoks soome keele. „Kalevalat“ on ta varem lugenud tõlgituna, kuid nüüd õpib ta nii palju keelt, et saab lugeda originaalteost. Soome keel vaimustab Tolkieni nii väga, et ta loob tugevalt just soome keelest mõjutatud kvenja keele (*Quenya*) (kõrghaldjate keel tema raamatutes). Lisaks soome keelele õpib ta norra keelt ja kirjandust ning loeb „Nooremata“ ja „Vanemat Eddat“. 1917. aastaks on kvenja keel hästi välja arendatud ning selle sõnavara koosneb sadadest sõnadest. Kvenja keel tuleneb nõ varem räägitud keelest ning selle keele põhjal loob Tolkien uue haldjakeele – sindari (*Sindarin*), mille fonoloogia on välja töötatud kõmri keele põhjal. Juba oma varastes teostes esinevate tegelaste ja kohtade nimed loob Tolkien just oma keelte baasil. Näiteks „Silmarillioni“ haldjanimed on kõik loodud vaid kvenja ja sindari põhjal. Lühidalt lõi autor oma tegelastele ja kohtadele nimed nõnda: kõigepealt määras ta kindlaks nimede tähenduse ja siis töötas välja nimede vormi ühes ja seejärel teises keeles. Kõige sagedamini võttis ta kasutusele sindari keelest tuletatud nimesid. Mõnikord juhtus aga kirjutamisõhinas ka seda, et Tolkien leidis nime, mis kõla poolest tegelasele sobis, kuid mille lingvistiline päritolu polnud tema jaoks selge. Niisugused nimed jättis ta tihti välja, kuna tema jaoks oli oluline kindlaks teha, kuidas nimed oma vormi said, mida nad tähendavad ja kust pärit on. 1920. aastal saab Tolkien tööd Leedsi ülikoolis inglise keele lektorina ning 1924. aastal saab temast inglise keele professor. 1925. aastal valitakse mees Oxfordi Rawlinsoni ja Bosworthi kolledžite anglosaksi keele professoriks. 1930ndate paiku hakkab Tolkien kirjutama „Kääbikut“,

kuid esialgu jääb töö pooleli. 1936. aastal lõpetab ta aga teose, kui kirjastus Allen & Unwin seda pärast käsikirja lugemist avaldada soovib. 1937. aastal „Kääbik“ avaldataksegi ning Tolkien asub sellele järke kirjutama. Hiljem saab järjest „Sõrmuste Isand“. Kuna Tolkien on piinlikult täpne, teeb pidevalt parandusi, otsib oma kirjutistest vastuolusid ja vigu ning kirjutab lausa peatükke ümber, kulub „Sõrmuste Isanda“ kirjutamiseks 12 aastat. Kui esimene köide avaldatakse, on selle kirjutama hakkamisest möödunud üle 16 aasta. 1954. aastal avaldatakse „Sõrmuste Isanda“ kaks esimest köidet ning järgmisel aastal ilmub kolmas. 1956. aastal ilmub „Sõrmuste Isanda“ hollandikeelne tõlge. Kolm aastat hiljem tõlgitakse teos ka rootsi keelde. Teiste olulisimate Tolkieni teostena võib välja tuua „Talumees Giles Hamist“, „Tom Bombadili seiklused“, „Leht ja puu“, „Suur-Woottoni sepp“. Tolkien sureb 2. septembril 1973. aastal. „Silmarillion“ avaldatakse alles pärast tema surma 1977. aastal. (Carpenter [1977] 2002)

1.2. Tolkieni tõlkimisest

1956. aastal ilmunud „Sõrmuste Isanda“ hollandikeelse tõlke juures kritiseeris Tolkien kõige rohkem katseid panna keerulisi nimesid ümber hollandi keelde, kuid üldiselt oli ta tõlkega rahul. Kolm aastat hiljem ilmunud rootsikeelne tõlge talle aga ei meeldinud ning teda pahandas ka tõlkija eessõna, mis hiljem tõlgetest eemaldati. (Carpenter [1977] 2002: 283) Oma loodud päris- ja kohanimesid ning nimetusi nimetas kirjanik nomenklatuuriks (Lange 2008: 53). Jaan Kaplinski on oma Postimehe veebilehel ilmunud artiklis „Veel Tolkieni tõlkimisest“ toonud ära tõlgitud lõigu Tolkieni kirjast oma kirjastajale, kus ta oma seisukohti selgitab:

«Põhimõtteliselt olen ma nii ägedasti vastu kui võimalik nomenklatuuri «tõlkimisele» isegi kompetentse isiku poolt. Ma imestan, miks tõlkija leiab, et ta on kutsutud või volitatud midagi seesugust tegema. See, et tegu on kujuteldava maailmaga, ei anna talle mingit õigust kujundada seda oma suva järgi ümber, isegi kui ta suudaks mõne kuuga luua uue sidusa süsteemi, mille väljatöötamine võttis minult aastaid.»

Selline oli Tolkieni arvamus kohanimede tõlkimise kohta, kuid kriitiliselt suhtus ta ka isikunimedesse:

«Lubage mul kohe öelda, et ma ei talu mingit samasugust vusserdamist ka isikunomenklatuuriga. Ega nimega/sõnaga *hobbit*. Ma ei soovi enam mingeid hompen'eid (mille osas minuga ei konsulteeritud), ei mingeid hobbel'eid või keda veel. Haldjad, päkapikud, trollid - jah: need on vaid õigete terminite moodsad vasted. Kuid hobbit'id (ja orc'id) ei ole sellest maailmast ja nemad peavad jääma.»

Hobbit'i tõlkimist 'kääbikuks' ma oma magistritöös ei analüüsi, kuid võimalik, et ka see vaste poleks kirjanikule meeldinud. Pärast hollandi- ja rootsikeelsete tõlgete ilmumist andis Tolkien välja juhise pealkirjaga „Guide to the Names in The Lord of the Rings“, kus ta selgitab, kuidas „Sõrmuste Isanda“ nimesid teistesse keeltesse tõlkida tuleks. Juhis on jagatud kolmeks osaks: isikud ja elusolendid, kohad ning asjad. Seal on selgitatud, et nimed, mida juhises ei esine, tuleb jätta tõlkimata. Inglise keel esindab originaalteoses tegevuse toimumise perioodil kasutusel olevat üldkeelt (*Common Speech*). Seega esindavad kaasaegses inglise keeles olevad nimed üldkeelseid nimesid, mis on sageli (kuid mitte alati) vanematest või muudest keeltest pärit nimede tõlked. Muu keelena on peetud silmas näiteks sindari keelt. Tõlketekstides asendab inglise keele ja seega ka üldkeele vastav tõlkekeel ning järelkult tuleb ingliskeelsed nimed tõlkida teistesse keeltesse, lähtudes nende tähendusest. Nimesid, mille Tolkien sindari keelest inglise keelde tõlkis ning millel on olemas ja kasutusel ka sindarikeelne vorm, soovitab ta kas tähenduse järgi tõlkida või tõlkimata jätta olenevalt sellest, kuidas nimi tõlkesse paremini sobib. (Tolkien 1967: 1) Ühe sellise Tolkieni arvates õnnestunud tõlkena toon ära näite Rivendelli kohta nii nagu see juhises kirjas on.

Rivendell. 'Cloven-dell'; Common Speech translation of *Imladris(t)* 'deep dale of the cleft'. Translate by sense, or retain, as seems best. The Dutch version retains the name as *Rivendel*; the Swedish version has *Vattnadal*, which is incorrect and suggests that the translator thought that *Riven-* was related to *river*. (Tolkien, 1967: 18)

Rivendell. 'Löhestatud org'; üldkeelne tõlge nimest *Imladris(t)* 'sügav lõheorg'. Tõlkida tähenduse järgi või säilitada vastavalt sellele, kuidas parem tundub. Hollandikeelses versioonis on säilitatud *Rivendel*; rootsi versioonis on nimi *Vattnadal*, mis pole õige ning viitab, et tõlkija on arvanud, et *Riven-* on seotud jõega (*river*).

Kuigi juhised on mõeldud „Sõrmuste Isanda“ tõlkimiseks, leian, et sealseid nõuandeid võiks kasutada ka „Kääbiku“ puhul. Seega jälgin analüüsi käigus, kas ja mil määral on nimesid, mis on nomenklatuuris ära toodud, ning mis esinevad ka „Kääbikus“, tõlgitud juhistega kooskõlas.

1.3. „Kääbik“

„Kääbik“ ilmus 21. septembril 1937. aastal (Carpenter [1977] 2002: 229). See on lugu kääbik Bilbost, kes elab Maakonnas mugavat ja vaikset elu, kuni päevani, mil tema ukse taha tuleb võlur Gandalf. Võlur saadab Bilbo koos 13 päkapikuga tagasi vallutama päkapikkude kunagist kodu – Üksildast Mäge, kus nüüd valitseb lohe Smaug. Oma teel võitleb Bilbo trollide, mäekollide, vargide ja hiidämblikega, kohtub Gollumiga, kelle koobastest leiab ta võlusõrmuse, mis on hiljem „Sõrmuste Isanda“ keskmeks. Lisaks tutvub ta haldjate, end karuks muutva Beorni, kotkaste ning Üksildase Mäe lähedal asuvas Järvelinnas elava vibukütt Bardiga. Bard on ka see, kes Smaugi tapab, kui lohe pärast Bilbo käiku Üksildase Mäe sisse järeltab, et kääbik on Järvelinna elanikega seotud ning linna hävitama läheb. Pärast lohe surma tulevad oma osa päkapikkude varandusest nõudma nii inimesed, haldjad kui ka mäekollid ning toimub suur lahing. Kõik lõppeb Bilbo jaoks hästi ning pärast uskumatuid seiklusi pöördub kääbik tagasi Maakonda.

„Kääbiku“ kirjutamist alustas Tolkien 1930. või 1931. aastal. Esialgu oli raamatu eesmärgiks valmistada lihtsalt rõõmu Tolkieni enda lastele. Kui tekkis idee raamat

avaldada, anti see kõigepealt lugeda kirjastuse Allen & Unwini juhataja 10-aastasele pojale. Poiss kirjutas, et raamat on nii hea, et ei vaja pilte ning peaks meeldima kõigile lastele viiendast üheksanda eluaastani. Kirjanik suunas raamatu esimeses versioonis selle lausa liiga teadlikult just lastele ning seal oli palju kõrvalmärkusi, näiteks „nüüd tead sa juba küllalt, et edasi minna“. Hiljem eemaldas Tolkien enamiku märkustest, kuid osa jõudis siiski ka avaldatud teksti. (Carpenter, [1977] 2002: 226, 228–229) Täpset vanuserühma, kellele „Kääbik“ mõeldud on, pole aga tegelikult kerge määratleda. Tolkien ise kirjutas 1937. aastal oma kirjastajale, et tema vanim poeg oli „Kääbikut“ kuulates 13-aastane. Noorematele see aga ei meeldinud ning nad pidid selleks suuremaks kasvama. Paar päeva pärast raamatu avaldamist arvustas raamatut Timesis C. S. Lewis ning kirjutas, et raamat on mõeldud kõigile, kes armastavad lasteraamatuid, mida täiskasvanud võivad üha uuesti ja uuesti lugeda. (Carpenter, [1977] 2002: 224, 230) Nimede tõlkeid uurides lähtun just sellest, et „Kääbik“ on eelkõige lasteraamat, mis siis, et sobib väga hästi lugemiseks igas vanuses inimestele, kellele seikluslikud fantaasiajutud meeldivad.

1.4. „Kääbiku“ tõlked eesti ja prantsuse keelde

Eesti keelde tõlkis „Kääbiku“ 1977. aastal Lia Rajandi. Raamatus olevad värsid on tõlkinud nii Lia Rajandi kui ka Harald Rajamets. Pärast esimest väljaannet on antud välja kordustrukke aastatel 1995 (kirjastus Kupar), 2002 (kirjastus Tiritamm), 2007 (Mediasat group – levitaja Eesti Päevaleht) ja 2012 (kirjastus Tiritamm). Kuigi „Kääbikut“ on tõlgitud vaid ühel korral, on Tiritamme uustrukkides muudetud kohati nimekujusid, näiteks on 2002. aastal ilmunud trükis saanud Bilbo Bagginsist Bilbo Paunaste (Pever 2016: 14). Samas 2012. aastal ilmunud trükis kannab Bilbo taas Bagginsi nime, kuid võib märgata, et kui 1977. aastal ilmunud tõlkes teatab päkapikkudele lohe Smaugi surmast ronk Roac, kelle isa oli Carc, siis 2012. aasta trükis on rongi nimi Roak ning tema isast on saanud Kraak. Otsustasin nimede uurimiseks valida eesti keeles kõige viimasena ilmunud trüki, sest loodan, et enne järjekordset välja andmist vaadati raamat läbi ja seda

muudeti nii, et see võiks veelgi lugejasõbralikum olla. Et seda aga kindlalt väita, peaksin olema lugenud kõiki väljaandeid. Lisaks otsustasin kasutada just kõige viimast eestikeelset trükki, kuna valisin prantsuskeelseks tõlkeks 2012. aastal Christian Bourgois' kirjastuses ilmunud Daniel Lauzoni tõlke. Esimest korda tõlkis „Kääbiku“ prantsuse keelde Francis Ledoux 1969. aastal. (pourtolkien.fr) Otsustasin uuema tõlke kasuks, sest seda peetakse originaalile lähedasemaks, kaasaegsemaks (mis on oluline, kuna keel uueneb pidevalt ning kuna „Kääbik“ on populaarne ka tänapäeval, peaks see olema tänapäeva lugejatele vastuvõetavamalt kirjutatud kui see võis olla aastakümneid tagasi) ja sihtrühma silmas pidades noortele lugejatele kergemini mõistetavaks. Näitena võib tuua, kuidas on nimetatud Sünklaanes elutsevate hiidämblike niiti. Ingliskeelne *great strands* on esimeses prantsuskeelses tõlkes 'grands torons' ning teises tõlkes 'de longs fils', mis on palju lihtsam ja selgem, kui esimene tõlge. Uues tõlkes pole ka kasutatud prantsuse keele kõneviisi subjunktiivi, kuna see on lastele võõras ja arusaamatu ning peale selle tarbetu, kuna „Kääbikut“ tuleks võtta kui juttu, mida isa oma lastele jutustab. Loo stiil peaks olema lihtne, kohati meenutama suulist kõnet. Lisaks on muudetud uuemas tõlkes tegelaste nimesid ning just neid nimesid, millel on tähendus. Näiteks on 1969. aasta versioonis jäetud tõlkimata Oakenshild, Mirkwood, Dale, Bag End, kuid 2012. aasta tõlkes on neist saanud Lécudechesne, Grand'Peur, le Val, Cul de Sac. (culture.ulg.ac.be) Nimede tõlkimisel pidas Daniel Lauzon kinni Tolkieni antud nõuannetest tõlkijatele eelpool mainitud teoses „Guide to the Names in The Lord of the Rings“ (pourtolkien.fr). Ma ei eelda, et eestikeelne viimane trükk on ilmtingimata parem kui teised, kuid kuna otsustasin valida prantsuse keeles uuema tõlke, tundus loogilise sammuna valida ka eesti keeles kõige uuem väljaanne.

Selles peatükis tutvustasin „Kääbiku“ autorit John Ronald Reuel Tolkieni, andsin ülevaate tema elust ning huvist keelte vastu. Seejärel kirjutasin Tolkieni enda suhtumisest oma teoste tõlkimisse ning tema antud juhistest, tutvustasin magistritöö keskmeks olevat „Kääbikut“ ning viimaks selgitasin, miks valisin just need tõlked, mida oma töö jaoks kasutasin.

Järgmises peatükis defineerin kõigepealt nime, siis annan ülevaate nimede võimalikest tähendustest ning nimede tõlkimisest üldiselt, toon näiteid Albert Petér Vermesi, Peter Newmarki, Michel Ballardi, Saleh Delforouz Abdolmaleki ja Anne Lange artiklite ja raamatute põhjal selle kohta, kuidas võiks tõlkida ajalooliste isikute, pühakute, päriselt olemasolevate kohtade, asutuste ning toodete ja kaubamärkide nimesid. Seejärel kirjutan nimedest lastekirjanduses (milline on nimede funktsioon, millist tüüpi teostes nimesid tõlgitakse) ning teguritest, mis nimede tõlkimist määravad, samuti tõlkija rollist. Viimasena tutvustan tõlkestrateegiaid, mille analüüsiosa jaoks valisin.

2. Nimi ja selle tõlkimine

Selles peatükis esitan kõigepealt nime definitsiooni, siis annan ülevaate tähendustest, mida nimed kanda võivad ning nimede tõlkimisest üldiselt ja toon näiteid Albert Petér Vermesi artikli „Proper Names in Translation: an Explanatory Attempt“, Peter Newmarki raamatute „A Textbook of Translation“ ja „Approaches of Translation“, Michel Ballard'i raamatu „Le nom propre en traduction“, Saleh Delforouz Abdolmaleki artikli „Proper Names in Translation: An Explanatory Attempt“ ja Anne Lange „Tõlkimise aabitsa“ põhjal selle kohta, kuidas võiks tõlkida ajalooliste isikute, pühakute, päriselt olemasolevate kohtade, asutuste ning toodete ja kaubamärkide nimesid. Seejärel kirjutan nimesid lastekirjanduses (milline on nimede funktsioon, millist tüüpi teostes nimesid tõlgitakse) ning teguritest, mis nimede tõlkimist määravad, samuti tõlkija rollist. Viimaks tutvustan tõlkemeetodeid, mille analüüsiosa jaoks valisin.

2.1. Nime definitsioon

Nimesid jagatakse üldnimedeks ja pärisnimedeks. Üldnimed viitavad liigile, näiteks orav, aga pärisnimed viitavad kindlale referendile, näiteks London või John. (Abdolmaleki 2012: 832) Oma töös uurin pärisnimesid. Eesti Õigekeelsussõnaraamatu järgi on pärisnimi „mingi objekti individuaalne, teda muudest sama kategooria objektidest eristav keeleline tähistus ehk prooprium“ (eki.ee). Oxfordi veebisõnastik en.oxforddictionaries.com defineerib pärisnime kui nime, mida kasutatakse üksikisiku, koha või organisatsiooni tähistamiseks ning millel on esisuurtähed. Prantsuse veebisõnastik larousse.fr järgi on pärisnimi nimisõna alamkategooria, millega märgitakse üksikolendit või -objekti, ning mis vastandub üldnimele. Kõik kolm definitsiooni peavad oluliseks, et pärisnimi tähistab midagi või kedagi kindlat. Vermes vaidleb sellele väitele vastu. Ta toob näitena lause „Ma pole kunagi teadnud kedagi, kelle nimi oleks Donald“. Sel juhul ei tähista pärisnimi Donald ühte kindlat inimest, vaid kõiki sellise nimega

isikuid. (Vermes 2002: 94) See on aga eriolukord ning üldiselt olen nõus, et pärisnimi tähistab kindlat olendit, kohta või objekti ja aitab seda teistest samasse liiki kuulujatest eristada. Ainult Oxfordi veebisõnastikus esitatud pärisnime määratluses on välja toodud, et pärisnimi kirjutatakse esisuurtähtedega. Võib-olla on teistes allikates olevate definitsioonide kirjapanekul peetud esisuurtähte iseenesest mõistetavaks ning selle mainimist ebavajalikuks. Leian aga, et esisuurtäht või -tähed on nime oluline tunnus ja seda võiks rohkem välja tuua. Samas on need kõigest kolm allikat ning võimalik, et tegelikult on ülekaalus ikkagi niisugused definitsioonid, kus suure algustähe olemasolu kirjas on.

2.2. Nimede tähendus

Pärisnime tõlkimist peetakse sageli lihtsalt automaatseks protsessiks, mille käigus tõstetakse nimi ühest keelest teise, kuna nimi pole midagi muud kui tähis, millega isikut või asja teistest eristada. Kui lähtuda niisugusest ideest, siis on tõlkija ainus ülesanne kanda nimi lähtekeelest sihtkeelde. (Vermes 2002: 90) Kui olukord ka tegelikkuses niisugune oleks, poleks aga nimede tõlkimist üldse mõtet uurida. Theo Hermans toob oma artiklis „On Translating Proper Names“ välja, et nimed jagunevad kahte rühma: konventsionaalsed (*conventional*) ja laetud (*loaded*). Konventsionaalsete nimede all peab ta silmas mitte-motiveeritud nimesid, millel pole tähendust. Laetud nimed on motiveeritud ning neil on seega mingi tähendus. Nad võivad vaid kergelt millelegi vihjata või olla üdini kirjeldavad. Nende hulka kuuluvad näiteks nii hüüdnimed, ilukirjanduslikud nimed kui ka mitte-ilukirjanduslikud nimed, mille ajaloolised ja kultuurilised assotsiatsioonid on teatud kultuurikontekstis tugevnenud või selgemalt esile tõusnud. (Hermans 1988: 13) Konventsionaalsed nimed võivad olla küll kirjeldava funktsioonita, kuid see ei tähenda, et nad ei annaks edasi teavet, mis kirjanduslikes tekstides oluline võib olla. Christiane Nord kirjeldab oma artiklis "Proper Names in Translations for Children: Alice in Wonderland as a Case in Point" pärisnimede võimalikke ülesandeid. Kui tunneme kõnealust kultuuri, võib pärisnimi anda meile teada,

kas tegu on mehe või naisega, võime saada aimu tegelase vanuse kohta (mõnikord nimetavad vanemad oma lapsi hetkel kuulsate popstaaride järgi ning tänu sellele on vahel võimalik kindlaks teha inimese ligikaudne sünniaeg). Võimalik on teada saada tegelase geograafiline päritolu või rahvus, näiteks perekonnanimi O'Connor viitab, et tegu on iirlasega. Erinevates kultuurides on välja kujunenud ka tüüpilised nimed lemmikloomadele. Kui päriselus võivad nimed olla juhuslikud (Blacky ei pruugi olla musta värvi kassi nimi), siis kirjanduses on nende valik sageli tahtlik. (Nord 2003: 183) Maria Tymoczko lisab oma raamatus „Translation in a Postcolonial Context: Early Irish Literature in English Translation“, et pärisnimi võib viidata rassilisele, etnilisele, rahvuslikule ja usulisele kuuluvusele. Pärisnimede tõlkimine võib tegelikult olla väga problemaatiline just seetõttu, et nende tähendus on sageli kultuurispetsiifiline. Nimi võib olla semantiliselt, ajalooliselt, geograafiliselt ja kultuuriliselt laetud. (Tymoczko 1999: 223–224) Pärisnimedel võib olla ka teatud konnotatsioone. Vermes (2002) toob näite sellest, kuidas pärisnimi võib olla ka üldnimi ning seeläbi kanda konnotatiivset tähendust. Kuuldes prantsuskeelset naisenime Fleur (ee k lill, Vermes kasutab sõna *flower*, kuid seda on minu meelest pärisnimena raske ette kujutada), võib tekkida kujutluspilt kenast ja õrnast naisest isegi siis, kui selle naise kohta tegelikult midagi teada pole.

2.3. Nimede tõlkimine

Selles alapeatükis keskendun pärisnimede tõlkimisele üldiselt ega süvene veel nimede tõlkimise lastekirjanduses. Anne Lange kirjutab „Tõlkimise aabitsas“, et pärisnimesid tõlkides tuleb silmas pidada, et nimi identifitseerib, seega peab olema võimalik ära tunda, millest või kellest on jutt. Tõlkides tuleb arvestada kohalikke traditsioone. Näitena toob ta nime Jeanne d'Arc, mis inglise keeles on Joan of Arc. Tõlkides nime inglise keelest eesti keelde, tuleb nimi viia tagasi originaalkujule Jeanne d'Arc. (Lange 2008: 52) Oleks ka täiesti mõeldamatu hakata seda nime eestistama. Kui loeksin mõnest ajaloolisest tekstist kellegi Vibu Jaana kohta, peaksin seda tõenäoliselt halvaks naljaks. Christiane Nordi arvamus pärisnimede tõlkimise ühtib Anne Lange omaga. Tema sõnul tundub

olevat tavaks saanud, et mitte-ilukirjanduslike tekstide puhul kasutab tõlkija sihtkultuuris kasutusel olevaid eksonüüme ehk väljaspool meie keeleala seisvate objektide päris meiekeelseid, ajalooliselt kujunenud nimesid (eki.ee) lähtekultuuri nimede kohta, muidugi juhul kui sellised nimed olemas on. Ta lisab, et kui tõlkija otsustab kasutada lähtekultuuri nime, ei tohiks kellelgi selle vastu midagi olla seni, kuni on aru saada, millele või kellele nimi viitab. (Nord 2003: 184) Järgmisena toon konkreetsemalt näiteid selle kohta, kuidas soovivad Albert Petér Vermes artiklis „Proper Names in Translation: an Explanatory Attempt“, Peter Newmark raamatutes „A Textbook of Translation“ ja „Approaches of Translation“, Michel Ballard raamatus „Le nom propre en traduction“, Saleh Delforouz Abdolmalek artiklis „Proper Names in Translation: An Explanatory Attempt“ ja Anne Lange „Tõlkimise aabitsas“ tõlkida ajalooliste isikute, pühakute, päriselt olemasolevate kohtade, asutuste ning toodete ja kaubamärkide nimesid.

2.3.1. Ajaloolised isikud, pühakud, kohanimed, asutused, tooted ja kaubamärgid

Michel Ballardi sõnul jäävad päris maailma nimed peaaegu alati tõlkimata. Ta ei näe ka põhjust või võimalust, et tõlkida nimesid nagu Jacques Chirac või Tony Blair. (Ballard 2001: 18) Newmark on sellega nõus, et tavaliselt tõstetakse inimeste ees- ja perekonnanimed lähtekeelest sihtkeelde muutmata kujul üle, et säiliks nende rahvus ning eeldades, et neil nimedel pole konnotatsioone (Newmark 1988: 214). Siinkohal tasub mainida, et kirillitsas olevad slaavi nimed transkribeeritakse sageli tõlketekstides ladina tähtedega, kuid seejuures ei lähe nimekandja päritolu kaduma. Transkribeerimist võib kohata ka muudel juhtudel, näiteks siis, kui nimel on sihtkeeles olemas juurdunud variant (Ballard 2001: 19). Näiteks Inglismaa kuninganna Elizabeth II nimi kirjutatakse prantsuse keeles Elisabeth II, kunagine Inglismaa kuningas Henry II on aga prantsuse keeles Henri II. Prantsuse kuningas Louis XIV on aga Louis XIV ka ingliskeelses tõlketekstis. Eesti keeles neid nimesid ei muudeta ning kasutusel on ingliskeelsed Elizabeth II ja Henry II ning prantsuskeelne Louis XIV. Kindlasti tuleks tõlkides kontrollida, kas nimel on sihtkeeles olemas kasutuses olev vaste ning kui on, siis peaks just seda tõlkes kasutama

(Vermes 2002: 107). Näiteks ingliskeelne Aristotle on eesti keeles Aristoteles ja prantsuse keeles Aristote. Mõnedel ajaloolistel isikutel on nimega püsivalt koos epiteet, mis isikut kirjeldab. Sellisel juhul tuleb epiteet sihtkeelde tõlkida, näiteks *Richard the Lionheart* (Richard Lõvisüda ee k, Richard Coeur de Lion pr k) (Vermes 2002: 107) Kohalikke tavasid tuleb arvestada ka Piibli tegelaste nimede tõlkimisel (Lange 2008: 52). Nii on Mooses inglise keeles Moses, aga prantsuse keeles hoopis Moïse ning Neitsi Maarja inglise keeles Virgin Mary ja prantsuse keeles Vierge Marie.

Kohanimedede tõlkimine on Abdolmaleki sõnul väiksem väljakutse kui isikunimedede tõlkimine, sest kohanimedel on harva konnotatiivne tähendus. Kui see aga on, siis peaks tõlkija tähendust näiteks sulgudes selgitama. Kui lugejad ei pruugi aru saada, mis kohaga täpselt tegu on, peaks tõlkija lisama pärisnime juurde ka üldnime, näiteks *the river Thames* 'Thames'i jõgi'. (Abdolmalek 2012: 834) Mina aga ei nõustu, et kohanimedede tõlkimine oleks isikunimedede tõlkimisest väiksem väljakutse. Samamoodi nagu isikunimedede puhul, tuleb ka kohanimedede korral kontrollida, missugust nime sihtkeeles kasutatakse. Kui geograafilisel nimel on sihtkeeles oma variant olemas, pole tõlkijal tavaliselt muud võimalust, kui olemasolevat nime kasutada, kui just pole mingit mõjuvat põhjust, miks kasutada sihtkeele nime (Vermes 2002: 111). Näiteks inglise keeles on Austria pealinn Wien, eesti keeles aga Viin, prantsuse keeles hoopis Vienne. Samas Tallinn jääb Tallinnaks nii inglise kui ka prantsuse keeles. Newmark rõhutab, et alati tuleb ajakohastest allikatest kontrollida, milline nimekuju on kehtiv. Ühest küljest selleks, et teada, millist nime üks või teine riik oma geograafiliste paikade kohta kasutada lubab. Teisest küljest on kontrollimine oluline kohanimedede puhul, mis on tõlkijale võõrad, kuna lähteteksti võib sattuda trükivigu. (Newmark 1988: 210)

Ettevõtete, koolide, ülikoolide, haiglate jne nimesid üldiselt ei tõlgita, kuna nad on seotud lähtekeele kultuuriga. Kui nimed on läbipaistvad, võidakse neid tõlkida, eriti mitteametlikus tekstis, näiteks *Banca Nazionale d'Italia* võib tõlkida kui 'National Bank of Italy'. (Newmark, 1981: 73)

Toodete ja kaubamärkide nimed kantakse tavaliselt muutmata kujul lähtekeelest sihtkeelde. Kui tootenimi pole sihtkultuuris tuttav, lisatakse liiginimi. (Newmark 1988: 215–216) Erandid on õigustatud, kui nime jätmise tõlkes originaalkujule võib kahjustada toodete müüki. Näiteks müüdi 70ndatel USAs edukalt autot Chevrolet Nova, kuid müük ei läinud pooltki nii hästi Mehhikos. Põhjuseks peetakse seda, et *va* on hispaania keeles tegusõna *minema* ainsuse kolmas vorm ehk *läheb*. Chevrolet no-va tähendab siis Chevrolet *ei lähe* ning niisugust asja auto puhul ju ei oodata. (Vermes 2002: 111–112)

Järgmises alapeatükis tutvustan lähemalt nimede tõlkimist lastekirjanduses ning toon välja ka tegurid, millega tõlkija lastele mõeldud tekste tõlkides arvestama peaks.

2.4. Nimed lastekirjanduses

Ilukirjanduses, näiteks romaanides või lasteraamatutes ei viita nimed päriselt olemasolevatele inimestele faktiliselt. Nad võivad viidata päris inimestele kaudselt, näiteks kirjutas Lewis Carroll raamatu „Alice Imedemaal“ Alice Liddellile, kuid raamatu Alice on ikkagi väljamõeldud tegelane. Selleks, et leida tegelastele nimesid, on autori käsutuses nii kõik juba olemasolevad nimed, kui võib ta leiutada ka täiesti uusi, absurdseid või kirjeldavaid nimesid. Christiane Nord on kindel, et ilukirjanduses pole nime, mida autor poleks pannud tegelasele tahtlikult. Mõnel juhul võib nimevalik olla lugejale aga selgem kui teisel. (Nord 2003: 183) Siinkohal tasub tulla tagasi nime juurde Fleur, millest kirjutasin alapeatükis 2.2. (Vermesi näites Flower). Kui ilukirjanduses esineb niisuguse nimega tegelane, ei pruugi nimevalik olla sugugi juhuslik. Võimalik, et autor soovis nime kaudu tegelase kohta midagi öelda ning tõlkija peab selle võimalusega arvestama. (Vermes 2002: 109)

Lastekirjanduses kasutatakse nimesid sageli tegelaste iseloomustamiseks, seega on neil mingi tähendus (Jaleniauskiene ja Čičelytė 2009: 32). Carmen Valero Garces kirjutab oma artiklis „Translating the imaginary world in the Harry Potter series or how Muggles, Quaffles, Snitches, and Nickles travel to other cultures“, et mõnikord ei kasutata pärisnimesid tegelase omadustele vihjamiseks, vaid nimi annabki juba tema olemuse kohta kogu vajaliku teabe. Näiteks „Harry Potterist“ tuttava Lucius Malfoy nimes on äratuntav viide Lutsiferile ehk saatanale ning perekonna nimi Malfoy on transkribeeritud prantsuskeelsetest sõnadest *malfoi* (halb usk). Isegi kui inglise lugeja neid sõnu ei tea, on tõenäoline, et ta seostab nimega sõnu *malice* (õelus, kurjus), *malicious* (kuri) või *malfeasant* (pahategev). Seega pole vajalik hakata lugejale selgitama, kui halb tegelane niisuguse nime kandja on. Garces lisab, et lisaks metafoorsele tähendusele või teatud omadustele viitamisele võib nimel olla tekstis ka fonoloogiline efekt, näiteks alliteratsiooni korral. Kuna tõenäoliselt pole selline nimi ilukirjanduses juhuslik, võib sellega ümberkäimine olla mõnikord küllaltki keeruline (Garcés 2003: 122–123, 125). Näite võib jälle tuua „Harry Potterist“. Inglisekeelses raamatus on tegelane nimega Moaning Myrtle, kelle hüüdnimi tuli häälest, mida ta tegi (*moan* tähendab eesti keeles oigama, ohhetama). Eesti keeles on tegelase nimi Mäuguv Myrtle. Pole küll otsetõlge, kuid alliteratsioon on säilitatud ning ka hääliitsuste endi vahel võib leida sarnasusi.

Ilukirjanduse puhul tuleb silmas pidada, mis tüüpi teosega on tegu. Klassikalistes romaanides, näiteks „Madame Bovary“ või „Jane Eyre“ isikunimesid ei tõlgita. Küll aga on võimalik, et tõlgitakse näiteks koomiksitegelaste nimesid, Dupond ja Dupont prantsuse keeles versus Thomson ja Thompson inglise keeles (tegelased Tintini koomiksitest). Samuti tõlgitakse muinasjuttudes niisuguste tegelaste nimesid, kes on kultuuriülesed ehk siis nad ei kuulu ühte kindlasse kultuuri, näiteks *Blanche-Neige* (Snow-White ing k, Lumivalgeke ee k). (Ballard 2001: 18, 33) Newmark lisab, et sageli tõlgitakse pärisnimesid komöödiates, allegooriates, muinasjuttudes ja lastelugudes, kuid jäetakse tõlkimata rahvajuttudes, kui oluline on säilitada tegelase rahvust (Newmark 1988: 215). Tegelase rahvus võib aga mõnikord tõlkimisel probleeme tekitada. Kui tegelasel on nimi, mille vorm on lähte- ja sihtkeeles sama, võib tema rahvus nime samaks

jätmisel muutuda, kuna nime hääldatakse teistmoodi, näiteks inglise Richard hääldub teisiti kui saksa Richard, prantsuse Robert ei hääldu samamoodi nagu inglise Robert. Christiane Nord teeb ettepaneku, et niisuguses olukorras tuleks tõlkijal lähtuda sellest, kas tekst on mõeldud lugejale eksootilise või kodusena ning vastavalt vajadusele nimesid muuta nii, et ei tekkiks segadust, millisesse kultuuriruumi tegelane kuulub. (Nord 2003: 185) Mõnikord ongi aga nimede ülesanne anda märku, et tegelased on mõnest muust kultuurist. Toon näite taaskord „Harry Potterist“, kus tegelane Seamus Finnigan on iiri päritolu. On teada, et tema vanemad on iirlased, seega peab ta jääma iirlaseks ka tõlgetes. Raamatu peategelase nime oleks võimalik tegelikult väga otse eesti keelde tõlkida, kuid nagu kirjutab Krista Kaer artiklis „Tõlkides Harry Potterit“ „[...] Pottsepa Harri võib ju olla maalähedasem ja kodusem, aga paraku ei ela ta oma mugusugulaste juures mitte Tallinna, vaid Londoni äärelinnas“. Ta leiab, et nimi kuulub tegelase juurde ning kedagi ei saa vägisi eestlaseks teha. Seetõttu on ka isikunimed jäänud selliseks nagu originaalis. Kohanimede puhul on tõlgitud võlumaailma nimed, kuid jäetud tõlkimata mugude maailma nimed (epl.delfi.ee).

2.5. Nimede tõlkimist määravad tegurid lastekirjanduses ning tõlkija roll

Eelneva põhjal võib väita, et nimede tõlkimine pole kindlasti automaatne protsess ning tõlkija ülesanne ei ole nimesid lihtsalt ühest keelest teisele kanda. Selleks, et üldse otsustada, kas nime tuleks tõlkida, tuleb kõigepealt kindlaks teha, kas tegu on ilukirjandusliku tekstiga või mitte, seejärel tuleb määrata teksti tüüp (ajalooline jutustus, romaan, rahvajutt, muinasjutt või hoopis midagi muud), sihtrühm (täiskasvanud, teismelised, lapsed või hoopis mitu rühma korraga) ning ka teksti eesmärk. Püüdsin eelmises alapeatükis näidata, et eriti keeruliseks võib osutuda pärisnimede tõlkimine lastekirjanduses. Ei saa võtta kindlat seisukohta, kuidas nimedega lastekirjanduses ümber käima peaks. Tegureid, millega iga teksti puhul arvestama peab, on mitmeid. Peale selle, et ka lastekirjanduse piires tuleb kindlaks määrata teksti tüüp ja eesmärk, on just selle žanri puhul väga oluline lugejate vanus. Elvira Cámara Aguilera tõdeb oma artiklis „The

Translation of Proper Names in Children's Literature“, et samas tekstis, mis on mõeldud erinevatele lugejatele, võib ühel korral olla nimede tõlkimine vajalik, teisel korral mitte. Ta toob välja kolm rühma lapslugejaid: lapsed, kes ei loe (0–6-aastased), lapsed, kes oskavad lugeda ja kirjutada (6-aastased kuni teismelised), teismelised ja noorukid. Mida nooremad on lugejad, seda väiksemad on nende intellektuaalsed võimed ning teadmised maailmast. Mida vanem aga lugeja on, seda paremini suudab ta tõlgendada esitatud fakte ning mõista paremini tekstis esitatud võõrapäraseid elemente. (Aguilera 2008: 4–5)

Iga autor soovib, et need, kellele tema teos on mõeldud, teosest aru saaksid ning suudaksid seda vastu võtta. Lastekirjanik peab kogu töö jooksul silmas pidama, et teksti teema, stiil, süntaks, lausepikkus ja -keerukus ning see, kuidas tekst lugejat kõnetab, oleksid lapsele vastuvõetavad. Kui tekstis esineb palju võõraid sõnu; kui tegevus toimub võõras keskkonnas või kui tegelaste nimed on võõras keeles, võib see põhjustada lapslugejale probleeme tekstist arusaamisega, kui ta teist keelt ja kultuuri ei tunne. Kui lugeja tekstist aru ei saa, jääb ta välja autori algatatud suhtlusprotsessist või läheb tema jaoks kaduma miski, mida autor edasi anda soovis. (Aguilera 2008: 5) Lapsel on lihtsam looga samastuda, kui tegevus toimub talle tuttavas kultuuriruumis, kui tegevus toimub võõras keskkonnas, võib ta jääda aga tegevust nii-öelda distantsilt jälgima (Nord 2003: 185). Niisuguse olukorra vältimiseks on väga oluline osa tõlkijal, kelle ülesanne on olla sillaks kahe keele ja kultuuri vahel (Aguilera 2008: 5–6). Lastekirjanduse puhul peab ta suutma aga sealjuures säilitada lastepärasuse ning tõlge peaks olema sihtkultuuri lastele sama huvitav kui originaal lähtekultuuri lastele. Lisaks võivad mõnes kultuuris olla ranged normid selle kohta, millest sobib lasteraamatutes kirjutada ja millest mitte. Sellisel juhul on tõlkija ka tsensori rollis. (Davies 2003: 66)

2.6. Pärinimede tõlkemeetodid

Üldiselt on tõlkijal nimesid tõlkides kaks valikut, kas kodustamine (*domestication*) või võõrapärastamine (*foreignization*) (Jaleniauskiene ja Čičelytė 2009: 32). Neid strateegiaid võib nimetada ka teisiti. Näiteks jaotab Javier Franco Aixelá artiklis „Culture-specific items in Translation“ tõlkemeetodid rühmadesse säilitamine (*conservation*) ja asendamine (*substitution*) (Aixelá 1996: 61). Nimetused on küll erinevad, kuid idee sama. Ühel juhul (kodustamine ja asendamine) tuuakse tekst lugejatele lähemale, võõrapäraseid elemente mugandatakse vastavalt sihtkultuurile või jäetakse need üldse välja. Teisel juhul (võõrapärastamine ja säilitamine) jäetakse võõrapäraseid elemendid tõlkesse alles. (Jaleniauskiene ja Čičelytė 2009: 32) Kaks põhilist tõlkestrateegiat hõlmavad aga omakorda erinevaid konkreetsemaid meetodeid. Tõlkemeetodid, mida oma magistritöö kolmandas osas nimede analüüsimiseks kasutan, pole ühe kindla tõlketeoreetiku välja pakutud. Uurisin mitme inimese esitatud meetodeid ning valisin välja need, mis minu tööga kõige paremini sobivad. Meetodite valikul kasutasin Eirlys E. Davies'i artiklit „A Goblin or a Dirty Nose“, Theo Hermansi artiklit „On Translating Proper Names, with reference to De Witte and Max Havelaar“ ning Javier Franco Aixelá artiklit „Culture-specific items in Translation“.

Järgmisena tutvustan lühidalt meetodeid, mida need teoreetikud välja on pakkunud ning toon välja ka strateegiad, mille „Käabiku“ pärinimede analüüsimiseks valisin.

2.6.1. Eirlys E. Davies

Eirlys E. Davies toob artiklis „A Goblin or a Dirty Nose“ välja seitse tõlkemeetodit.

- Säilitamine (*preservation*) – kui sihtkultuuris pole nimele sobivat vastet, võib tõlkija jätta nime tõlkes samaks, mis see oli originaalis;
- Lisamine (*addition*) – kui kultuurispetsiifilise elemendi säilitamine üksi võib ajada lugejat segadusse või ei anna talle vajalikku teavet, võib tõlkija jätta küll elemendi muutmata, kuid lisada teksti vajalikku lisateavet;
- Väljajätt (*omission*) – tõlkija võib probleemse kultuurispetsiifilise elemendi tõlkest välja jätta, kui ta ei suuda sellele vastet leida või otsustab, et lahenduse välja mõtlemine on liiga ajakulukas või pingutust nõudev (viimast põhjust ei pea Davies õigustatuks);
- Üldistamine (*globalization*) – kultuurispetsiifiline element asendatakse tõlkes üldisema ja neutraalsemaga, et see oleks mõistetav suuremale hulgale lugejatele kui originaal;
- Kohandamine (*localization*) – üldistamise vastandstrateegia; element, mis on lähtetekstis üldine, muudetakse tõlkes konkreetseks sihtkultuuri elemendiks;
- Transformatsioon (*transformation*) – lähteteksti kultuurispetsiifilist elementi muudetakse või moonutatakse tõlkes;
- Loomine (*creation*) – mõnel juhul võib tõlkija luua sihtteksti elemendi, mida originaalis pole.

2.6.2. Theo Hermans

Theo Hermans esitab artiklis „On Translating Proper Names, with reference to De Witte and Max Havelaar“ neli rohkem ning neli vähem kasutatud tõlkemeetodit.

- Kopeerimine (*copying*) – nimi on sihttekstis sama, mis lähtetekstis;
- Transkribeerimine (*transcription*) – nime kohandatakse ortograafiliselt või fonoloogiliselt;
- Asendamine (*substitution*) – nimi, mis sihtkultuuri lugejale midagi öelda ei pruugi, võidakse tõlkes asendada millegi sobivamaga;
- Tõlkimine (*translation*) – kui nimel on tähendus, mida on võimalik sihtkeeles väljendada, võib seda tõlkida;
- Tõlke puudumine (*non-translation*) – lähtetekstis olev nimi kustutatakse sihttekstist;
- Pärinime asendamine üldnimega;
- Pärinime lisamine tõlkesse, kui see lähtetekstis puudub;
- Lähteteksti üldnime asendamine tõlkes pärinimega (harv, võib esineda teatud žanrites või kontekstides).

2.6.3. Javier Franco Aixelá

Javier Franco Aixelá artiklis „Culture-specific items in Translation“ on välja toodud 11 tõlkemeetodit, millest viis esimest kuuluvad eespool mainitud säilitavate strateegiate rühma ning kuus viimast asendamise alla.

- Kordamine (*repetition*) – tõlkija säilitab originaali nii palju kui võimalik;
- Ortograafiline kohandamine (*ortographic adaption*) – siia alla kuuluvad transkribeerimine ja transliteratsioon, põhiliselt kasutatakse seda meetodit, kui lähtetekst on kirjutatud mõnes muus tähestikus kui sihtkultuuris kasutatav;
- Lingvistiline tõlkimine (*linguistic translation*) – tõlgitakse originaalset lähtudes, tõlkija valib sihtkeeles sellised vasted, mis lubavad tõlkes lähtekultuuri ära tunda;
- Tekstiväline selgitus (*extratextual gloss*) – tõlkija kasutab ühte kolmest mainitud meetodist, kuid lisab juurde selgituse kultuurispetsiifilise elemendi kohta. Kui

selgitust ei saa või ei sobi lisada teksti sisse, lisatakse see näiteks joonealuse märkusena, järelmärkusena, kommentaarina või sulgudes;

- Tekstisisene selgitus (*intratextual gloss*) – sarnane meetod eelmisega, kuid nüüd lisatakse selgitus või selgitav element teksti sisse nii, et see lugejat ei segaks või liigselt tähelepanu ei tõmbaks, näiteks liiginime lisades;
- Sünonüümia (*synonymy*) – selleks, et tõlkes kultuurispetsiifilist elementi mitte korrata, kasutab tõlkija sünonüümi või samaväärset elementi, näiteks Bacardi kohta võib öelda ka lihtsalt rumm;
- Piiratud üldistamine (*limited universalization*) – kui tõlkija tunneb, et kultuurispetsiifiline element on lugejatele liiga ähmane või on olemas mõni levinum vaste, võib ta lähteteksti elemendi tõlkes sellega asendada. Usutavuse nimel kasutab ta ka mõnda muud viidet lähtekultuurile, millest aga sihtkultuuri lugejad paremini aru saavad;
- Absoluutne üldistamine (*absolute universalization*) – tõlkija ei otsi paremat kultuurispetsiifilist elementi, vaid kasutab neutraalset vastet. Nii võib näiteks teatud tüüpi Chesterfield'i diivani kohta öelda tõlkes lihtsalt diivan;
- Kohandamine (*naturalization*) – tõlkija kasutab lähtekultuuri elemendi asemel sihtkultuuri võrdväärset elementi;
- Kustutamine (*deletion*) – kui tõlkija leiab, et kultuurispetsiifiline element on ideoloogiliselt või stiililiselt sobimatu või see pole tema arvates lugejatele oluline, kui element on liiga ähmane ning tõlkija ei saa või ei taha selgitusi kasutada, on võimalus probleemne element tõlkest välja jätta;
- Iseseisev loomine (*autonomous creation*) – tõlkija lisab sihtteksti elemendi, mida lähtetekstis pole.

Võib märgata, et kolme tõlketeoreetiku pakutud meetodid langevad üldiselt kokku ning isegi kui ingliskeelsed nimetused erinevad, siis sisu on sama. Tõlkemeetodid, mille oma magistritöö jaoks valisin, on kopeerimine (termini valik on küllaltki juhuslik, mulle lihtsalt meeldis kopeerimine nimetusena, kuigi sama hästi võib selle kohta öelda ka kordamine või säilitamine), lingvistiline tõlkimine, transformatsioon, transkribeerimine,

asendamine, lisamine ja väljajätt. Võimalikud on ka erinevate meetodite kombinatsioonid, näiteks võib nimi olla korraga nii kopeeritud kui ka lingvistiliselt tõlgitud.

Selles peatükis esitasin nime definitsiooni, andsin ülevaate nimede võimalikest tähendustest ning nimede tõlkimisest üldiselt. Tõin näiteid Albert Petér Vermesi artikli "Proper Names in Translation: an Explanatory Attempt", Peter Newmarki raamatute „A Textbook of Translation“ ja „Approaches of Translation“, Michel Ballardi raamatu „Le nom propre en traduction“, Saleh Delforouz Abdolmaleki artikli „Proper Names in Translation: An Explanatory Attempt“ ja Anne Lange „Tõlkimise aabitsa“ põhjal selle kohta, kuidas võiks tõlkida ajalooliste isikute, pühakute, päriselt olemasolevate kohtade, asutuste ning toodete ja kaubamärkide nimesid. Seejärel kirjutasin nimedest lastekirjanduses ning teguritest, mis nimede tõlkimist määravad, samuti tõlkija rollist. Viimasena tutvustasin tõlkemeetodeid, mille analüüsiosa jaoks valisin.

Järgmises peatükis analüüsin “Kääbiku” kohtade, isikute, tiitlite ja hüüdnimede ning esemete nimede tõlkemeetodeid inglise-eesti ja inglise-prantsuse suunal. Kõigepealt tutvustan tõlkestrateegiaid inglise-eesti, seejärel inglise-prantsuse suunal. Peatüki lõpus võrdlen kahel tõlkesuunal meetodite valikuid ning toon välja olulisimad sarnasused ja erinevused.

3. “Kääbiku” kohtade, isikute, tiitlite ja hüüdnimede ning esemenimede tõlkemeetodid inglise-eesti ja inglise-prantsuse suunal

Peatükk on jagatud kolmeks osaks. Esimeses alapeatükis vaatlen „Kääbiku“ kohtade, tegelaste, tiitlite ja hüüdnimede ning esemenimede tõlkemeetodeid inglise-eesti suunal. Teises alapeatükis esitan samade nimetüüpide tõlkemeetodid inglise-prantsuse suunal ning kolmandas alapeatükis toon välja kahe tõlkesuuna sarnasused ja erinevused tõlkestrateegiate valikus.

3.1. “Kääbiku” kohtade, isikute, tiitlite ja hüüdnimede ning esemenimede tõlkemeetodid inglise-eesti suunal

Selles alapeatükis analüüsin eraldi „Kääbiku“ kohtade, tegelaste, tiitlite ja hüüdnimede ning esemete nimede tõlkemeetodeid inglise-eesti suunal. Iga nimetüübi puhul vaatlen, milliseid tõlkestrateegiaid nimede tõlkimiseks kasutatud on. Kokku toon välja viit tüüpi nimesid, kõigepealt kohanimed, siis isikunimed, seejärel tiitlid ja hüüdnimed ning viimaks esemenimed. Tiitlid ja hüüdnimed otsustasin panna ühte ossa, sest mõnede nimede puhul võib olla vaieldav, kas tegu on just tiitli või hüüdnimega. Eristan neid subjektiivse tunnetuse järgi.

3.1.1. „Kääbiku“ kohanimed

Kõige levinum nimetüüp „Kääbikus“ on kohanimed. Neid leidsin ingliskeelsest originaalist 63. Kohanimede puhul on inglise-eesti suunal kasutatud tõlkemeetoditena kopeerimist, lingvistilist tõlkimist, transformatsiooni ja väljajätu.

3.1.1.1. Kohanimede kopeerimine

Kohanimede puhul on kopeerimist kasutatud viie nime korral (vt tabel 1).

Tabel 1 Kohanimede kopeerimine

ING	EST
Esgaroth	Esgaroth
Dorwinion	Dorwinion
Gondolin	Gondolin
Gundabad	Gundabad
Moria	Moria

Viis ülekantud nime on loodud Tolkieni väljamõeldud keelte põhjal ning seega on nende tõlkimine põhjendamatu. Näiteks nimi Moria koosneb sindarikeelsetest sõnadest *mor* 'must', 'tume' ning *iâ* 'tühik', 'kuristik'. Linnanimi Gondolin tuleb arvatavasti sindari dialektist mithriminist ning selle tähendus inglise keeles on *stone of music* 'muusika kivi'. Sindari keeles on kohanime vasteks Gonnólen ning see tähendab *peidetud kivi* 'hidden rock'. (tolkiengateway.net) Kui hakataks tõlkima niivõrd hoolikalt väljatöötatud nimesid näiteks Tumedaks Kuristikuks ja Peidetud Kivilinnaks, siis läheks kaduma Tolkieni loodud mütoloogia ning tegu poleks enam sama Kesksaaga, millele sindari ja kvenja keel ning nendest keeltest pärit nimed omased on. Selliste nimede puhul võiks võimaluse korral lisada selgituse joonealuse märkusena, kuna lugejale võiks olla huvitav teada, mis tähendus nimedel on.

3.1.1.2. Kohanimede lingvistiline tõlkimine

Kõige sagedamini, 41 kohanime puhul, on kasutatud lingvistilist tõlkimist (vt tabel 2).

Tabel 2 Kohanimede lingvistiline tõlkimine

ING	EST		ING	EST
across The Water	Veetagune		Lake	Järv
Country Round	Ümberkaudsed Maad		Lake-town	Järvelinn
Dale	Org/Orulinn		Land Beyond	Tagamaa
East of Easts	idade ida		Lands over West	läänepoolsed maad
Faerie in the West	Lääne Haldjariik		Last Homely House	Viimane Lahke Maja
Forest	Laas		Lonely Mountain	Üksildane Mägi
Forest River	Laanejõgi		Long Lake	Pikkjärv
Front Gate	peavärv		Mirkwood	Sünklaas
Gate	värv		Misty Mountains	Udumäed
Great House	Suur Maja		Mountain	Mägi
great Mill	Suur Veski		North	Põhjala
Great Shelf	suur kaljulavats		over The Hill	Künkatagune
Great River	Suurjõgi		Ravenhill	Rongamägi
Green Dragon Inn	Rohelise Lohe Kõrts		Side-door	külguks
Green Fileds	Rohelised Väljad		under The Hill / Under-Hill	Künkaalune

Grey Mountains	Hallmäed		Valley	org
High Pass	Ülakuru		Waste	kõnnumaa
Hill	Küngas		Water	Vesi
Hobbiton	Kääbikla		Wide World	Lai Maailm
Iron Hills	Raudmäed		Western Lands	läänemaad

Kohanimedele hulgas võib märgata mitmeid nimesid, mis on inglise keeles suure, kuid eesti keeles väikese tähega. Kuna otsustasin lähtuda nimede valikul originaalist ja sellest, millist nime konteksti järgi nimena tajun, siis leidubki tabelis nimesid, mis ei pruugi nimesedena tunduda. Ometi leian ma, et näiteks *Great Shelf* 'suur kaljulavats' on just ühe kindla koha nimi, mitte kirjeldav nimetus ükskõik millise kaljulavatsi kohta ja seega võiks seda nimena arvestada. Samamoodi on kindlad kohad *Front Gate* 'peavärv' või *Side-door* 'külguks'. Tõlkija jaoks võisid need tunduda pigem üldnimedena, kuid kuna kohti, mida nad tähistavad, tuntaksegi just nende nimetustega, siis leian, et neid võib pidada ikkagi nimedeks.

Kaks ingliskeelset nime *under The Hill* ja *Under-Hill* on eesti keelde tõlgitud kui 'Künkaalune'. Lugesin mõlemat nimevarianti küll eraldi nimeks, kuid kuna nende eestikeelne tõlge on sama, siis jätsin mõlemad nimed ühte lahtrisse. Samamoodi on ingliskeelne nimi *Dale* eesti keeles nii 'Org' kui ka 'Orulinn'. Ka need nimed jätsin ühte lahtrisse, kuid arvestan neid eraldi. Seega on mõlemal keelesuunal 41 kohanime, kuigi nendel kahel juhul on erineva nime all mõeldud sama kohta.

Tolkieni juhistes on kirjas, et ingliskeelsed nimed tuleks tõlkida lähtudes nende tähendusest ning nii täpselt kui võimalik (Tolkien 1967: 1). Enamiku nimedega ongi niimoodi toimitud ning nimed nagu näiteks *Water* 'Vesi', *Long Lake* 'Pikkjärv' või *Iron Hills* 'Raudmäed' on tõlgitud sõnasõnalt. Paaril korral on tõlkes nime või selle osade kategooria muutunud. Näiteks kohanimel *Misty Mountains* võib märgata, et inglise keeles

on kasutatud omadussõna *misty* 'udune', kuid eesti keeles kasutatakse nimisõna 'udu'. Sõna kategooria muutmine on selle koha peal hea valik. Udumäed kõlab palju paremini kui Udused Mäed. *Country Round* on originaalis ainsuses, kuid eesti keeles mitmuses 'Ümberkaudsed Maad'. Üldistamise mõttes on eesti keeles mitmuse kasutamine hea valik. Ainsusesse jäetuna oleks nimi liiga konkreetne ja viitaks pigem ühele kindlale kohale.

Koha *Hobbiton* tõlkimise kohta kirjutab Tolkien, et vastes peaks olema sees sõna *hobbit* ning midagi, mis tähendaks 'küla' (Tolkien 1967: 16). Eestikeelses raamatus on kohanimeks 'Kääbikla'. Jällegi leian, et vaste on hea. Autor küll ei luba antud juhistes sõna *hobbit* tõlkida (Tolkien 1967: 7), kuid kuna eesti keelde on sellele sõnale ikkagi vaste loodud ja see kõlab igati hästi ning annab lugejale aimu, et tegelased on väikest kasvu, ei näe ma probleemi, miks seda kasutada ei võiks. Kohanimes 'Kääbikla' on olemas viide nii küla elanikele (kääbikutele) kui ka liide –la, mis tekitab nime lugedes tunde, et tegu on väikese kohaga (need on ju ka sõna 'küla' viimased kaks tähte).

Omadussõna *homely* esmatähendus eesti keeles on 'kodune', kuid lisaks tähendab see ka 'külalislahket' ja 'sõbralikku' (collinsdictionary.com). Võimalik, et Tolkien kasutas seda sõna, et luua alliteratsiooni *Homely House*. Idee on selles, et see koht on viimane tsiviliseeritud paik enne Udumägesid ja ürgmaad. Seal elavad haldjad, kes annavad pelgupaika kõigile, kes tulevad heade kavatsustega (Day [1977] 2002: 108). Usun, et 'lahke' tähendab siin just 'külalislahket'.

Oluline tegevuspaik raamatus on *Mirkwood* 'Sünklaas'. Tolkieni sõnul tuleb see sõna vananorra keelsest sõnast *myrkviðr*, mis tähendab 'tumedat/sünget metsa' (tolkiengateway.net). Autor soovib seda nime tõlkida tähenduse järgi ning kasutada poeetilise või vanamoelise kõlaga sõnu (Tolkien 1967: 18). Nii 'sünk' kui ka 'laas' on eesti keeles vähe kasutatavad ning veidi vanamoelised. Julgen väita, et nime tõlge on hästi õnnestunud ning ka kooskõlas Tolkieni soovidega.

3.1.1.3. Kohanimede transformatsioon

16 ingliskeelse kohanime puhul erinevad originaal ja tõlge suuremal või vähemal määral. Sihtkeelne vaste pole nii läbipaistev kui lingvistilise tõlke puhul, tähendus võib olla ka täielikult muutunud (vt tabel 3).

Tabel 3 Kohanimede transformatsioon

ING	EST		ING	EST
Bag-End	Taganurga		Lower Halls	alumised koopad
Bywater	Kõrvaloja		Long Marshes	Suursoo
Carrock	Karurahn		Mount Gram	Hiireherne Mägi
Desolation of the Dragon	Lohekõrb		Rivendell	Kaljulõhe
Edge of the Wild	ürgmaa piir		River Running / Running River	Rutujõgi
Front Porch	eesvärav		Wilderland/Wild	ürgmaa
Last Desert	Pärakõrb		Withered Heath	Kõrbenud Nõmm

Ka selles tabelis on kaks nime, millel on inglise keeles kaks varianti *Wilderland* ja *Wild* ning *River Running* ja *Running River*, kuid eesti keeles üks 'ürgmaa' ja 'Rutujõgi'. Inglise keeles lugemin need eraldi nimedeks, eesti keeles aga üheks. Seega on transformatsiooni kasutatud 16 ingliskeelse nime puhul, millel on 14 vastet.

Nimede nagu *Last Desert* 'Pärakõrb', *River Running / Running River* 'Rutujõgi', *Last Homely House* 'Viimane Lahke Maja' ja *Withered Heath* 'Kõrbenud Nõmm' tõlked pole küll sõnasõnalised, kuid annavad siiski arusaadavalt edasi infot nende paikade kohta. Näiteks 'pära' viitab viimasele otsale ja tagumisele osale (kn.eki.ee). 'Pärakõrb' oleks

seega kõrb, mis asub kuskil otsas, kaugel – kõige viimane kõrb. Sõna 'rutt' viitab sellele, et tegu on kiirevoolulise jõega. Nimi 'Rutujõgi' on väga õnnestunud tõlge, kuna 'rutt' pole väga sagedasti kasutatav sõna ning sobib väga hästi raamatus kujutatud maailma. *Withered Heath*'i tõlkimine 'Kõrbenud Nõmmeks' on samuti hea otsus. *Withered* tähendab eesti keeles küll 'kuivetonud', 'närbunud', kuid otse tõlkides jääks kohanimi liiga nõrgaks. See on koht, kus elutsesid draakonid, kes paiga viljatuks muutsid (tolkiengateway.net). 'Kõrbenud' viitab draakonite tulele ning sellele, et koht pole mitte ainult kuivanud, vaid põletatud ja söestunud.

Teiste nimede puhul ei ole tõlge enam läbipaistev ning tõlkija on kasutanud isegi vasteid, mis pole seotud originaaliga. Üks kõige suurem erinevus on see, et nimest *Bag-End* on saanud 'Taganurga'. Lugeja, kes on tuttav vaid eestikeelse tekstiga, ei pruugi üldse teadagi saada, et Bilbo Bagginsi ja tema elukoha vahel on seos. Kui aga seos on nimedes nii nähtav nagu praegusel juhul, siis tuleks seda tõlkes edasi anda. Ka Tolkien on lubanud nime tõlkida ning lisab, et element, mida on kasutatud nime *Baggins* tõlkimiseks, peaks esinema ka kohanime *Bag-End* tõlkes (Tolkien 1967: 12). „Sõrmuste Isandas“ ongi uueks nimeks 'Paunaotsa' (Pever 2016: 137) ning kuna tegelaseks on nendes raamatutes Bilbo Paunaste, siis on seos selge ja arusaadav.

Nime *Bywater* tõlkimine kui 'Kõrvaloja' ajab samuti segadusse. Koht nimega 'Kõrvaloja' võiks olla veekogu, kuid *Bywater* on Tolkieni sõnul hoopis küla, mis asub Veega (suurim jõgi Maakonnas) ühendatud veekogu (Bywater Pool) ääres ning seda tuleks tõlkida tähenduse järgi (Tolkien 1967: 13). Kui originaali ja tõlget omavahel võrdlema ei hakata ning lisainfot juurde ei otsita, võib see muutus jääda tähelepanuta, sest eestikeelses teksti on 'Kõrvaloja' väga hästi sisse sobitatud. Kui järgida teisi kohanimi näiteid nagu Künkaalune ja Veetagune, siis võiks selle küla nimi olla eesti keeles näiteks Veeäärne. David Day raamatus „Tolkieni entsüklopeedia“ on tõlkija pakkunud koha nimeks Veeäärse (Day [1977] 2002: 316). Ka Mari Peveri magistritöös esitatud tabelist selgub, et „Sõrmuste Isandas“ on *Bywater* tõlgitud kui 'Veeäärse' (Pever 2016: 138).

Kohast *Carrock* on saanud 'Karurahn'. *Carr* tähendab vanainglise keeles 'kivi' või 'kaljut' ning sellele on lisatud ingliskeelne *rock* 'kivi', 'kaljurahn' (tolkiengateway.net). Selline sõnademäng on tõlkes küll ära kadunud, kuid säilitatud on fonoloogiline sarnasus. Lisaks tekitab eestikeelse variandi puhul seos tegelase Beorniga, kes saab end karuks muuta ning käib öösiti Karurahnul valvet pidamas.

Desolation of the Dragon on tõlgitud kui 'Lohekõrb'. Ingliskeelne nimi ütleb otse, et tegu on kohaga, mille lohe Smaug on ära hävitanud. Eestikeelne vaste annab edasi, et selles kohas ei kasva puid ega põõsaid ja see on seotud lohedega. Kuna nimele eelneb kirjeldus, siis saab lugeja ka teada, et maastik on kõle ja põlenud. Ilma kirjelduseta oleks aga nimi 'Lohekõrb' minu meelest natuke nõrk. Kui mina peaksin samale nimele tõlke välja pakkuma, siis ei tõlgiks ma seda üldse nimena, vaid kasutaksin sama varianti nagu oli teise „Käabiku“ filmi eestikeelne nimi „Smaugi laastatud maa“. Seega kui praegu on raamatus „Nad olid jõudnud Lohekõrbe...“ (Tolkien [1937] 2012: 217), siis mina eelistaksin selle asemel „Nad olid jõudnud Smaugi laastatud maale...“.

Front Porch ehk 'eesvärav' oli koobas, mille kaudu pääses Udumägede sees olevasse mäekollide linna. Sõna *porch* tõlkimine 'väravaks' pole täpne. Kuna selle nimega on mõeldud kogu koobast, mitte ainult sissepääsu mäekollide linna (mida võiks nimetada väravaks), siis võiks parem tõlkevariant olla 'eeskoda' nagu pakub sõna *porch* vasteks dukelupus.net. Selles variandis on juba olemas ka sõna *front* 'esine', 'esi-'. Nii *Front Porch* 'eesvärav' kui ka järgmine nimi *Lower Halls* 'alumised koopad' on eesti keelses tõlkes väikese tähega. Võimalik, et tõlkija pidas neid pigem üldnimedeks, kuid kuna nad tähistavad kindlaid kohti, leian, et neid võib pidada ka nimedeks.

Lower Halls ehk 'alumised koopad' asuvad Üksildase Mäe sees. Sõna *hall* esimene tähendus on küll 'saal' või 'koda', kuid kuna need asuvad mäe sees, siis on ka 'koopad' vastena hea lahendus. Samas leian, et ka 'alumised saalid' poleks paha tõlge.

Ühel korral esineb raamatus kohanimi *Long Marshes* 'Suursoo'. Sõna *long* 'pikk' on tõlgitud kui 'suur' ning eesti keeles on kasutatud ainsust (soo) '[...]' ja näete enda ees laiumas Suursood [...]' (Tolkien [1937] 2012: 151), mitte mitmust nagu originaalis (marshes) [...] *and see the Long Marshes lying below you* [...] (Tolkien [1937] 2006:161–162). 'Suursoo' on minu meelest üldiselt hea tõlge ning annab edasi ideed, et tegu on väga ulatusliku sooga, kuid niisuguse tõlke puhul jääb mulje, et tegu on ühe sooga. Tegelikult on Long Marches mitmetest soodest, väiksematest veekogudest ja saartest koosnev piirkond, mis asus mõlemal pool Laanejõe (tolkiengateway.net).

Mount Gram on tõlgitud kui 'Hiireherne Mägi'. *Gram* tuleb vanainglisekeelsest sõnast *græm*, mis tähendab *fierce* 'metsik' ja *grim* 'sünge' (<http://old-engli.sh/dictionary.php>), kuid pole kindel, et Tolkien soovis kasutada nime just selles tähenduses (tolkiengateway.net). Veebilehe glyphweb.com andmeil tuleb *gram* vananorra keelest ning tähendab 'raevukat kuningat' (*fierce king*) ning võib viidata järelkult mäekoll Golfimbulile, kes seal elas. Kontrollides vananorra-inglise veebisõnastikust http://www.yorku.ca/inpar/language/English-Old_Norse.pdf, leidsin, et sõna *gramr* tähendab vananorra keeles tõesti kuningat. Eestikeelne variant jätab aga igal juhul mulje, et tegu on mõne kena ja roheline kohaga. Tegelikult elavad seal mäekollid (tolkiengateway.net), nii et mäe nimi peaks kindlasti edasi andma seda, milline ta tegelikult on. Praegu mõjub nimi lugejale kindlasti eksitavalt. Põhjus, miks tõlkija otsustas Mount Grami Hiireherne Mäeks tõlkida võib olla selles, et sõna *gram* üks tähendusi kaasaegses inglise keeles on 'kikerhernes' (termin.eki.ee). Hiirehernes ja kikerhernes on küll erinevad taimed, kuid seos nende vahel on olemas. Hoolimata sellest, et tõlgitud on tähenduse lähedaselt, pole selles kontekstis niisugune tõlge siiski sobiv.

Haldjate elupaik *Rivendell* on eesti keelde tõlgitud kui 'Kaljulõhe'. Tolkieni sõnul on Rivendell tõlge sindarikeelsest nimest *Imladris*, mis otsetõlkes tähendab 'sügavat lõheorgu' (deep dale of cleft). Sõna *riven* tähendab 'lõhenenud', 'pooleksrebitud' ning *dell* 'nõgu', 'org'. Tolkien lubab nime tähenduse järgi tõlkida või säilitada selle

ingliskeelne kuju. (Tolkien 1967: 18) Siinkohal tuleks mõelda nime kõlale ning tundele, mida nimi lugejas tekitab. Nimi *Rivendell* paneb mõtlema millelegi ilusale ja õrnale ning seostub palju rohkem haldjatega kui 'Kaljulõhe'. Eestikeelsel nimel ei ole õrna ja kerget kõla. Seda nime lugedes mõtleksin pigem päkapikkudele või mäekollidele, kes kaljude ja mägede sees elutsevad. Tunnet, mis nimi minus tekitab, kinnitab ka Jaan Kaplinski oma kommentaaris Lauri Birkani artiklile „Tolkieni triloogia vajab uut tõlget“. Ta kirjutab: „Rivendell on nimi, mille kõlaski on midagi hallist haldja-ajast, mida rõhutab veidi vanamoeline „dell“ – varjuline, metsa kasvanud org“. Nime 'Kaljulõhe' peab ta tähenduselt valeks tõlkeks. (kultuur.postimees.ee) Sellega aga nõustuda ei saa. Tõlge pole täpne, kuid kindlasti mitte vale.

Wilderland ja *Wild* on mõlemad tõlgitud eesti keelde kui 'ürgmaa' ning *Edge of the Wild* kui 'ürgmaa piir'. See on suur piirkond Keskmaa kirdeosas. Tolkien lõi nime sõna *wilderness* 'kõnnumaa', 'puustusmaa', 'kõrb', 'inimtühi koht', 'metsik loodus' järgi. Olemas on ka viide sõnadele *wilder* 'uitama', 'ekslema' kui ka *bewilder* 'hämmingusse ajama', 'segadust tekitama'. (Tolkien 1967: 21) Miski mis on ürgne, on iidne ja inimtegevusest puutumatu (kn.eki.ee). Sõna 'ürgmaa' loob tõesti pildi milleski suurest ja metsikust, mis on kaua olemas olnud.

3.1.1.4. Kohanimede väljajätt

Ühel korral on kohanimi tõlkest välja jäetud (vt tabel 4).

Tabel 4 Kohanimede väljajätt

ING	EST
Gates of the river	-

Tegu on ühekordse nimega. Võimalik, et tõlkija ei pidanud nime tõlkimist oluliseks ning selle tõlkimine oleks eestikeelse lause kohmakaks muutnud. Inglise keeles kõlab lause järgmiselt: *They moved their camp then to a long valley, narrower than the great dale in the South where the Gates of the river stood, and walled with lower spurs of the Mountain.* (Tolkien [1937] 2006: 238) Eestikeelne tõlge: 'Selleks viisid nad oma laagri pikka orgu, mis oli suurest lõunapoolsest jõeorust kitsam ja mida piirasid madalamad mäeharud.' (Tolkien [1937] 2012: 220)

3.1.2. „Kääbiku“ isikunimed

Leidsin ingliskeelsest „Kääbikust“ 47 tegelase nime. Siia on arvatud nii ees- kui ka perekonnanimed eraldi. Näiteks peategelase nimi *Bilbo Baggins* koosneb kahest nimest, mida vaatlen eraldi. Selle nimetüübi puhul kasutatud tõlkemeetodid on kopeerimine, lingvistiline tõlkimine, transkribeerimine, transformatsioon ja väljajätt.

3.1.2.1. Isikunimedede kopeerimine

Tegelaste nimede puhul on kõige sagedamini kasutatud tõlkemeetod kopeerimine ehk nimede ülekandmine inglise keelest eesti keelde muutmata kujul. Kopeerimist on kasutatud 40 nime puhul, neist 36 on eesnimed ning 4 perekonnanimed (vt tabel 5). Kopeeritud nimed esitan tabelis ühekordsetena.

Tabel 5 Isikunimedede kopeerimine

ING-EST	ING-EST	ING-EST	ING-EST	ING-EST
Azog	Bilbo	Durin	Gloin	Sackville-Baggins
Baggins	Bladorthin	Dwalin	Golfimbul	Smaug
Balin	Bofur	Elrond	Huggins	Thorin
Bard	Bombur	Fili	Kili	Thrain
Belladonna	Bolg	Fundin	Nain	Thror
Beorn	Bungo	Galion	Nori	Tom
Bert	Dain	Gandalf	Ori	Took
Bifur	Dori	Girion	Radagast	William

Suurem osa nimedest on Tolkieni välja mõeldud või on ta need tõlkinud oma enda loodud keeltest (kvenja ja sindari keel) inglise keelde. Lisaks sai ta inspiratsiooni vanaskandinaavia ja germaani keeltest ning Skandinaavia mütoloogiast (näiteks päkapikkude või lohe nimede loomiseks). (Carpenter [1977] 2002: 224–225, 246) Ees- ja perekonnanimedede valik ei olnud juhuslik ning selleks, et nimi annaks edasi tegelase tüüpi (näiteks päkapikkudel ja haldjatel on erinevad nimed), peaks minu meelest vähemalt eesnimed jääma nii nagu nad on. Kui hakata neid tõlkes kuidagi muutma, läheks kaduma tegelaste päritolu, millega Tolkien vaeva nägi ning nad poleks enam samast maailmast

pärit. Ka Jaan Kaplinski artikli „Veel Tolkieni tõlkimisest“ järgi on autor ise öelnud, et „ei talu mingit vusserdamist isikunomenklatuuriga“ (kultuur.postimees.ee).

Tõlkimine oleks aga õigustatud perekonnanimede puhul. Näiteks leian, et võimaluse korral võiks tõlkida Bilbo perekonnanime *Baggins*. Tolkien kirjutab oma juhendis, et selle perekonnanime eesmärk on viidata kotile (bag) ning see on seotud Bilbo elukoha nimega *Bag End*, mis tähistas majani viiva tee *Bagshot Row* lõppu. Autor lisab, et nime tõlkimisel peaks seal sees olema element, mis tähistab kotti või pauna (Tolkien 1967: 3, lotr.wikia.com). „Sõrmuste isanda“ raamatutes on *Bagginsist* saanud 'Paunaste' (Pever 2016: 136). Lauri Birkan leiab Postimehes 2003. aastal ilmunud artiklis „Tolkieni triloogia vajab uut tõlget“, et „Lausa häiriv on näha Bilbo Bagginsi asemel Bilbo Paunastet [...]“. Ma saan aru, et inimese jaoks, kes on harjunud inglise keelega, võib niisugune tõlge tõesti üllatav ja koguni häiriv olla, kuid siinkohal tuleb ka silmas pidada, et nimel on tekstis oluline tähendus, mida tuleks anda edasi ka neile, kes inglise keelt ei oska. Lisaks ei saaks nime muutmata jätmise korral tõlkida nii nagu autor on soovinud Bilbo elukoha *Bag-End* nime, millest kirjutasin osas 3.1.1.3. Kui jätta muutmata perekonnanimi, kuid muuta ära kohanimi, jääb isiku- ja kohanimevaheline seos tõenäoliselt märkamata. Kuna eesti keeles on leitud nimele Baggins vaste, mis on kooskõlas Tolkieni soovidega, leian, et seda võiks vähemalt „Kääbikus“ kasutada. Leian, et 'paun' on ühest küljest hea sõna tema vanamoelisuse tõttu ning teisest küljest säilib ka alliteratsioon nagu originaalis, mis siis, et B-st saab P. Sama lugu on perekonnanimega *Sackville-Baggins*. Inglisekeelse nime tõttu võib tähelepanuta jääda autori soovitud veidi koomiline efekt. Tähendavad ju *sack* ja *bag* sama asja. „Sõrmuste isandas“ on taaskord väljapakutud tõlge, mis ka „Kääbikus“ olla võiks, nimelt 'Kotiküla-Paunaste'. Tõlge sobib kokku ka Tolkieni juhistega kasutada tõlkes elemente, mis on enamvähem sõnade *sack* ja *bag* vasteteks (Tolkien 1967: 9).

Veel üks perekonnanimi, mis on inglise-eesti suunal muutmata jäetud, on Took. Oma juhistes kirjutab Tolkien, et see on tundmata päritoluga kääbikunimi, mis algselt oli Tük.

Ta lisab, et nime hääldus tuleks tõlkekeeles säilitada. (Tolkien 1967: 10) Veebilehe tolkiengateway.net andmeil hääldub nimi nagu *two-k* ja mitte nagu *book* või tegusõna *take* mineviku kesksõna *took*. Lisaks on öeldud, et tegu on Walesi perekonnanimega, mis viitab teatud tüüpi mõõgale. Teades, et Walesis kõneldakse kõmri keelt, ning et Tolkienil selle keele vastu huvi oli, võib see nime päritolu seletada. Pakutud on ka, et inspiratsiooni nime Took loomisel sai autor oma esivanemate nimest Tollkühn ehk *foolhardy* 'hulljulge', millest hiljem kujunes nimi Tolkien. „Sõrmuste Isandas“ on nime vasteks Tukk (Peever 2016: 136), mis tundub olevat autori soovitusena kooskõlas, kuid võib tekitada originaalnime tundjas võõrastust. Seda ühest küljest nimekuju muutuse tõttu, teisest küljest seepärast, et eesti keeles on sõnal 'tukk' mitu tähendust [1. otsmikule ulatuvad juuksed, 2. väike puude salk, 3. põlenud puutükk, 4. püss (kn.eki.ee)], mis pole tegelasega kuidagi seotud. Üldiselt pooldan nimede tõlkimist, kui neil on tähendus, näiteks Bagginsi puhul ning kui nad esinevad lasteraamatutes. Kui nime tähendus pole aga selge või see pole loos oluline ning nime muutmisel võib see saada sihtkeeles uue tähenduse, võiks nimi jääda siiski originaalkujule nagu antud juhul. Nimi Took ei kanna endas lugeja jaoks olulist teavet ning see pole ka keeruline nimi, mida laps lugeda ei suudaks. Ta ei pruugi nime hääldada nii nagu Tolkien seda soovis, kuid ma ei leia, et see mõjutaks autori ja lugeja vahelist kommunikatsiooniprotsessi. Kui aga tahta nime ikkagi häälduse järgi eesti keelde transkribeerida, võiks sobida vasteks Tuuk. Nime kirjpilt sarnaneb rohkem originaalile kui Tukk, hääldus on sarnane autori soovitule ning ei kaasne muid tähendusi.

3.1.2.2. Isikunimede lingvistiline tõlkimine

Lingvistilist tõlkimist, ehk sihtkeeles nime tähenduse edasiandmist nii nagu autor seda soovis, on isikunimede puhul kasutatud kolmel korral (vt tabel 6).

Tabel 6 Isikunimede lingvistiline tõlkimine

ING	EST
Burrowes	Kraaplik
Grubb	Songard
Oakenshield	Tammiskilp

Sõna *burrow* tähendab 'kaevuma', 'uuristama', 'urg'. Nimi *Burrowes* on tõlgitud kui 'Kraaplik'. „Sõrmuste Isanda“ raamatutes on nimevasteks 'Urgaste' (Pever 2016: 137), mis sarnaneb küll rohkem sõnadega 'uuristama' või 'urg', kuid ma pole kindel, kas see annab edasi tegelase arvatavat olemust. Kuigi Songardit ja Kraaplikku on mainitud vaid korra seoses Bilbo asjade müügiga oksjonil, jääb kohe mulje, et tegu on tegelastega, kes tahavad midagi kokku kraapida (varandust, raha) ning tuhnivad sõna otseses mõttes teiste asjades. Tolkien selle nime tõlkimiseks soovitusi andnud pole.

Perekonnanimi *Grubb* esineb ingliskeelses tekstis kaks korda [...] *on June the Twenty-second Messrs Grubb, Grubb and Burrowes would sell by auction the effects of the late Bilbo Baggins Esquire* [...]. Eestikeelses tõlkes on millegipärast aga üks nimi välja jäetud '[...] kahekümne teisel juunil müüvad härrased Songard ja Kraaplik enampakkumise teel maha kogu vallasvara, mille on järelejätanud isand Bilbo Baggins [...]'. (Tolkien [1937] 2012: 319) Nimi *Grubb* tuleb ingliskeelsest sõnast *grub* 'sonkima', 'tuhnima' ning sellest on eesti keeles saanud nimi 'Songard'. Tolkien soovitab nime tõlkida võimaluse korral vastavalt kõlale ja tähendusele ning lisab, et nimi peaks viitama ingliskeelsele sõnale *grub* (Tolkien 1967: 7). Tähenduslik sarnasus nimede vahel on täiesti olemas, kõlaline sarnasus väljendub tähtede g ja r-i olemasolus mõlemas nimes.

Kui perekonnanimi *Baggins* on eestikeelses raamatus tõlkimata, siis päkapikkude pealiku nime vasteks on 'Thorin Tammiskilp'. Minu arust on see väga hea valik. Eesti keeles tekib alliteratsioon, mis muudab nime kõla ilusamaks. Lisaks on nimi lastele arusaadav

ja hästi loetav. Arusaadavus on oluline selleks, et edasi anda Thorini iseloomulikke jooni. Perekonnanimi loob temast pildi, kui kellestki tugevast ja vastupidavast ning raamatut lugedes selgub, et seda ta ongi. Lisaks viitab nimi 'Tammiskilp' sellele, et ühes lahingus purunes tema kilp ning ta kasutas edasi maast leitud tammeoksa (Day [1977] 2002: 227).

3.1.2.3. Isikunimedede transkribeerimine

Nimedede tõlkimisel inglise keelest eesti keelde on kahel korral kasutatud tõlkemeetodina transkribeerimist ehk nime kohandamist vastavalt eesti keele fonoloogiale ja grammatikale (vt tabel 7).

Tabel 7 Isikunimedede transkribeerimine

ING	EST
Carc	Kraak
Roäk	Roak

Põhjuseks, miks tegelaste nimesid on tõlkes muudetud, on tõenäoliselt see, et tegu on onomatopoeetiliste nimedega. Tegelasteks on rongad ning mõlema nimi meenutab häält, mida linnud teevad. Võimalik, et Carc ja Roäk kõlavad pigem nii nagu inglased rongga häält oma keeles väljendavad ning *Kraak* ja *Roak* sarnanevad eestlaste arusaamaga nende lindude häälest.

3.1.2.4. Isikunimede transformatsioon

Ühel korral on tegelase nime tõlkimiseks kasutatud transformatsiooni ehk nime täielikku või osalist muutmist (vt tabel 8).

Tabel 8 Isikunimede transformatsioon

ING	EST
Gollum	Guglunk

Tegelasest *Gollum* sai eestikeelses raamatus 'Guglunk'. „Käabikus“ on kirjas: „Ja öeldes guglunk, tegi ta kõriga õudset neelamise häält. Sellest ta oligi oma nime saanud [...]“ (Tolkien [1937] 2012: 81). Ilmselt leidis tõlkija, et 'guglunk' võiks eesti keeles sarnaneda rohkem häämitsusele, mida neelamise ajal kuulda võib kui *gollum*. Olen sellega nõus. Kui nimi peaks kõla abil mingit iseloomulikku tunnust edasi andma, siis võiks seda sihtkeeles väljendada nii, et see sihtteksti lugejatele arusaadav oleks. Tolkien pole selle nime kohta aga soovitusi jätnud, kuid kirjutab, et nimed, mida tema nimekirjas pole, peaks jätma muutmata (Tolkien 1967: 1). Gollum oli ka „Sõrmuste Isandas“ ning seetõttu oleks tema nimi autori nimekirjas olnud. Eestikeelses „Sõrmuste Isandas“ on Gollumist samuti saanud Guglunk (Peever 2016: 136).

3.1.2.5. Isikunimede väljajätt

Üks isikunimi on 2012. aastal välja antud „Käábiku“ kordustrukist välja jäänud (vt tabel 9).

Tabel 9 Isikunimede väljajätt

ING	EST
Grubb	-

Tabelist 6 võib näha, et nimi on tõlgitud Songardiks. Inglisekeelses teoses esineb nimi kaks korda järjest (Messrs Grubb, Grubb and Burrowes), eestikeelses tõlkes on üks nimedest aga välja jäetud (härrased Songard ja Kraaplik). Tegelikult on tegu ikkagi kahe tegelasega. Veebilehe tolkiengateway.net andmeil oli tegu notaribürooga, mida juhtisid kaks Grubbi ning üks Burrowes. Täpsem tõlge võiks seega eesti keeles olla „härrased Songardid ja Kraaplik“ või „Songard, Songard ja Kraaplik“.

3.1.3. „Käábiku“ tiitlid ja hüüdnimed

Selles osas analüüsin tiitlite ja hüüdnimede tõlkemeetodeid. Paigutan nad küll eraldi tabelitesse, kuid uurin neid ühes osas, sest teatud mõttes on nad sarnased ning mõnede nimede puhul võib olla vaieldav, kas tegu on tiitli või hüüdnimega. Eristan neid puhtalt isikliku tunnetuse järgi. Leidsin „Käábikust“ 31 tiitlit ja 9 hüüdnime.

3.1.3.1. Tiitlite kopeerimine ja lingvistiline tõlkimine

Nime täielikku kopeerimist inglise-eesti suunal tiitlite puhul ei esine. Kaheksa tiitli puhul on kasutatud mitut tõlkestrateegiat korraga. Need on tiitlid, kus tegelassenimele on lisatud täiend. Sellistel juhtudel on tegelassenimi kantud muutmata kujul üle ning täiend tõlgitud tähenduse järgi (vt tabel 10).

Tabel 10 Tiitlite kopeerimine ja lingvistiline tõlkimine

ING	EST		ING	EST
Bilbo the Magnificent	Bilbo Võrratu		Smaug the Dreadful	Smaug Kohutav
Lord Smaug the Impenetrable	Smaug Läbitungimatu		Smaug the Mighty	ülivägev Smaug
Mr. Invisible Baggins	isand Baggins Nähtamatu		Smaug the Tremenduous	Tohutu Smaug
Smaug the Chiefest and Greatest of Calamities	Smaug, sa Ülim ja Suurim Nuhtlus		Thrain the Old	Vana Thrain

3.1.3.2. Tiitlite lingvistiline tõlkimine

Lingvistilist tõlkimist esines 18 ingliskeelse tiitli puhul (vt tabel 11). 18 tiitlile leidsin eesti keeles 16 vastet, kuna kahel tiitlil *King under the Mountain* ja *King beneath the Mountain* ning *Wood-elves' king* ja *King of the Elves* on inglise keeles kaks varianti, kuid eesti keeles üks 'Mäealuse kuningas' ning 'metsahaldjate kuningas'.

Tabel 11 Tiitlite lingvistiline tõlkimine

ING	EST		ING	EST
Barrelrider	tünniratsanik		Lord of the Eagles	Kotkaste Isand
Bowman	Vibukütt		Luckwearer	õnnekandja
Burglar	murdvaras		Master	Isand
Elvenking	haldjakuningas		Master (of Lake-town)	linnaülem
Expert Treasure-hunter	väljaõppinud aardekütt		Mr. Lucky Number	isand Õnnearv
Great Goblin	Suur Mäekoll		Necromancer	Surnumanaja
King under/beneath the Mountain	Mäealuse kuningas		Ringwinner	sõrmusevõitja
King of All Birds	kõigi lindude kuningas		Wood-elves' king / King of the Elves	metsahaldjate kuningas

Nagu kohanimede puhul, on ka tiitlite hulgas neid, mis on inglise keeles suure algustähega, kuid eesti keeles väikesega. Ma ei oska põhjendada, miks on osa tiitleid tõlkes väikese algustähega. Minu meelest on *Lord of the Eagles* 'Kotkaste Isand' samasugune tiitel nagu *King of All Birds* 'kõigi lindude kuningas', kuid ometi on üks suurte, teine väikeste tähtedega. Samamoodi jääb mõistmatuks miks 'haldjakuningas' või 'metsahaldjate kuningas' on väikeste tähtedega. Leian, et need on samaväärsed tiitlid kui Kotkaste Isand. Muidugi võib tiitlite kirjutamist väikese tähega õigustada see, et eesti keele grammatikareeglite järgi kirjutatakse aastmed ja aunimetused väikese tähega (keeleabi.eki.ee), kuid kuna väiketähe kasutamine pole läbiv, vaid tundub pigem juhuslik, ei usu ma, et tiitlite algustähe puhul on eesti õigekirjareeglid aluseks võetud.

3.1.3.3. Tiitlite transformatsioon

Tiitleid on transformeeritud kahel korral (vt tabel 12).

Tabel 12 Tiitlite transformatsioon

ING	EST
Great Eagle	kotkapealik
Thief in the Shadows	Varas Pimeduses

Kuigi need kaks tiitlit pole eesti keelde otse tõlgitud, annavad nad edasi autori ideed ning mõjuvad eesti keeles ladusate ja selgetena. Kotkaste Isandat kutsutakse „Kääbikus“ mitme erineva tiitliga. Ühel korral on tema kohta öeldud *Great Eagle*, mis eesti keelde on tõlgitud kui 'kotkapealik'. Omadussõna *great* viitab, et tegu on igas mõttes suure linnuga. Ma ei oska öelda, kas ta oli kasvult oluliselt suurem kui teised kotkad, kuid niisugust tiitlit lugedes jääb mulje, et tegu on nii kasvult kui olekult silmapaistva ja suursuguse linnuga. Eesti keeles oleks otsetõlge 'Suur Kotkas' minu meelest liiga lahja ning viitaks ainult linnu füüsilisele suurusele, mitte aga sellele, et just tema on kotkaste juht. Tiitel 'kotkapealik' annab aga kohe teada, et tegu on kõige tähtsama kotkaga. Sõnaga 'pealik' seostub minul automaatselt keegi, kes on ka kasvult teistest üle. Kuigi eesti keeles on 'kotkapealik' väikese tähega, on see minu meelest samaväärne tiitel nagu 'Kotkaste Isand' ning võiks olla siiski suure tähega.

Varjudes liikuvast vargast (Thief in the Shadows) on saanud Varas Pimeduses. Otsetõlge oleks Varas Varjudes või Varjudes Varas, mis kõlab mõlemat pidi koomiliselt. Hoolimata alliteratsioonist kõlavad mõlemad variandid kohmakalt. Seega võib väita, et Varas Pimeduses on õnnestunud vaste.

3.1.3.4. Tiitlite kopeerimine ja transformatsioon

Ühe tiitli puhul on kasutatud korraka nii kopeerimist kui transformatsiooni (vt tabel 13).

Tabel 13 Tiitlite kopeerimine ja transformatsioon

ING	EST
Bard the Dragon-shooter	Bard Lohetapja

Isikunimi Bard on kantud inglise keelest eesti keelde muutmata üle. Sõna *shooter* võib eesti keeles tähendada 'kütti', 'laskjat', 'tulistajat', 'laskurit'. Bard Lohelaskja oleks kohmakas tõlge. Lohetulistaja ei sobiks tähenduse poolest, kuna tulistatakse tulirelvast, kuid Bard lasi Smaugi noolega. Bard Lohekütt kõlab hästi, kuid sellise tiitli puhul tekitab tunne, et mees tegelebki lohede küttimisega. Bard Lohelaskur meeldib mulle kõla poolest, kuid eki.ee andmeil on laskur laskmisega süstemaatiliselt tegelev isik (kn.eki.ee), järelikult tähenduse poolest poleks niisugune tõlge õige. Seega on Bard Lohetapja õnnestunud tõlge ning need, kes on raamatut lugenud, teavad, kuidas Bard lohe tappis. Seda polegi vaja tema tiitlis rõhutada.

3.1.3.5. Tiitlite asendamine

Ühe tiitli puhul on kasutatud tõlkemeetodina asendamist ehk lähtetekstis oleva nime asendamist sihtkeelse vastega (vt tabel 14).

Tabel 14 Tiitlite asendamine

ING	EST
Your Magnificence	Teie Hiilgus

Your Magnificence oleks otsetõlkes 'Teie Suursugusus', kuid eesti keeles niisugust tiitlit pole. Tõlkija on vasteks valinud eesti keeles levinud tiitli 'Teie Hiilgus'.

3.1.3.6. Tiitlite väljajätt

Ühe tiitli tõlkimisel on kasutatud osalist väljajättu, mille korral lähtetekstis olev nimi või osa nimest tõlkest välja jäetakse (vt tabel 15).

Tabel 15 Tiitlite väljajätt

ING	EST
Worm of Dread	Madu

Smaugile viitav tiitel *Worm of Dread* võiks otsetõlkes olla 'Hirmus/Kohutav Madu', kuid kuna tiitel esineb ühes päkapikkude laulus, kus on oluline riim ja silpide arv värssis, on sõna *dread* tõlkimata jäetud. Originaalis kõlab vastav värss esimesel korral „*His foe is dead, the Worm of Dread*“ ning teisel korral „*The Worm of Dread is slain and dead*“ (Tolkien [1937] 2006: 304–305). Eesti keeles on vastavad read „Ta naasis paost, maa priiks sai Maost“ ja „Maa priiks sai Maost, ta naasis paost“ (Tolkien [1937] 2012: 279–280) („Ta“ tähendab neis värssides päkapikkude kuningat Thorinit).

3.1.3.7. Hüüdnimede kopeerimine

Üks hüüdnimi on inglise keelest eesti keelde muutmata üle kantud (vt tabel 16).

Tabel 16 Hüüdnimede kopeerimine

ING	EST
Bill	Bill

Hüüdnimi kuulub troll William Hugginsile, kelle ees- ja perekonnanimi on samuti tõlkes säilitatud (vt tabel 5).

3.1.3.8. Hüüdnimede lingvistiline tõlkimine

Hüüdnimede tõlkimist nii, et tähendus on ligikaudu sama mis originaalis, esineb neljal korral (vt tabel 17).

Tabel 17 Hüüdnimede lingvistiline tõlkimine

ING	EST
Bullroarer	Mõirahärg
Moneybags	Rahakott
old Worm	vana lohemadu
Tomnoddy	vana tobu

Hüüdnimi *Moneybags* on inglise keeles mitmuses, kuid eesti keeles ainsuses 'Rahakott'. Kui sõna *moneybag* otsene tähendus ongi 'rahakott', siis *moneybags* mitmuses tähendab

ka 'rikast inimest' ning sellel on negatiivne alatoon (dictionary.cambridge.org). Kuna hüüdnimi esineb lauses, mida inimesed kooris hüüavad, peaks see olema võimalikult lühike. Inglisekeelne lause oleks: „*And people further off took up the cry: „Up the Bowman, and down with the Moneybags,“ till the clamour echoed along the shore*“ (Tolkien [1937] 2006: 291) ning eestikeelne: „*Kaugemal hakati kooris hüüdma: „Elagu Vibukütt, maha Rahakott!*“ – *kuni terve rand sellest hüüdest rõkkas*“ (Tolkien [1937] 2012: 268). Leian, et 'Rahakott' on hea vaste. Hüüdnimi on lühike ning aimatav on halvustav toon, lisaks riimub see ka veidi sõnaga 'vibukütt'. Originaalis küll riimi pole, kuid eesti keeles kõlab see hästi.

Tomnoddy on nii kõige huvitavam hüüdnimi kui ka üks huvitavaimaid nimesid üldse, mis „Kääbikust“ leidsin. Seda ehk sellepärast, et sõna oli minu jaoks varem tundmatu. Mõlemal tõlkesuunal on see aga väga hästi ja otse ära tõlgitud. Sõna *tomnoddy* ise tähendab üldiselt rumalat inimest, kuid leidsin sellele nii leebemaid vasteid (tobu, narr, ullike, tola) kui ka solvavama tooniga tõlkeid (loll, idioot). Seda hüüdnime kasutab Bilbo Sünklaanes ämblikute kohta, kui soovib neid vihastada ning end taga ajama panna. Inglise-eesti suunal on *Tomnoddy* tõlgitud kui 'vana tobu', mis arvestades seda, et tegu on lasteraamatuga, on parajalt leebe solvang.

3.1.3.9. Hüüdnimede kopeerimine ja lingvistiline tõlkimine

Hüüdnimedest on ainult ühe puhul jäetud tegelassenimi muutmata ning nime täiend on tõlgitud otse (vt tabel 18).

Tabel 18 Hüüdnimede kopeerimine ja lingvistiline tõlkimine

ING	EST
Old Took	vana Took

Ka tiitlite hulgas leidub sarnane nimi *Thrain the Old* 'Vana Thrain' (vt tabel 10). Põhjus, miks pean ühte tiitliks ja teist hüüdnimeks on see, et ingliskeelses nimes *Thrain the Old* on kasutatud artiklit *the*, mis muudab nime austusväärseks tiitliks ning omadussõna asub nimisõna järel. Lisaks on selles nimes sõna 'vana' eesti keeles suure tähega. Nime *Old Took* 'vana Took' korral inglise keeles artiklit pole, omadussõna asub enne nime ning eesti keeles on omadussõna väikese tähega.

3.1.3.10. Hüüdnimede transformatsioon

Kolm hüüdnime on tõlkes kas täielikult või osaliselt muudetud (vt tabel 19).

Tabel 19 Hüüdnimede transformatsioon

ING	EST
Attercop	Mürgikott
crazy Cob	kohm kobakäpp
lazy Lob	laisk labakäpp

Kõik need kolm nime ning ka *Tomnoddy* 'vana tobu' tabelis 17, on nimed, mida Bilbo Sünklaanes ämblike kohta kasutab ning need hüüdnimed on pärit värssidest. Seega on tõlkija pidanud olema nimede edasi andmisel loominguine. Nimi *Attercop* on võetud

vanainglise keelsest sõnast *ātorcoppe* (*ātor* 'mürk' + *copp* 'pea'), mis tähendas ämblikut (en.wiktionary.org). 'Mürgikott' on ämbliku jaoks täiesti kohane ja sobiv sõimusõna. Nii *Lob* kui ka *Cob* tulevad samuti vanainglise keelest ning tähendavad ka ämblikku. Sõna *cob* leiame tänapäeval näiteks sõnast *cobweb* 'ämblikuvõrk' (thetolkienwiki.org). Kuna nimed esinevad värssides, siis on olnud oluline säilitada sõnade alliteratsioon ning ka omavaheline riimumine. Tulemus 'laisk labakäpp, kohm kobakäpp' on küll selles mõttes õnnestunud, kuid viide ämblikutele on kadunud ning omadussõnast *crazy* on saanud 'kohm'. Niisugust muudatust ei saa aga ette heita, sest antud olukorras on alliteratsioon ja riim olulisemad kui otsene tähendus.

3.1.4. „Kääbiku“ esemenimed

„Kääbikus“ esineb üheksa esemenime. Suurem osa neist on mõõkade nimed, kuid lisasin siia juurde ka kaks nime päkapikkude kõige hinnalisema kalliskivi *Arkenstone* ehk 'Laekakivi' kohta.

3.1.4.1. Esemenimede kopeerimine

Kahel korral on nimed inglise keelest eesti keelde muutmata kujul üle toodud (vt tabel 20).

Tabel 20 Esemenimede kopeerimine

ING	EST
Glamdring	Glamdring
Orcrist	Orcrist

Nii Glamdring kui ka Orcrist on sindarikeelsed nimed (tolkiengateway.net). Kindlasti peaksid nad jääma tõlkes muutmata. Seda enam, et hiljem esitatakse nii nende üldkeelsed nimed kui ka hüüdnimed.

3.1.4.2. Esemenimede lingvistiline tõlkimine

Kuue nime korral on tähendus suuremal või vähemal määral tõlkes edasi antud (vt tabel 21).

Tabel 21 Esemenimede lingvistiline tõlkimine

ING	EST
Arkenstone	Laekakivi
Biter	Hammustaja
Foe-hammer	Vaenlaselööja
Goblin-cleaver	Mäekolliraiuja
Heart of the Mountain	Mäesüda
Sting	Astel

Nime *Arkenstone* on eesti keelde tõlgitud kui 'Laekakivi'. Kaasaegses inglise keeles esineb sõna *arcane* 'mõistatuslik', 'salapärane', 'sajalane', kuid mitte sõna *arken*. Veebilehe glyphweb.com andmeil tuleb sõna *arken* vanaingliskeelsest sõnast *eorcan* 'püha'. Sõna *Arkenstone* on aga moderniseeritud variant sõnast *jarknasteinn*, mis esines Vanemas Eddas, ning vanainglise sõnast *eorclanstán* ja tähendab 'vääriskivi'. Seda kinnitab ka vanainglise keele veebisõnastik, kus on kirjas:

eorcanstán² [] m (-es/-as) 1. literal, a jewel, topaz, pearl, precious stone; 2. figurative, (1) of persons; (2) of things; [Goth –airkns]

eorcanstán² [] m (-es/-as) 1. tähttähelt, juveel, topaas, pärl, vääriskivi; 2. kujundlikult, (1) inimeste kohta; (2) asjade kohta; [gooti keeles –airkns]

Sõna *ark* (*arca* lad k) on kaasaegses inglise keeles olemas ning selle üks tähendus on 'laegas'. Lisaks viitab ka laekale võimalik ladinakeelne variant sõnast *arken* ehk *arcanus*. 1828. aastal ilmunud ladina keele etümoloogiasõnastikus on sõna *arcanus* definitsiooniks 'salajane', 'varjatud', 'miski mida hoitakse laekas' *as kept in a chest*. Seega on Laekakivi päkapikkude vääriskivile väga sobiv tõlge, mis siis, et esmapilgul ei pruugi seos originaali ja tõlke vahel arusaadav olla.

Nimed nagu *Biter* 'Hammustaja' (mäekollide nimetus Orcristi kohta), *Sting* 'Astel' (Bilbo mõõga nimi) ja *Heart of the Mountain* 'Mäesüda' (teine nimi Laekakivi kohta) on sõnasõnalised tõlked. *Goblin-cleaver* on Orcristi sindarikeelse nime tõlge inglise keelde. Sõna *cleaver* esmane tähendus on 'lihunikukirves', tegusõna *cleave* üks tähendustest on 'sisse lõikuma'. Leian, et 'raiuja' on siinkohal hea vaste ning annab sõna tähendust edasi küll. *Foe-hammer* on Glamdringi sindarikeelse nime tõlge inglise keelde. *Hammer* tegusõnana tähendab 'haamriga lööma', aga ka lihtsalt 'lööma' või 'taguma'. Muuta sõna eesti keeles tegijanimeks 'lööja' nagu Mäekolliraiuja puhul, on hea lahendus.

3.1.4.3. Esemenimede transformatsioon

Ühe nime korral on tähendus tõlkes muutunud (vt tabel 22).

Tabel 22 Esemenimede transformatsioon

ING	EST
Beater	Lõhkuja

Mõõganimi *Beater* on mäekollide nimetus Glamdringi kohta. Sõna *beater* esmatähendus eesti keeles oleks 'peksja', 'lööja', kuid 'lõhkuja' kõlab tugevamalt ja laastavamalt. Mäekollid kartsid väga seda mõõka ning leian, et 'Lõhkuja' on hirmuäratavam nimi kui seda oleks mõõk nimega 'Peksja'.

Selles alapeatükis vaatlesin „Käabiku“ kohtade, tegelaste, tiitlite ja hüüdnimede ning esemenimede tõlkemeetodeid inglise-eesti suunal. Järgmises alapeatükis analüüsin „Käabiku“ kohtade, tegelaste, tiitlite ja hüüdnimede ning esemenimede tõlkemeetodeid inglise-prantsuse suunal. Iga nimetüübi siseselt uurin, milliseid tõlkestrateegiaid nime toomisel lähtekeelest sihtkeelde kasutatud on.

3.2. „Käabiku“ kohtade, isikute, tiitlite ja hüüdnimede ning esemenimede tõlkemeetodid inglise-prantsuse suunal

Selles alapeatükis analüüsin eraldi „Käabiku“ kohtade, tegelaste, tiitlite ja hüüdnimede ning esemenimede tõlkemeetodeid inglise-prantsuse suunal. Iga nimetüübi puhul vaatlen nagu eelmises alapeatükis inglise-eesti suunal, milliseid tõlkestrateegiaid nimede tõlkimiseks kasutatud on. Kokku toon välja viit tüüpi nimesid: kõigepealt kohanimed, siis tegelaste nimed, seejärel tiitlid ja hüüdnimed ühes osas ning viimaks esemete nimed.

3.2.1. „Käabiku“ kohanimed

Kohanimesid on inglise-prantsuse suunal 63 nagu inglise-eesti suunal. Selle nimetüübi puhul kasutatud tõlkemeetodid on kopeerimine, lingvistiline tõlkimine, transkribeerimine ja transformatsioon.

3.2.1.1. Kohanimede kopeerimine

Kohanimede puhul on inglise-prantsuse suunal kasutatud tõlkemeetodina kopeerimist samade nimede korral, mis inglise-eesti suunal, lisaks on kopeeritud üks nimi, mida eesti keelde tõlkimisel transformeeriti. Inglise-prantsuse suunal on muutmata ühest keelest teise üle kantud kokku kuus kohanime (vt tabel 23).

Tabel 23 Kohanimede kopeerimine

ING	PR
Dorwinion	Dorwinion
Esgaroth	Esgaroth
Gondolin	Gondolin
Gundabad	Gundabad
Moria	Moria
Mount Gram	mont Gram

Viis nime, Dorwinion, Esgaroth, Gondolin, Gundabad ja Moria on jäetud muutmata, kuna need on loodud Tolkieni väljamõeldud keelte põhjal ning neid ei tohikski muuta, kuna need on osa sellest kultuuriruumist, kus tegevus toimub. Nime Mount Gram korral on tõlgitud vaid liiginimi *mount* 'mont' ehk mägi. Sõna *gram* on jäänud muutmata. Võimalik, et tõlkija ei hakanud nime muutama nagu seda oli tehtud eesti keeles, kuna polnud kindel, kas Tolkien vihjas selle nimega vanainglisekeelsele sõnale *græm* ehk *fierce* 'metsik' ja *grim* 'karm', 'sünge' või vananorrakeelsele sõnale *gramr* ehk *king* 'kuningas'. Samas ei tahtnud ta ilmselt kasutada ka kaasaegses inglise keeles esineva sõna *gram* prantsuskeelset vastet *pois chiche* 'kikerhernes' või midagi selle sarnast, kuna see ei sobi antud konteksti. Isiklikult usun, et nii *græm* kui ka *gramr* võisid nimeloomise taga olla, kuna Mount Gram oli mäekollide ning nende pealiku Golfimbuli elupaik ehk siis ka tume ja metsik koht. Nimel *Gram* ei ole ilusat ja helisevat kõla. Pigem loob sõna kõla mäest sünge ettekujutuse. Usun, et nime muutmata jätmine prantsuse keeles ei aja lugejat niivõrd segadusse nagu Hiireherne mägi eesti keeles, kuid ma ei oska öelda, kas prantsuse lugeja mõtleks nime lugedes millelegi pimedale ja metsikule.

3.2.1.2. Kohanimede lingvistiline tõlkimine

Kõige rohkem kasutatav tõlkemeetod kohanimede puhul on nimede lingvistiline tõlkimine ehk tõlkimine nii, et nimede tähendus sihtkeeles säiliks. Inglisekeelses

„Kääbikus“ on 54 kohanime, mida on niiviisi prantsuse keelde tõlgitud, kuid prantsuskeelses „Kääbikus“ on vasteid 56 (vt tabel 24). Mitmete nimede puhul on ühe ja sama koha kohta kasutatud kas originaalis erinevaid nimesid ja tõlkes ühte nime või originaalis ühte ja tõlkes mitut nime. Ühe nime puhul on originaalis kasutatud kahte nimevarianti *under The Hill* ja *Under-Hill* ning tõlkes sama nime tähistamiseks lausa kolme erinevat vastet 'en bas de La Colline', 'sous la Colline' ja 'Sous-Colline'.

Tabel 24 Kohanimede lingvistiline tõlkimine

ING	PR		ING	PR
across The Water	de l'autre coté de l'Eau / au-delà de l'Eau		Lake-town	Bourg-du-Lac
Bag-End	Cul-de-Sac		Land Beyond	Pays Au-Delà
Dale	Val		Lands over West	terres de l'Ouest
Desolation of the Dragon	Désolation de Dragon		Last Desert	Dernier Désert
East of Easts	est de l'Est		Last Homely House	Dernière Maison Hospitalière
Edge of the Wild	Lisière de la Sauvagerie		Lonely Mountain	Montagne Solitaire
Faerie in the West	Faerie dans l'Ouest		Long Lake	Long Lac
Forest	Forêt		Long Marshes	Long Marais
Forest River	Rivière de la Forêt		Lower Halls	Salles Inférieures
Front Gate	Grande Porte		Misty Mountains	Montagnes de Brume
Front Porch	Hall d'Entrée		Mountain	Montagne
Gate	Porte		North	Nord
Gates of the river	Portes de la rivière		over The Hill	au- delà de La Colline / par-déla la Colline
Country Round	Terres d'Alentour		Ravenhill	Montcorbeau
Great House	Grande Maison		Rivendell	Fendeval

great Mill	Grand Moulin		River Running / Running River	Rivière Courante
Great River	Grand Fleuve		Side-door	porte secondaire
Great Shelf	Grande Corniche		under The Hill / Under-Hill	en bas de La Colline / sous la Colline / Sous- Colline
Green Dragon Inn	Auberge du Dragon Vert		Valley	Vallée
Green Fields	Champs Verts		Waste	Désolation
Grey Mountains	Montagnes Grises		Water	Eau
High Pass	Haut Col		Western Lands	Terre de l'Ouest
Hill	Colline		Wide World	Vaste Monde
Hobbiton	Hobbiteville		Wild	Sauvagerie
Iron Hills	Collines de Fer		Wilderland	Contrée Sauvage
Lake	Lac		Withered Heath	Lande Desséchée

Võib märgata, et samad nimed, mis inglise-eesti suunal on väikese algustähega, on inglise-prantsuse suunal suurega nagu originaalis, näiteks *Front Gate* 'Grande Porte', *Great Shelf* 'Grande Corniche' või *Lower Halls* 'Salles Inférieures'. Võimalik, et tõlkija leidis nii nagu minagi, et kuna nad tähistavad kindlaid kohti, võib neid pidada nimedeks ja mitte nimetusteks ning seega kirjutada suure tähega.

Suurem osa nimedest on tõlgitud otse inglise keelest prantsuse keelde, näiteks *Green Fields* 'Champs Verts', *Dale* 'Val' või *Great House* 'Grande Maison'. Huvitav on see, et nende nimede hulgas leidub 10 kohanime (*Last Desert* 'Dernier Désert', *Withered Heath* 'Lande Desséchée', *Lower Halls* 'Salles Inférieures', *River Running / Running River* 'Rivière Courante', *Long Marches* 'Long Marais', *Wild* 'Sauvagerie', *Edge of the Wild* 'Lisière de la Sauvagerie', *Wilderland* 'Contrée Sauvage', *Front Porch* 'Hall d'Entrée'), mis eesti keelde tõlgituna on tõlkes rohkem või vähem muudetud, kuid prantsuse keeles on need nimed tõlgitud originaalilähedasemalt või lausa otse.

Nimed, mille kategooriat tõlkes on muudetud, on samad, mis inglise-eesti suunal. Nimes *Misty Mountains* 'Montagnes de Brume' on omadussõna *misty* (udune) asendunud tõlkes nimisõnaga 'brume' (udu). Kui tõlkida nime otse võiks vasteks olla *Montagnes Brumeuses* 'Udused Mäed'. *Country Round* on inglise keeles ainsuses, kuid prantsuse keeles mitmuses 'Terres d'Alentour'. Nagu ka eesti keeles võib põhjuseks olla soov üldistada ja viidata erinevatele ümberkaudsetele piirkondadele. Ainsusesse jätmise korral võiks jääda mulje, et tegu on vaid ühe kindla kohaga. Kohanimi *Long Marshes*, mis eesti keelde tõlgiti kui Suursoo, on prantsuse keelde tõlgitud täpsemalt 'Long Marais'. Samas on nimi jäetud prantsuse keeles ainsusesse nagu ka eesti keeles. Mitmuses peaks nimi olema *Longs Marais*.

Kohanimele *Bag-End* on prantsuse keeles leitud vaste, mis nii tähenduse kui ka Tolkieni juhiste poolest sobiv on. *Cul-de-Sac* tähendab väljendina 'tupikut', 'umbteed', kuid sõnasõnalt tõlgituna on see 'kotipõhi' (bottom of the bag) ehk peaaegu sama mis Bag-End. Kahjuks pole selles nimes päris samasugust sarnasust perekonnanime vastega Bessac (vt osa 3.2.2.4.) nagu nimede Baggins ja Bag-End või Paunaste ja Paunaotsa vahel. Samas on mõlemas nimes olemas vajalik element *sac* 'kott' (Bessac ja Cul-de-Sac). Ka Tolkien ise toob juhises välja just niisuguse tõlke.

Bag End. The local name for Bilbo's house, and meant to be associated (by hobbits) with the end of a 'bag' or 'pudding-bag' = cul-de-sac. Translate by sense. See *Baggins*; the same element in the language of translation should appear both in *Baggins* and in *Bag End*. (Tolkien 1967: 12)

Bag End. Kohalik nimi Bilbo maja kohta, peaks olema seotud (kääbikute jaoks) 'koti' põhjaga = tupik (cul-de-sac). Tõlkida lähtudes tähendusest. Vt *Baggins*; tõlkekeeles peaks sama element esinema nii nimes *Baggins* kui ka *Bag-End*.

Haldjate elupaiga Rivendelli üks nimi on *Last Homely House* ehk prantsuse keeles 'Dernière Maison Hospitalière'. Prantsuskeelne tõlge sarnaneb eestikeelsega (Viimane Lahke Maja). Sõna *hospitalière* tähendab 'külalislahket', aga ka 'mugavat' ja 'meeldivat' ning annab nii nagu eestikeelne 'lahke' edasi, et selles kohas võetakse vastu ja pakutakse peavarju neile, kes kas Udumägede või ürgmaa poole lähevad või sealt tulevad. Ingliskeelne sõna *homely* esmatähendus on küll 'kodune', kuid see tähendab ka 'külalislahket', 'mugavat' ja 'sõbralikku' (collinsdictionary.com), seega võib öelda, et tegu on lingvistilise tõlkega.

Haldjate elupaigast Rivendellist on tõlkes saanud Fendeval. Prantsuskeelselt Wikipedia lehelt Fendevali kohta selgub, et nime esimene pool võib olla seotud omadussõnaga *fendu* 'lõhestatud', 'rebenenud', tegusõnaga *fendre* 'lõhestama', 'rebestama' või nimisõnaga *fente* 'lõhe', 'pragu', 'rebend'. Kõik need tähendused sobivad kokku Tolkieni loodud nime tähendusega. Nime teises pooles on selgelt ära tuntav sõna *val* 'org'. Seega võib öelda, et Fendeval tähendabki just Lõhenenud Orgu või Lõheorgu. Nagu mainisin eelmises alapeatükis kohanimedele inglise-eesti tõlgete osas, on Rivendell Tolkieni sõnul tõlge sindarikeelsest nimest *Imladris*, mis otsetõlkes tähendab 'sügavat lõheorgu' (deep dale of cleft). Prantsuse keeles pole ei nimi- ega omadussõna *fende* (*fende* on küll esimese ja kolmanda isiku vorm oleviku subjunktiivis tegusõnast *fendre* 'lõhestama', 'rebestama', kuid ma ei usu, et tõlkija seda kasutada soovis). Sellest hoolimata leian, et nimi on piisavalt läbipaistev, et paigutada see pigem lingvistilise tõlkimise kui transformatsiooni alla. Mis puudutab nime kõlalist poolt, mida ma Rivendelli puhul oluliseks pean, on prantsuskeelsel nimel vähemalt minu kui prantsuse keelt võõrkeelena oskaja jaoks kerge ja helisev kõla nagu Rivendellilgi.

Tolkien kirjutab oma juhistes, et kohanimi Wilderland on leiutatud nimi, mida päriselt inglise keeles olemas pole. See põhineb sõnadel *wilderness* 'kõnnumaa', 'inimtühi koht', 'metsik loodus' ning viitab ka sõnadele *wilder* 'ekslema' ja *bewilder* 'hämmeldusse viima'. Otseselt pole öeldud, kuidas nime tõlkida tuleks, kuid nime osade järgi on

võimalik aru saada, mida see koht endast kujutab. Prantsuskeelne *Contrée Sauvage* tähendab 'inimtühja piirkonda' ehk sama mis *wilderness*. Nimes Wilderland olev –land viitab maa-alale. Leian, et prantsuskeelne tõlge annab väga täpselt edasi Tolkieni soovitud tähendust.

3.2.1.3. Kohanimede transkribeerimine

Ühte kohanime on inglise keelest prantsuse keelde ületoomisel kohandatud vastavalt prantsuse keele hääldus- ja grammatikareeglitele (vt tabel 25).

Tabel 25 Kohanimede transkribeerimine

ING	PR
Carrock	Carroc

Nagu selgitasin eelmises alapeatükis tähendab *carr* vanainglise keeles 'kivi' või 'kaljut' ning sellele on lisatud ingliskeelne 'rock', mis tähendab ka 'kivi' või 'kaljut' (tolkiengateway.net). Prantsuse keeles on nime algus jäetud samaks, kuid nime teist poolt on muudetud. Sõna *roc*, tähendab prantsuse keeles samuti 'kivi' nii nagu *rock* inglise keeles, kuid sõna kirjepilt on prantsusepärasem.

3.2.1.4. Kohanimede transformatsioon

Transformatsiooni on inglise keelest prantsuse keelde tõlkimisel kasutatud kahe kohanime puhul (vt tabel 26).

Tabel 26 Kohanimede transformatsioon

ING	PR
Bywater	Belleau
Mirkwood	forêt de Grand'Peur

Bywater on küla nimi, mis asub Maakonna suurima jõega (Vesi) ühenduses oleva veekogu (Bywater Pool) ääres (tolkiengateway.net). Tolkien soovib nime tõlkida tähenduse järgi (Tolkien 1967: 13). Kohanimena on Belleau prantsuse keeles olemas ning Prantsusmaal on kaks sellenimelist haldusüksust. On võimalik, et tõlkija kasutas lihtsalt olemasolevat nime, milles on sees viide veele (*water* ing k, *eau* pr k). Muu tähenduse osas originaal ja tõlge erinevad. Kui ingliskeelne *by* viitab, et koht asub vee ääres, siis prantsuskeelne *bel* tähendab ilusat.

Hirmuäratavast metsast *Mirkwood* on prantsuskeelses tõlkes saanud 'forêt de Grand'Peur', mis otse tõlkides võiks eesti keeles olla Suure Hirmu Mets. Kuigi prantsuskeelsest tõlkest on välja jäänud vaste sõnale *mirk* 'sünge', 'tume' annab 'Grand'Peur' ehk isegi paremini kui eestikeelne Sünklaas edasi seda, et tegu on kohutava ja ohtliku paigaga, mida tuleks karta ja vältida.

3.2.2. „Käabiku“ isikunimed

Inglise-prantsuse tõlkesuunal analüüsin 47 tegelase nime. Ees- ja perekonnanimed arvestan eraldi nimedena. Selle nimetüübi puhul on tõlkemeetoditena kasutatud kopeerimist, lingvistilist tõlkimist, transkribeerimist, transformatsiooni ja asendamist.

3.2.2.1. Isikunimede kopeerimine

Kõige rohkem on inglise-prantsuse tõlkesuunal nimed muutmata kujul üle kantud. Sellist meetodit on kasutatud 37 nime korral. Kõik kopeeritud nimed on eesnimed (vt tabel 27). Kuna nimed on mõlemas keeles täpselt ühesugused, ei esita ma neid topelt, vaid ühekordselt.

Tabel 27 Isikunimede kopeerimine

ING-PR	ING-PR	ING-PR	ING-PR	ING-PR
Azog	Bofur	Dwalin	Gloin	Radagast
Balin	Bolg	Elrond	Golfimbul	Roac
Bard	Bombur	Fili	Gollum	Smaug
Belladonna	Bungo	Fundin	Kili	Thorin
Beorn	Carc	Galion	Nain	Thrain
Bifur	Dain	Gandalf	Nori	Thror
Bilbo	Dori	Girion	Ori	Tom
Bladorthin	Durin			

Tabelist jääb silma, et kopeeritud on nimed Gollum, Carc ja Roac. Inglise-eesti suunal oli esimese nime puhul kasutatud transformatsiooni (Guglunk) ning teised nimed transkribeeriti (Kraak ja Roak). Selle põhjal jääb mulje, et ingliskeelsed onomatopoeetilised nimed on prantsuse lugejale selgemad kui eesti lugejale ja ühtivad lugeja arusaamaga vastavast häälest ning seetõttu on need jäänud inglise-prantsuse suunal muutmata.

3.2.2.2. Isikunimedele lingvistiline tõlkimine

Tegelaste nimed on lingvistiliselt tõlgitud neljal korral (vt tabel 28).

Tabel 28 Isikunimedele lingvistiline tõlkimine

ING	PR
Burrowes	Terrier
Grubb x 2	Fouisseur x 2
Oakenshield	Lécudechesne

Päkapikkude kuninga perekonnanime tõlkimisel on liidetud kokku termin *l'écu de chesne*, mis tähendab sõnasõnalt tammest kilpi. Sõna *chesne* on vanaprantsuskeelne variant sõnast *chêne* 'tamm'. Nimi *Fouisseur* tähendab 'kaevajat', eelkõige just looma, kes kaevab (cnrtl.fr), ning sobib väga hästi kokku Tolkieni nõuandega tõlkida nime nii, et see viitaks tegusõnale *grub* 'kaevama'. Nime esineb kaks korda järjest nii ingliskeelses tekstis kui ka prantsuskeelses. Ka nimi *Burrowes* on tõlgitud väga lähedaselt ingliskeelse tähendusega. *Terrier* nimelt tähendab 'looma kaevatud urgu/auku' ning *burrow* 'urg', 'urgu kaevama'.

3.2.2.3. Isikunimedele transkribeerimine

Ühel korral on tegelase nime kohandatud vastavalt prantsuse keele hääldus- ja grammatikareeglitele (vt tabel 29).

Tabel 29 Isikunimede transkribeerimine

ING	PR
Took	Touc

Selleks, et perekonnanimi *Took* häälduks samamoodi nagu Tolkien seda soovinud on ka prantsuse keeles, on *oo* asendatud *ou*-ga. Vastasel juhul häälduks *oo* nii nagu seda kirjutatakse. Kuna *k*-täht pole prantsuse keeles levinud, on see asendatud *c*-ga. Sõna lõpus hääldub see *k*-na. Tolkien ise on oma juhistes nime kohta öelnud, et see tuleb nimest *Tūk* ning nime tuleks tõlkida nii, et hääldus sihtkeeles säiliks (Tolkien 1967: 10).

3.2.2.4. Isikunimede transformatsioon

Transformatsiooni on tõlkemeetodina kasutatud kahe perekonnanime tõlkimiseks (vt tabel 30).

Tabel 30 Isikunimede transformatsioon

ING	PR
Baggins	Bessac
Sackville-Baggins	Bessac-Descarcelle

Peategelasest Bilbo Bagginsist on prantsuse keeles saanud Bilbo Bessac. Tõenäoliselt on nimi Bessac tuletatud sõnast *besace* 'sadulakott'. Lisaks Tolkieni soovitud tähendusliku sarnasusega on prantsuskeelses nimes säilinud alliteratsioon nagu inglise keeles. Perekonnanimes Bessac-Descarcelle on nimepooled vahetanud asukohad, kuid tõlkes on ka nimes *Descarcelle* säilinud viide 'kotile'. Sõna *escarcelle* on vananenud termin nahast kotikese kohta, mida kanti vööl ning kus hoiti näiteks raha ja võtmeid.

3.2.2.5. Isikunimedede asendamine

Kolm ingliskeelset nime on asendatud prantsuse keeles nimedega, mis erinevad suuremal või vähemal määral originaalist (vt tabel 31).

Tabel 31 Isikunimedede asendamine

ING	PR
Bert	Hubert
Huggins	Legros
William	Léon

William Huggins oli ühe trolli nimi, keda Bilbo „Kääbiku“ teises peatükis kohtas. Prantsuse keeles on nimi täiesti teistsugune – Léon Legros. Nimi William Huggins pole tüüpiline trollinimi ning arvatakse, et see on Tolkieni tõlge trolli pärisnimest ehk trollikeelsest nimest. Williami tegelik nimi pole aga teada. (glyphweb.com) Kuna William Huggins on äratuntav kui inglise nimi, siis prantsuskeelses tõlkes on nimi asendatud ilmselge prantsusepärase nimega. Lisaks on tõlkija valinud trollile tähendusega perekonnanime. Sõna *gros* tähendab omadussõnana 'suurt', 'paksu', nimisõnana 'paksukest'. Trollid, nii nagu neid „Kääbikus“ kujutatud oli, olidki üsna suured.

Ka teine asendatud nimi kuulub trollile. Inglisekeelsest nimest Bert on saanud prantsuse keeles Hubert. Asenduse põhjuseks oli ilmselt see, et nimi Hubert kõlab prantsusepärasemalt ning seda on prantsuse keeles parem hääldada, kui lihtsalt nime Bert. Lisaks sarnaneb nime Bert hääldus prantsuskeelsele naisenimele Berthe. Huberti puhul pole aga kahtlustki, et nimi kuulub mehele.

3.2.3. „Käabiku“ tiitlid ja hüüdnimed

Selles osas vaatlen tiitlite ja hüüdnimede tõlkestrateegiaid. Nii nagu inglise-eesti suuna puhul eelmises alapeatükis, paigutan ka selles osas nad eraldi tabelitesse, kuid uurin ühe alapunkti piires. Tiitleid ja hüüdnimesid eristan subjektiivse hinnangu järgi ning leian, et nende liigitus võib olla vaieldav.

3.2.3.1. Tiitlite kopeerimine ja lingvistiline tõlkimine

Ingliskeelsest „Käabikust“ leidsin 31 tiitlit ja 9 hüüdnime. Inglise-prantsuse suunal pole täielikult muutmata ühest keelest teise ühtegi tiitlit üle kantud. Seitsme tiitli puhul on kasutatud nii kopeerimist kui ka lingvistilist tõlkimist (vt tabel 32).

Tabel 32 Tiitlite kopeerimine ja lingvistiline tõlkimine

ING	PR
Bilbo the Magnificent	Bilbo le Magnifique
Lord Smaug the Impenetrable	Seigneur Smaug l'Impénétrable
Smaug the Chiefest and Greatest of Calamities	Smaug - de toutes les Calamités, la plus grande et la plus Terrible
Smaug the Dreadful	Smaug le Terrible
Smaug the Mighty	Smaug le Puissant
Smaug the Tremenduous	Smaug le Formidable
Thrain the Old	Thrain l'Ancien

Nende nimede puhul on nime üheks osaks muutmata kujul üle kantud tegelassenimi, teiseks osaks nime juurde kuuluv täiend, mis on tõlgitud nii, et originaalkeeles olev mõte oleks tõlkes edasi antud.

3.2.3.2. Tiitlite kopeerimine ja transformatsioon

Tiitleid, mille puhul on kasutatud nii kopeerimist kui ka transformatsiooni ehk nime täielikku või osalist muutmist, on üks (vt tabel 33).

Tabel 33 Tiitlite kopeerimine ja transformatsioon

ING	PR
Bard the Dragon-shooter	Bard, le Pourfendeur de Dragons

Sõna *pourfendeur* naissoost vormi *pourfendeuse* on kasutatud ka ühe mõõganime tõlkimiseks (*Pourfendeuse de Gobelins* ehk *Goblin-cleaver* ehk *Mäekolliraiuja*). Analüüsisides mõõganime tõlkimist leidsin, et sõna *pourfendeur*, *-euse* võiks tõlkida kui 'lõikuja', 'lõhestaja', või 'tapja'. Sõna *shooter* viitab aga otseselt tulistamisele või laskmisele. Bard nimelt lasi Smaugi musta noolega, mis lohe tappis. Sõna *shooter* võib prantsuse keelde tõlkida kui *tireur*, *-euse*, kuid sel juhul oleks tegu just tulirelvast tulistajaga. Lisaks on sõnal *tireur* ka muid tähendusi, näiteks 'vehkleja', 'heitja', 'viskaja' (pallimängudes), 'trükkal'. Võimalik, et sellepärast, et sõna on niivõrd mitmetähenduslik, pole tiitlit ka otse tõlgitud. *Pourfendeur* sobib hästi vasteks, kuna viitab otseselt lohe tapmisele.

3.2.3.3. Tiitlite lingvistiline tõlkimine ja transformatsioon

Ühe tiitli puhul on kasutatud nii lingvistilist tõlkimist kui ka transformatsiooni (vt tabel 34). Niisugust kombinatsiooni kahest tõlkemeetodist inglise-eesti suunal ei esinenud.

Tabel 34 Tiitlite lingvistiline tõlkimine ja transformatsioon

ING	PR
Mr. Invisible Baggins	M. Bessac l'Invisible

Nagu kirjutasin selle alapeatüki punktis 3.2.2.4. on perekonnanime *Baggins* vaste prantsuskeelses „Kääbikus“ tulnud ilmselt sõnast *besace* 'sadulakott', mille kirjapilti tõlkija moonutanud on. Tiitli teine pool *Invisible* on tõlgitud prantsuse keelde otse. Ka ingliskeelne lühend tiitlist *Mr.* (mister) on asendatud selle prantsuskeelse vastega *M.* (monsieur).

3.2.3.4. Tiitlite lingvistiline tõlkimine

Tiitleid, mille puhul on kasutatud ainult tõlkimist nii, et algne tähendus säiliks, on inglise keeles 22 (vt tabel 35). Tõlkevasteid neile nimedele on 20, kuna kahe nime puhul esineb inglise keeles kaks varianti (*King under the Mountain* ja *King beneath the Mountain* ning *Wood-elves'king* ja *King of the Elves*), kuid prantsuse keeles on mõlemal nimel üks tõlge ('Roi sous la Montagne' ja 'Roi des Elfes sylvains').

Tabel 35 Tiitlite lingvistiline tõlkimine

ING	PR		ING	PR
Barrelrider	Enfourcheur de Tonneux		Luckwearer	Porteur de Chance
Bowman	Archer		Master	Maître
Burglar	Cambrioleur		Master (of the Lake-town)	bourgmestre
Elvenking	Roi elfe		Mr. Lucky Number	monsieur Numéro Chanteux
Expert Treasure-hunter	Expert-chercheur de trésor		Necromancer	Necromancien
Great Eagle	Grand Aigle		Ringwinner	Gagnant de l'Anneau
Great Goblin	Grand Gobelin		Thief in the Shadows	Voleur des Ombres
King of All Birds	Roi de Tous les Oiseaux		Wood-elves'king / King of the Elves	Roi des Elfes sylvains
King under/beneath the Mountain	Roi sous la Montagne		Worm of Dread	ignoble Ver
Lord of the Eagles	Seigneur des Aigles		Your Magnificence	Votre Magnificence

Nende tiitlite nagu ka kohanime puhul võib märgata, et nimed, mis eesti keelde tõlkides olid väikese tähega, on prantsuse keeles suurega, näiteks *Burglar* 'Cambrioleur' (murdvaras ee k) või *King of all Birds* 'Roi de Tous les Oiseaux' (kõigi lindude kuningas ee k). Prantsuse keele puhul võib seda seletada reegluga, et aunimetused võib kirjutada suure tähega siis, kui nad esinevad üksi (ilma isiku nimeta) ning tähistavad kindlat isikut (revues.refer.org).

3.2.3.5. Hüüdnimede kopeerimine ja lingvistiline tõlkimine

Nagu tiitleid pole ka hüüdnimesid täielikult muutmata inglise keelest prantsuse keelde üle toodud. Kolme nime puhul on osa nimest kopeeritud, osa lingvistiliselt tõlgitud (vt tabel 36).

Tabel 36 hüüdnimede kopeerimine ja lingvistiline tõlkimine

ING	PR
crazy Cob	Cob la Demente
lazy Lob	Lob la Feignante
Old Took	Vieux Touc

Hüüdnimesid *crazy Cob* ja *lazy Lob* kasutab Bilbo ämblikute kohta Sünklaanes, et neid vihastada. Eesti keelde on need tõlgitud kui 'laisk labakäpp' ja 'kohm kobakäpp'. Mõlemal juhul on ära jäänud viide ämblikutele, mida sõnad *lob* ja *cob* tähistavad. Prantsuse keeles on *lob* ja *cob* jäetud muutmata, kuid prantsuse keeles pole nendel sõnadel ämblikutega seost. Sõna *lob* on prantsuse keeles termin tennisemängus ning *cob* veebisõnastiku larousse.fr andmeil hobusetõug. Põhjuseks, miks sõnad muutmata jäid, pean seda, et mõlemad hüüdnimed esinevad värsis, kus nende tõlkimine on keerulisem kui proosatekstis ning võimalik, et tõlkija ei suutnud leida paremat lahendust, mis värssi sobiks. Seevastu omadussõnad *crazy* ja *lazy* on tõlgitud nende tähenduse järgi. *Dément*, -e tähendab 'hullu', 'vaimuhaiget' ning *feignant*, -e 'laiska'.

Tabelis 32 tõin tiitlina välja sarnase nime *Thrain the Old* ehk 'Thrain l'Ancien' prantsuse keeles. Ka inglise-eesti suunal leidsin, et esimene võiks olla tiitel ning teine hüüdnimi. Kui eesti keelde tõlgiti mõlemal juhul *old* kui 'vana', siis prantsuse keeles tehakse nimedel rohkem vahet ning kasutatakse sama ingliskeelse omadussõna tõlkimiseks erinevaid prantsuskeelseid termineid. Sõna *ancien* tähendab midagi väga vana, lausa iidset ning minu meelest on sellel austustavaldav toon. Tegu oli ühe päkapikkude

kuningaga. Lisaks on kasutatud ka artiklit nagu inglise keeles. Hüüdnimi *Vieux Touc* jätab aga familiaarse mulje. Sõna *vieux* viitab ka sellele, et tegelane oli lihtsalt eakas (130-aastane veebilehe tolkiengateway.net andmeil). Niisuguse hüüdnime oli ta saanud aga mitte kõrge vanuse, vaid suure hulga nooremate sugulaste tõttu.

3.2.3.6. Hüüdnimede lingvistiline tõlkimine

Hüüdnimesid on inglise keelest prantsuse keelde lingvistiliselt tõlgitud kahel korral (vt tabel 37).

Tabel 37 Hüüdnimede lingvistiline tõlkimine

ING	PR
old Worm	Vieux Ver
Tomnoddy	Niquedouille

Eelmise alapeatüki alaosas 3.1.3. tabelis 17 tõin välja sõna *tomnoddy* võimalikud tõlkevasted. Vasteteks leidsin näiteks sõnu 'rumal', 'ullike', 'narr', 'tola' kui ka 'loll' või 'idioot'. Inglise-eesti suunal oli hüüdnimi *Tomnoddy* tõlgitud kui 'vana tobu'. Inglise-prantsuse suunal on vasteks *Niquedouille*, mis tähendab 'lihtsameelset', 'tobu', 'tola', 'ohmut'. Ka sellel tõlkesuunal on valitud hüüdnimeks leebelt solvav sõna.

3.2.3.7. Hüüdnimede transformatsioon

Kahe hüüdnime korral on inglise-prantsuse suunal kasutatud transformatsiooni (vt tabel 38).

Tabel 38 Hüüdnimede transformatsioon

ING	PR
Attercop	Empoisonneuse/Vénéneuse
Bullroarer	Fiertaureau

Attercop on hüüdnimi ämblikute kohta nagu Niquedouille'gi. Nagu kirjeldasin eelmise alapeatüki osas 3.1.3.10. on nimi *Attercop* võetud vanainglisekeelsest sõnast *ātorcoppe* (*ātor* 'mürk' + *copp* 'pea'), mis tähendas ämblikut (en.wiktionary.org). Prantsuse keeles on kasutatud ühe ingliskeelse hüüdnime asemel kahte. Nimisõna *empoisonneuse* tähendus on 'mürgitaja' ning omadussõna *vénéneuse* on eesti keeles 'mürgine'. Ka see hüüdnimi esineb värsis, kus on ilmselt oluline, et kasutatud oleks kas sama sõna nagu inglise ja eesti keeles või siis omavahel riimuvaid sõnu. *Empoisonneuse* ja *vénéneuse* on riimuvad sõnad ning ka tähenduse poolest sobivad nad mürgiämblikute hüüdnimedeks, mis siis, et need pole *Attercop*'i otsetõlked. Viide mürgisusele on nii originaalis kui tõlgetes olemas.

Tolkieni juhiste kohaselt tuleks hüüdnime *Bullroarer* tõlkida lähtudes selle tähendusest. (Tolkien, 1967: 10) Nime teine pool *taureau* tähendab 'pulli', kuid esimene osa *fier* on omadussõna, mis tähendab 'uhket'. Seega on tõlkes ära kaotatud ning hoopis teistsuguse sõnaga asendatud viide mõirgamisele (roar). Eestikeelses tõlkes oli selle hüüdnime vasteks Mõirahärg, mis sobib peaaegu kokku Tolkieni soovitusel tõlkida nime tähenduse järgi. Erinevus seisneb selles, et *bull* on eesti keeles 'pull', mitte 'härg'.

3.2.3.8. Hüüdnimedele elemendi lisamine

Ühel korral on inglise-prantsuse suunal ühe hüüdnime tõlkimisel lisatud juurde element, mida originaalis pole (vt tabel 39).

Tabel 39 Hüüdnimedele elemendi lisamine

ING	PR
Moneybags	Vieilles Sacoche

Moneybags on hüüdnimi, mida Järvelinna elanikud linnaülema kohta kasutavad ning mis tähendab otsetõlkes 'rahakotte', kuid ülekantud tähenduses 'väga rikast inimest'. Sõna *sacoch* üks võimalikke tähendusi on 'rahakott', kuid niisugust ülekantud tähendust, nagu inglise keeles, sellel pole. Prantsuse keeles võiks rikast inimest kutsuda halvustavalt sõnadega *nanti* või *richard*, kuid neil sõnadel pole lisatähendust nagu ingliskeelsel sõnal *moneybags*. Nimisõnale on prantsuse keeles lisatud omadussõna *vieilles* 'vanad', mis lisab antud kontekstis halvustavat tooni. Prantsuse keeles jääb mulje, et mõeldud on mitut inimest, kuid tegelikult tähistab ingliskeelne sõna mitmuses ühte inimest ning ka eesti keelde on hüüdnimi tõlgitud ainsuses, kuna sellega tähistatakse ainult linnaülemat.

3.2.3.8. Hüüdnimede väljajätt

Ühel korral on prantsuskeelsest tõlkes jäänud välja üks hüüdnimi (vt tabel 40).

Tabel 40 Hüüdnimede väljajätt

ING	PR
Bill	-

Osas „3.2.2.5. Isikunimede asendamine inglise-prantsuse suunal“ tõin välja, et prantsuse keelde tõlkides on täielikult muudetud trollinime William Huggins ning tema nimi on asendatud prantsusepärase Léon Legros'iga. Originaalteoses on Williamil aga ka hüüdnimi Bill. Prantsuskeelses tõlkes trollil hüüdnime pole. Kindlasti poleks saanud nüüd kasutada ingliskeelset hüüdnime. Nimi Léon on aga ise juba nii lühike, et ma ei kujutakski ette, kuidas sellest hüüdnime teha. Loo seisukohalt pole see ka oluline ning väljajätuga ei lähe lugeja jaoks midagi kaduma.

3.2.4. „Kääbiku“ esemenimed

Esemenimesid on nii ingliski kui ka prantsuskeelses „Kääbikus“ üheksa. Nende tõlkimiseks kasutatud tõlkemeetodid on kopeerimine, lingvistiline tõlkimine ja transkribeerimine.

3.2.4.1. Esemenimede kopeerimine

Kaks nime on jäetud prantsuskeelses tõlkes muutmata (vt tabel 41). Need on kahe mõõga sindarikeelsed nimed (tolkiengateway.net).

Tabel 41 Esemenimede kopeerimine

ING	PR
Glamdring	Glamdring
Orcrist	Orcrist

3.2.4.2. Esemenimede lingvistiline tõlkimine

Kuus esemenime on inglise keelest prantsuse keelde tõlgitud tähendusest lähtudes (vt tabel 42).

Tabel 42 Esemenimede lingvistiline tõlkimine

ING	PR
Beater	Cogneuse
Biter	Mordeuse
Foe-hammer	Assommoir à Ennemis
Goblin-cleaver	Pourfendeuse de Gobelins
Heart of the Mountain	Coeur de la Montagne
Sting	Dard

Nende nimede hulgas on neli mõõganime ning üks nimi päkapikkude kõige hinnalisema kalliskivi kohta. Nimisõna *assommoir* tähendab 'nuia' või 'kaigast'. Inglisekeelne *hammer* 'haamer', 'vasar' pole küll täpselt sama, kuid mõlemad annavad edasi ideed, et see on midagi, mida kasutatakse vaenlase löömiseks, tagumiseks. Nimisõna *cleaver* 'lihunikukirves' tuleb tegusõnast *cleave* 'lõhestama', 'sisse lõikama', 'lābistama'. Prantsuskeelne sõna *pourfendeuse* tuleb tegusõnast *pourfendre*, mis tähendab 'lõhestama', 'lõhki lõikama' aga ka 'tapma'. Seega võib anda sõnale *pourfendeuse* tähenduseks 'lõikuja', 'lõhestaja' või 'tapja'. Sama tähenduse võib anda ka sõnale *cleaver*, mis siis, et sõnaraamatu järgi tähendab see lihunikukirvest. Nimed *Mordeuse* ja *Cogneuse* tulevad tegusõnadest *mordre* 'hammustama' ja *cogner* 'lööma'. Tegijanimede tähendus on seega sarnane tegusõnade tähendusele ning sarnane ka originaaltähendustele. Nime *Mordeuse* võib tõlkida kui 'Hammustaja' (nagu eesti keeleski) ning *Cogneuse* oleks 'Lööja' või 'Peksja'. Mõõganimi *Dard* tähendab täpselt sama, mis nimi 'Sting' (Astel ee k) ning ka *Coeur de la Montagne* on 'Heart of the Mountain'i' (Mäesüda ee k) otsetõlge.

3.2.4.3. Esemenimede transkribeerimine

Ühe esemenime korral on tõlkemeetodina kasutatud transkribeerimist (vt tabel 43).

Tabel 43 Esemenimede transkribeerimine

ING	PR
Arkenstone	Pierre Arcane

Päkapikkude kõige vārtuslikuma kalliskivi *Arkenstone* prantsuskeelne vaste on 'Pierre Arcane'. Sõna *arcane* tähendab prantsuse keeles 'saladust', 'mõistatust' või midagi, mida hoitakse salajas või mis on salapärane. Kaasaegses inglise keeles on samuti olemas sõna *arcane*, millel on samad tähendused, mis prantsuse keeleski. Kaasaegses inglise keeles

sõna *arken* aga pole, kuid veebilehe glyphweb.com andmeil tuleb sõna *arken* vanaingliskeelsest sõnast *eorcan* 'püha' ning Arkenstone on kaasajastatud variant vanaingliskeelsest sõnast *eorcanstán* (tolkiengateway.net). Ka vanainglise keele veebisõnastikus on sõna niisugusel kujul olemas.

*eorcanstán*² [] *m* (-es/-as) 1. *literal*, a jewel, topaz, pearl, precious stone; 2. *figurative*, (1) *of persons*; (2) *of things*; [Goth –airkns]

*eorcanstán*² [] *m* (-es/-as) 1. tähttähelt, juveel, topaas, pärl, vääriskivi; 2. kujundlikult, (1) inimeste kohta; (2) asjade kohta; [gooti keeles –airkns]

Nii veebilehe tolkiengateway.net kui ka ülalesitatud definitsiooni järgi on sõna *Arkenstone* ligikaudne tõlge 'vääriskivi'. Kaasaegses inglise keeles tähendab sõna *ark* 'laegast' (*arca* lad k) ehk siis võiks kivi pidada millekski, mida hoitakse peidus ja varjatuna. Sellest lähtudes on tõlgitud nimi ka eesti keelde 'Laekakiviks'. Uurides ladinakeelset sõna *arcanus*, millest prantsuse- ja inglisekeelne *arcane* tulevad, selgus 1828. aastal ilmunud ladina keele sõnastiku põhjal, et sõna *arcanus* definitsiooniks on 'salajane', 'varjatud', 'miski mida hoitakse laekas' *as kept in a chest*. Veebileht ultralingua.com pakub lisaks ka üheks vasteks *sacred secret* 'püha saladus'. Usun, et ka *eorcan* tuleb samast ladinakeelsest sõnast. Kuigi tavalugeja jaoks ei pruugi nime tähendus selge olla, on võimalik kindlaks teha, et originaal ja tõlge on omavahel seotud ning prantsuskeelse vaste puhul on tegu transkribeerimisega.

Selles alapeatükis analüüsisin „Kääbiku“ kohtade, tegelaste, tiitlite ja hüüdnimede ning esemenimede tõlkemeetodeid inglise-prantsuse suunal. Järgmises alapeatükis võrdlen kahe tõlkesuuna nimede tõlkemeetodite arvulisi osakaale ning teen kokkuvõtte kasutatud strateegiate sarnasustest ja erinevustest. Lisaks uurin, kas tõlkijad on järginud Tolkieni antud juhendit „Guide to the Names in The Lord of the Rings“ selleks, et tõlkida nimesid, mis ka „Kääbikus“ esinevad.

3.3. „Kääbiku“ isikute, kohtade, esemete nimede ning tiitlite ja hüüdnimede tõlkemeetodite võrdlus inglise-eesti ja inglise-prantsuse suunal

Selles alapeatükis toon välja sarnasused ja erinevused, mille avastasin, kui uurisin „Kääbiku“ kohtade, tegelaste, tiitlite ja hüüdnimede ning esemenimede tõlkestrateegiaid inglise-eesti ja inglise-prantsuse tõlkesuundadel. Lisaks vaatlen, kas tõlkijad on töö käigus järginud ka Tolkieni antud juhendit „Guide to the Names in The Lord of the Rings“ „Sõrmuste Isanda“ nimede tõlkimiseks nimede puhul, mis on olemas ka „Kääbikus“. Kokku leidsin ingliskeelsest „Kääbikust“ 159 nime: 63 kohanime, 47 isikunime, 31 tiitlit ja 9 hüüdnime ning 9 esemenime.

3.3.1. Lingvistiliselt tõlgitud nimed

Kõige levinum tõlkemeetod, mida mõlemal tõlkesuunal nimede tõlkimiseks kasutati, oli lingvistiline tõlkimine ehk nime tõlkimine lähtekeelest sihtkeelde nii, et nime tähendus säilib. Tabelis 44 esitan niiviisi tõlgitud nimede arvilise ja protsendilise osakaalu ning lingvistiliselt tõlgitud nimetüüpide arvilise ja protsendilise osakaalu.

Tabel 44 Lingvistiliselt tõlgitud nimed inglise-eesti ja inglise-prantsuse suunal

Tõlkesuund	Lingvistiliselt tõlgitud nimede arv	Lingvistiliselt tõlgitud nimede osakaal	Lingvistiliselt tõlgitud nimetüüp	Lingvistiliselt tõlgitud nimetüübi osakaal
inglise-eesti	72	45,2%	41 kohanime	25,7%
			3 isikunime	1,8%
			18 tiitlit	11,3%
			4 hüüdnime	2,5%
			6 esemenime	3,7%

inglise-prantsuse	88	55,3%	54 kohanime	33,9%
			4 isikunime	2,5%
			22 tiitlit	13,8%
			2 hüüdnime	1,2%
			6 esemenime	3,7%

Inglise-eesti suunal on tähendusest lähtudes tõlgitud 72 nime, millest 41 on kohanimed, 3 tegelaste perekonnanimed, 18 tiitlid, 4 hüüdnimed ning 6 esemenimed. Prantsuse-inglise suunal on tõlgitud nimesid 88: 54 kohanime, 4 isikunime, 22 tiitlit, 2 hüüdnime ja 6 esemenime. Võib märgata, et kui inglise-eesti tõlkesuunal jääb otsetõlgete osakaal alla poole, siis inglise-prantsuse suunal on see 55,3%, mis on 10,1% võrra rohkem kui inglise-eesti suunal. Kui isikunimede, esemenimede, tiitlite ja hüüdnimede tõlkimist on mõlemal suunal kasutatud enamvähem sama palju, siis erinevamad on tulemused kohanimede tõlkimises. Inglise-prantsuse suunal on tõlgitud 54 kohanime ehk 33,9% kõigist nimedest. Inglise-eesti suunal on tõlgitud nimesid 41 ehk 25,7% kõigist nimedest. 8,2 protsendipunktiline vahe näitab, et prantsuse keelde tõlkides on eelistatud pigem tõlkida kohanimed nii, et tähendus on tõlkes jäänud originaaliga võimalikult sarnaseks, kuid eesti keeles on nimedega käidud vabamalt ringi ning kasutatud rohkem muid tõlkestrateegiaid.

3.3.2. Kopeeritud nimed

Kasutussageduselt teine tõlkestrateegia on kopeerimine ehk nime muutmata kujul ülekandmine sihtkeelest lähtekeelde. Tabelis 45 toon välja tõlgitud nimede arvilise ja protsendilise osakaalu kogu tekstis ning ka arvilise ja protsendilise osakaalu iga nimetüübi kohta eraldi.

Tabel 45 Kopeeritud nimed inglise-eesti ja inglise-prantsuse suunal

Tõlkesuund	Kopeeritud nimede arv	Tõlgitud nimede osakaal	Kopeeritud nimetüüp	Kopeeritud nimetüübi osakaal
inglise-eesti	48	30,1%	5 kohanime	3,1%
			40 isikunime	25,1%
			1 hüüdnimi	0,6%
			2 esemenime	1,2%
inglise-prantsuse	45	28,3%	6 kohanime	3,7%
			37 isikunime	23,2%
			2 esemenime	1,2%

Kopeerimiste arv mõlema tõlkesuuna puhul on tasavägine. Inglise-eesti suunal on kopeeritud 48 nime, mis on 30,1% kõigist nimedest ning inglise-prantsuse suunal 45 nime ehk 28,3% kõigist nimedest. Kõige rohkem on seda meetodit kasutatud mõlemal suunal isikunimede tõlkimiseks. Kui inglise-eesti suunal on kopeeritud 36 eesnime ja 4 perekonnanime, siis inglise-prantsuse suunal on kõik 37 nime eesnimed. 34 nime langevad mõlemal tõlkesuunal kokku ning need on Tolkieni loodud nimed. Kohanimede puhul on inglise-eesti suunal kopeeritud 5 ning inglise-prantsuse suunal 6 nime. 6 nimest 5 on samad, mis inglise-eesti suunal. Inglise-eesti suunal on kopeeritud ka 1 hüüdnimi. Kopeeritud esemenimed on mõlemal keelesuunal samad, need on kahe mõõga sindarikeelsed nimed.

3.3.3. Kopeeritud ja lingvistiliselt tõlgitud tiitlid ja hüüdnimed

Kummalgi tõlkesuunal pole tiitleid ega hüüdnimesid, mida oleks ainult kopeeritud. Seevastu on mõlema nimetüübi puhul kasutatud korraga kopeerimist ja lingvistilist tõlkimist (vt tabel 46). Niisugust kombinatsiooni on kasutatud nende tiitlite ja

hüüdnimede puhul, mille üks osa on tegelase isikunimi, mis on muutmata üle kantud ning teine osa tegelast iseloomustav element, mis on tõlgitud tähenduse järgi.

Tabel 46 Kopeeritud ja lingvistiliselt tõlgitud tiitlid ja hüüdnimed inglise-eesti ja inglise-prantsuse suunal

Keelesuund	Kopeeritud ja lingvistiliselt tõlgitud tiitlite ja hüüdnimede arv	Kopeeritud ja lingvistiliselt tõlgitud tiitlite ja hüüdnimede osakaal	Kopeeritud ja lingvistiliselt tõlgitud nimetüüp	Kopeeritud ja lingvistiliselt tõlgitud nimetüübi osakaal
inglise-eesti	9	5,6%	8 tiitlit	5%
			1 hüüdnimi	0,6%
inglise-prantsuse	10	6,2%	7 tiitlit	4,4%
			3 hüüdnime	1,8%

Ka selle tõlkestrategiate kombinatsiooni korral on tulemused tasavägised. Inglise-eesti suunal on kopeerimise ja lingvistilise tõlkimise kombinatsiooni kasutatud 8 tiitli ja 1 hüüdnime puhul, mis on kokku 5,6% kõigist nimedest. Prantsuse-inglise suunal on niiviisi tõlgitud tiitleid ja hüüdnimesid 10, mis on 6,2% kõigist nimedest. Mõlemal tõlkesuunal on seitse tiitlit ning üks hüüdnimi, mille puhul on kasutatud nii kopeerimist kui ka lingvistilist tõlkimist, samad.

3.3.4. Nimede transformeerimine

Järgmine nimede tõlkimiseks kasutatud tõlkemeetod on transformatsioon ehk nime osaline või täielik moonutamine tõlkes (vt tabel 47).

Tabel 47 Transformeeritud nimed inglise-eesti ja inglise-prantsuse suunal

Keelesuund	Transformeeritud nimede arv	Transformeeritud nimede osakaal	Transformeeritud nimetüüp	Transformeeritud nimetüübi osakaal
inglise-eesti	23	14,4%	16 kohanime	10%
			1 isikunimi	0,6%
			2 tiitlit	1,2%
			3 hüüdnime	1,8%
			1 esemenimi	0,6%
inglise-prantsuse	6	3,7%	2 kohanime	1,2%
			2 isikunime	1,2%
			2 hüüdnimi	1,2%

Selle tõlkemeetodi kasutamissagedus erineb kahel tõlkesuunal oluliselt. Kui inglise-eesti suunal on transformatsiooni kasutatud 23 nime korral, mis on 14,4% kõigist nimedest, siis inglise-prantsuse suunal on nimesid kokku vaid 6 ehk 3,7%. Põhjuseks on erinevus kohanimede tõlkimises. Kui inglise-eesti suunal on just kohanimedest tõlkes kõige enam muudetud (16 korral), siis inglise-prantsuse suunal on niisuguseid nimesid kõigest 2. Suurem osa kohanimedest on inglise keelest prantsuse keelde tõlgitud lingvistiliselt. Kahest inglise-prantsuse suunal transformeeritud kohanimest kuulub üks inglise-eesti suunal muudetud 16 nime hulka. Transformeeritud hüüdnimedest langeb mõlemal suunal kokku üks.

3.3.5. Nimede transkribeerimine

Tõlkemeetodina transkribeerimist ehk nime muutmist tõlkes vastavalt sihtkeele fonoloogia- või grammatikale on kasutatud inglise-eesti suunal 2 ja inglise-prantsuse suunal 3 nime korral (vt tabel 48).

Tabel 48 Nimede transkribeerimine inglise-eesti ja inglise-prantsuse suunal

Keelesuund	Transkribeeritud nimede arv	Transkribeeritud nimede osakaal	Transkribeeritud nimetüüp	Transkribeeritud nimetüübi osakaal
inglise-eesti	2	1,2%	2 isikunime	1,2%
inglise-prantsuse	3	1,8%	1 kohanimi	0,6%
			1 isikunimi	0,6%
			1 esemenimi	0,6%

Ükski transkribeeritud nimedest ei lange kahel suunal kokku. Isikunimedest on inglise-eesti suunal transkribeeritud ronkade nimesid, mille puhul inglise-prantsuse suunal kasutati kopeerimist. Inglise-prantsuse suunal on transkribeeritud üks kohanimi, mida eesti keelde transformeeriti, üks kääbiku perekonnanimi, mis inglise-eesti suunal muutmata jäeti ning üks esemenimi, mis inglise-eesti suunal lingvistiliselt tõlgiti.

3.3.6. Nimede asendamine

Asendamist ehk lähtetekstis oleva nime asendamist sihtkeelse vastega on kasutatud inglise-eesti suunal ühel ning inglise-prantsuse suunal kolmel korral (vt tabel 48).

Tabel 48 Nimede asendamine inglise-eesti ja inglise-prantsuse suunal

Keelesuund	Asendatud nimede arv	Asendatud nimede osakaal	Asendatud nimetüüp	Asendatud nimetüübi osakaal
inglise-eesti	1	0,6%	1 tiitel	0,6%
inglise-prantsuse	3	1,8%	3 isikunime	1,8%

Tiitel, mida inglise-eesti suunal asendati, oli *Your Magnificence*, millele eesti keeles on olemas lähedane vaste 'Teie Hiilgus'. Otse tõlkides oleks see jäänud veidi kohmakas. Isikunimed, mida inglise-prantsuse suunal asendati, olid trollide nimed. Kuna need olid võetud inglise keelest, mitte loodud Tolkieni keelte põhjal, siis võis tõlkija nendega vabamalt ringi käia. Nimed, mis muidu kuuluvad inglise kultuuriruumi, olid asendatud tõlkes prantsusepärasematega.

Ülejäänud meetodivalikuid ma tabelites ei esita, kuna neid esineb liiga vähe või ei ole neid kasutatud mõlemal tõlkesuunal. Niisuguste meetoditena võib näiteks välja tuua kopeerimise ja transformeerimise kombinatsiooni. Nii inglise keelest eesti kui ka prantsuse keelde tõlkimisel on tiitli *Bard the Dragon-shooter* tõlkimiseks kasutatud kopeerimist pärisnime *Bard* puhul ning transformatsiooni lisandi *Dragon-shooter* tõlkimiseks (Lohetapja ee k, Pourfendeur de Dragons pr k). Tõlkimisel inglise keelest prantsuse keelde on ühel korral kasutatud ka otsetõlke ja transformatsiooni kombinatsiooni nime *Mr. Invisible Baggins* tõlkimiseks (M. Bessac l'Invisible pr k). Inglise-eesti suunal sellist meetodit kasutatud pole. Seevastu on sellel suunal kasutatud kolmel korral nime täielikku või osalist väljajätu. Nii isikunimi *Grubb* kui ka kohanimi *Gates of the river* on tõlkest täielikult välja jäänud. Tiitli *Worm of Dread* puhul on välja jäetud osa sellest ning eestikeelses tõlkes on tiitliks vaid 'Madu'. Inglise-prantsuse suunal on tõlkest välja jäetud trolli William Hugginsi (Léon Legros pr k) hüüdnimi Bill, mida pole ka asendatud prantsusepärase hüüdnimega. Lisamist on tõlkemeetodina kasutatud ainult ühel korral inglise-prantsuse suunal ühe hüüdnime tõlkimisel. Inglisekeelsele hüüdnimele *Moneybags* on prantsuskeelses tõlkes lisatud omadussõna 'vieilles' *vanad* (Vieilles Sacoche pr k).

Kokkuvõttena võib välja tuua, et üldiselt oli tõlkemeetodite valik inglise-eesti ja inglise-prantsuse suundadel sarnane. Enim kasutatud meetodid olid mõlemal suunal lingvistiline tõlkimine ehk tõlkimine nii, et nime tähendus säiliks ning kopeerimine ehk nime muutmata kujul ülekandmine. Lingvistilist tõlkimist kasutati mõlemal suunal kõige

rohkem kohanimedele ja tiitlite puhul. Märgata võib, et kuigi mõlemal suunal on lingvistiline tõlkimine kohanimedele korral eelistatavam meetod, on inglise-prantsuse suunal kasutatud seda oluliselt rohkem kui inglise-eesti suunal. Kopeerimist on mõlemal suunal kasutatud põhiliselt isikunimedele puhul. Eelkõige on muutmata jäetud Tolkieni loodud eesnimed. Mõlemal suunal on kasutatud tõlkestrateegiana ka kombinatsiooni kopeerimisest ja tõlkimisest. Seda kombinatsiooni on kasutatud tiitlite ja hüüdnimedele puhul.

Erinevusena võib välja tuua, et võrreldes inglise-prantsuse tõlkesuunaga on inglise-eesti suunal kasutatud oluliselt rohkem nimede transformeerimist. Seda on eelkõige kasutatud kohanimedele tõlkimiseks. Inglise-prantsuse suunal on samad nimed tõlgitud lingvistiliselt. Ülejäänud tõlkemeetodeid või meetodite kombinatsioone on kasutatud liiga vähe, et nende põhjal järeldusi teha. Lisaks erinevad vähemkasutatud tõlkemeetodite puhul sageli nimetüübid või nimed, mille tõlkimiseks ühte või teist meetodit kasutatud on.

3.3.7. Tolkieni juhendist „Guide to the Names in The Lord of the Rings“ kinnipidamine „Kääbiku“ nimede tõlkimisel

Kuna juhend „Guide to the Names in The Lord of the Rings“, mille Tolkien nimede tõlkimise kohta jättis, on mõeldud „Sõrmuste Isanda“ jaoks, siis ei olnud töö eesmärk uurida, kas „Kääbiku“ nimede tõlked on kooskõlas autori soovitustega. Kuna aga juhendis leidub nimesid, mis kattuvad minu uuritavatega, oleks huvitav siiski võrrelda, kas tõlkijad on nimesid tõlkides ikkagi juhistega arvestanud. Nimesid, mis juhendis kirjas olid, ning mis ka „Kääbikus“ esinevad, on 11 (vt tabel 49).

Tabel 49 „Kääbiku“ nimed, mis on kirjas ka Tolkieni juhistes

ING	EST	Tõlkemeetod	PR	Tõlkemeetod
Baggins	Baggins	kopeerimine	Bessac	transformatsioon
Grubb	Songard	tõlkimine	Fouisseur	tõlkimine
Necromancer	Surnumanaja	tõlkimine	Necromancien	tõlkimine
Sackville-Baggins	Sackville-Baggins	kopeerimine	Bessac-Descarcelle	transformatsioon
Took	Took	kopeerimine	Touc	transkribeerimine
Bag-End	Taganurga	transformatsioon	Cul-de-Sac	tõlkimine
Bywater	Kõrvaloja	transformatsioon	Belleau	transformatsioon
Hobbiton	Kääbikla	tõlkimine	Hobbiteville	tõlkimine
Mirkwood	Sünklaas	tõlkimine	forêt de Grand'Peur	transformatsioon
Rivendell	Kaljulohe	transformatsioon	Fendeval	tõlkimine
Wilderland	ürgmaa	transformatsioon	Contrée Sauvage	transformatsioon

Siinkohal tasub üle vaadata suunised, mis nende nimede tõlkimiseks antud on.

- Baggins – tõlge peaks sisaldama elementi, mis tähistab kotti (*sack* või *bag*)
- Grubb – tõlkida tähenduse ja kõla järgi kui võimalik. Nimi viitab ingliskeelsele tegusõnale *grub* 'kaevama', 'tuhnima'
- Necromancer – tõlkida otse
- Sackville-Baggins – ühend, milles sisalduvad viited kotile (*sack* ja *bag*), sobib tõlkeks
- Took – nime hääldus peaks tõlkes jääma samaks
- Bag-End – kohanime tõlkes peaks olema sama element, mis nime Baggins tõlkes
- Bywater – tõlkida tähenduse järgi
- Hobbiton – küla nime tuleks tõlkida nii, et olemas oleks sõna *hobbit* (Tolkien ei lubanud juhistes seda sõna tõlkida) ning element, mis tähendaks küla
- Mirkwood – tõlkida tähenduse järgi, võimaluse korral kasutada poeetilisi ja vanaaegse kõlaga sõnu
- Rivendell – tõlkida tähenduse järgi või jätta tõlkimata

- Wilderland – otsene juhis puudub, öeldud on, et seda sõna pole päriselt inglise keeles olemas, ja et see on loodud sõna *wilderness* 'kõnnumaa', 'inimtühi koht', 'metsik loodus' põhjal ning viitab ka sõnadele *wilder* 'uitama', 'ekslema' ja *bewilder* 'hämmeldusse viima'

Võrreldes nimede tõlkeid Tolkieni juhistega selgub, et 11 nimest on 4 (*Grubb* 'Songard', *Necromancer* 'Surnumanaja', *Mirkwood* 'Sünklaas', *Wilderland* 'ürgmaa') tõlgitud eesti keelde juhistega täielikult kooskõlas (arvestasin siia juurde ka nime *Wilderland* tõlke, kuna otsesest juhist pole jäetud, siis võiks sobida ükskõik milline tõlge, mis tähenduselt „Kääbiku“ maailmasse sobib). Kahe nime, *Took* ja *Kääbikla*, puhul leian, et kuigi nende korral pole juhiseid järgitud, on need head vasted. Nagu kirjutasin analüüsiosa esimeses alapeatükis, võib *Took* muutetud kujul võõrastust tekitada, lisaks annab eestikeelses „Sõrmuste Isandas“ väljapakutud vaste Tukki nimele tähendused, mida sellel tegelikult olema ei peaks. Kuna nimel pole selget tähendust ja seda pole ka keeruline lugeda, võiks see jääda originaalkujule. Ühe tõlkevariandina tõin välja nimekuju 'Tuuk', kuid mulle isiklikult on see ikkagi liiga võõras. Kääbikla puhul ei näe ma muud varianti. Kuna eesti keelde on *hobbit* tõlgitud 'kääbikuks', siis ei saanud järgida juhist ning kasutada kohanimes sõna *hobbit* muutmata kujul. Inglise-prantsuse suunal on 11 nimest juhistega kooskõlas 9 (*Baggins* 'Bessac', *Grubb* 'Fouisseur', *Necromancer* 'Necromancien', *Sackville-Baggins* 'Bessac-Descarcelle', *Took* 'Touc', *Bag-End* 'Cul-de-Sac', *Hobbiton* 'Hobbiteville', *Rivendell* 'Fendeval', *Wilderland* 'Contrée Sauvage'). Nimede *Bywater* ja *Mirkwood* tõlked on transformeeritud ning kaugenevad soovitud suunas. Ometi on selgelt näha, et prantsuse keelde tõlkides on juhistest rohkem kinni peetud. Põhjuseks pean seda, et eestikeelne tõlge ilmus 1977. aastal. Võimalik, et tõlkijale polnud Tolkieni juhiseid kättesaadav või ta ei teadnud, et see olemaski on. Samas uuem prantsuskeelne tõlge ilmus 2012. aastal. Kui tõlkija teadis, et juhiseid nime tõlkimiseks eksisteerib, siis polnud tal mitte mingit probleemi see internetist üles leida.

Selles alapeatükis tõin välja sarnasused ja erinevused, mille avastasin, kui uurisin „Kääbiku“ isikute, kohtade, esemete nimede ning tiitlite ja hüüdnimede tõlkestrateegiaid inglise-eesti ja inglise-prantsuse tõlkesuundadel. Lisaks vaatlesin, kas tõlkijad on töö käigus järginud ka Tolkieni välja antud juhendit „Sõrmuste Isanda“ nimede tõlkimiseks nimede puhul, mis on olemas ka „Kääbikus“. Järgmisena esitan kokkuvõtte, milles võtan kokku tehtud töö ning olulisimad tulemused. Toon välja enda arvates kõige huvitavamad avastused ning pakun välja edasisi uurimisvõimalusi.

Kokkuvõte

Minu magistritöö teemaks oli „J. R. R. Tolkieni „Kääbiku“ nimede tõlkemeetodid ning nende võrdlus inglise-eesti ja inglise-prantsuse suunal“. Töö eesmärgiks oli uurida, milliseid tõlkemeetodeid on inglise keelest eesti keelde ja inglise keelest prantsuse keelde „Kääbikus“ leiduvate nimede tõlkimiseks kasutatud. Lisaks soovisin võrrelda, kas ja millisel määral kahel tõlkesuunal samade nimetüüpide tõlkimiseks valitud meetodid sarnanevad või erinevad ning uurisin, kas tõlkijad on järginud töö käigus Tolkieni antud juhiseid, mida tuntakse nime all „Guide to the Names in The Lord of the Rings“. Kuigi see sisaldab nõuandeid eeskätt „Sõrmuste Isanda“ nimede tõlkimise kohta, esinevad mõned kommenteeritud nimed ka „Kääbikus“. Magistritöö sissejuhatuses esitasin hüpoteesi, et pärisnimesid pigem ei tõlgita või tõlgitakse neid sõna-sõnalt.

Magistritöö tegemiseks kasutasin kolme „Kääbiku“ raamatut: ingliskeelset originaali, 2012. aastal ilmunud eestikeelset kordustrukki ning 2012. aastal ilmunud prantsuskeelset tõlget. Analüüsimiseks valisin kohanimed, isikunimed, hüüdnimed ja tiitlid ning esemenimed. Tiitlid ja hüüdnimed kaasasin töösse, kuna osasid tegelasi tuntaksegi raamatus vaid tiitli või hüüdnime järgi. Nimede valikul lähtusin originaalist ehk valisin töösse nimed, mis olid inglise keeles suure tähega isegi siis, kui nad olid tõlgetes väikese tähega, kuid tundus, et nad võiksid siiski kuuluda ühte eelmainitud kategooriatest. Kokku leidsin „Kääbikust“ 159 nime, millest 63 on kohanimed, 47 isikunimed, 31 tiitlid, 9 hüüdnimed ja 9 esemenimed. Tõlkemeetodid, mille abil nimesid analüüsisin, on kopeerimine, lingvistiline tõlkimine, transformatsioon, transkribeerimine, asendamine, lisamine ja väljajätt. Magistritöö analüüsiosas uurisin iga nimetüübi siseselt, missuguseid meetodeid vastava tüübi tõlkimiseks kasutatud on.

Pärast „Kääbiku“ nimede analüüsimist inglise-eesti ja inglise-prantsuse suunal võin öelda, et sissejuhatuses esitatud hüpotees peab osaliselt paika. Kaks kõige levinumat tõlkemeetodit mõlemal tõlkesuunal on tõepoolest kopeerimine ehk nimede muutmata

kujul üle kandmine originaalist tõlkesse, kuid mitte sõna-sõnaline tõlkimine, vaid lingvistiline tõlkimine ehk tõlkimine lähtudes originaalist. Kõigepealt toon välja kahe tõlkesuuna vahelised sarnasused.

- Kõige sagedamini on mõlemal tõlkesuunal kasutatud lingvistilist tõlkimist. 159 nimest tõlgiti niiviisi inglise-eesti suunal 72 ning inglise-prantsuse suunal 88 nime.
- Kõige rohkem kasutati lingvistilist tõlkimist kohanimede (41 inglise-eesti suunal, 54 inglise-prantsuse suunal) ja tiitlite (18 inglise-eesti suunal, 22 inglise-prantsuse suunal) korral.
- Kopeerimine on kasutussageduselt teine kasutatud tõlkemeetod. 159 nimest on inglise-eesti suunal kopeeritud 48 ning inglise-prantsuse suunal 45 nime.
- Mõlemal tõlkesuunal on kõige sagedamini kopeeritud isikunimesid (40 inglise-eesti suunal, 37 inglise-prantsuse suunal).
- Kombinatsiooni tõlkimisest ja kopeerimisest on kasutatud tiitlite ja hüüdnimede puhul inglise-eesti suunal 9 korral (8 tiitlit, 1 hüüdnimi) ning inglise-prantsuse suunal 10 korral (7 tiitlit ja 3 hüüdnime).

Kuigi tulemused olid minu jaoks küllaltki ootuspärased ning meetodite kasutus ja valik tasavägine, võib tuua välja ka mõned erinevused.

- Inglise-eesti suunal on kasutatud märkimisväärselt rohkem transformatsiooni kui inglise-prantsuse suunal. 159 nimest on inglise-eesti suunal transformeeritud 23 nime, inglise-prantsuse suunal 6 nime.
- Kõige rohkem on eesti keelde tõlkides transformeeritud kohanimed, neid on 16. Prantsuse keelde tõlkides on transformatsiooni kasutatud aga vaid 2 kohanime korral.

- See erinevus meetodite valikus selgitab ka arvulist vahet lingvistiliselt tõlgitud kohanimede juures. Kuigi 41 kohanime inglise-eesti ja 54 kohanime inglise-prantsuse suunal näitavad, et lingvistiline tõlkimine on kohanimede puhul eelistatavim meetod, võib märgata, et inglise-prantsuse suunal on seda meetodit kasutatud oluliselt rohkem. Inglise-eesti suunal on aga otsustatud kasutada selle asemel muid meetodeid. Transformatsioon on neist enim kasutatud.

Minu jaoks oligi kõige huvitavam ja üllatavam avastus see, et inglise-eesti suunal on kasutatud kohanimede tõlkimiseks lingvistilise tõlke kõrval päris palju transformatsiooni, samas kui inglise-prantsuse suunal on seda kasutatud väga vähe. Samad kohanimed on enamjaolt prantsuse keelde lingvistiliselt tõlgitud, mis võib näidata ühest küljest, et eesti tõlkija on olnud julgem ja nimesid rohkem muutnud, teisest küljest on võimalik, et prantsuse keeles on olemas tähenduselt lähedasemad vasted. Võimalik, et kui samu nimesid oleks eesti keelde originaalilähedasemalt tõlgitud, oleks tulemus jäänud kohmakas.

Muid tõlkemeetodeid (transkribeerimist, asendamist, lisamist ja väljajättu) või mitme meetodi kombinatsioone esines liiga vähe, et nende põhjal järeldusi teha.

- Transkribeeritud on inglise-eesti suunal kahte isikunime, inglise-prantsuse suunal ühte isiku-, ühte koha- ja ühte esemenime. Nimed keelesuundadel kokku ei lange.
- Asendatud on inglise-eesti suunal üks tiitel ja inglise-prantsuse suunal kolm isikunime.
- Lisamist on kasutatud ühel korral inglise-prantsuse suunal. Ühele hüüdnimele on prantsuse keeles lisatud element, mida inglise keeles pole.
- Väljajättu on kasutatud nii inglise-eesti kui inglise-prantsuse suunal. Ühel korral on inglise-eesti suunal välja jäänud isikunimi, ühel korral kohanimi ning ühel korral osa tiitlist. Inglise-prantsuse suunal on välja jäetud üks hüüdnimi.

- Ühel korral on kasutatud mõlemal tõlkesuunal sama tiitli tõlkimiseks kombinatsiooni kopeerimisest ja transformatsioonist.
- Inglise-prantsuse suunal on ühel korral kasutatud tiitli tõlkimiseks kombinatsiooni transformatsioonist ja lingvistilisest tõlkimisest.

Võrreldes nimesid, mis esinevad nii „Käabikus“ kui ka Tolkieni jäetud nimede tõlkimise juhendis „Guide to the Names in The Lord of the Rings“ selgub, et 11 nimest on eesti keelde juhistega kooskõlas tõlgitud 4 nime. Prantsuse keelde on tõlgitud juhiste kohaselt 9 nime. Erinevuse põhjuseks pean seda, et Lia Rajandile ei pruukinud 1977. aastal juhend lihtsalt kättesaadav või selle olemasolu teada olla. 2012. aastal ilmunud prantsuskeelse tõlke korral aga poleks olnud võimalik, et tõlkija juhiseid kätte ei saa, seega on väga tõenäoline, et Daniel Lauzon oli nõuannetega tuttav.

Kuna „Käabikust“ on ilmunud eesti keeles mitu kordustrukki ning prantsuse keeles kaks tõlget, siis oleks huvitav järgmisena uurida, kas ja kuidas nimed eestikeelsetes väljaannetes erinevad või millised on erinevused nimede tõlkimises prantsuskeelsete tõlgete vahel.

Kasutatud kirjandus

Teoreetiline kirjandus

1. Abdolmalek, Saleh Delforouz 2012. Proper Names in Translation: An Explanatory Attempt. *The Social Sciences* 7(6): 832–837. Online. Dubai: Medwell Journals Kättesaadav <http://docsdrive.com/pdfs/medwelljournals/sscience/2012/832-837.pdf> (01.04.17)
2. Aixela, Javier Franco 1996. Culture-specific Items in Translation. — Roman Alvarez, M. Carmen-Africa Vidal (toim.). *Translation, Power, Subversion*. Clevedon: Multilingual Matters, 52–78. Kättesaadav https://books.google.ee/books?id=R1p5Q6l3iuQC&printsec=frontcover&source=gbs_ViewAPI&redir_esc=y#v=onepage&q&f=false (01.04.17)
3. Ballard, Michel 2001. *Le nom propre en traduction: anglais-français*. Pariis: Ophrys
4. Birkan, Lauri 2003. Tolkieni triloogia vajab uut tõlget. *Postimees*. Kättesaadav <http://kultuur.postimees.ee/1992157/tolkieni-triloogia-vajab-uu-tolget> (24.03.17)
5. Cámara Aguilera, Elvira 2008. The Translation of Proper Names in Children's Literature. Online. Kättesaadav <http://ler.letras.up.pt/uploads/ficheiros/4666.pdf> (01.04.17)
6. Carpenter, Humphrey 1977. *J. R. R. Tolkien: a biography*. Ühendkuningriik: Allen & Unwin
7. Carpenter, Humphrey [1977] 2002. *J. R. R. Tolkien*. Tõlkinud Tiina Randus. Tallinn: Tänapäev
8. Davies, Eirlys E. 2003. A Goblin or a Dirty Nose? *The Translator: Studies in Intercultural Communication* 9 (1): 65–100.
9. Day, David [1997] 2002. *Tolkieni entsüklopeedia*. Tõlkinud Marek Laane. Tallinn: Varrak.

10. Dor, Juliette 2013. Pourquoi une nouvelle traduction de The Hobbit ? *Culture*. Kättesaadav http://culture.ulg.ac.be/jcms/prod_1197406/fr/pourquoi-une-nouvelle-traduction-de-the-hobbit (01.04.17)
11. Ferré, Vincent [2012] 2013. Le Hobbit, nouvelle traduction : présentation. *Pour Tolkien*. Kättesaadav <http://www.pourtolkien.fr/spip.php?article143> (02.04.17)
12. Hermans, Theo 1988. On translating proper names, with reference to De Witte and Max Havelaar. — M. J. Wintle (toim.), Paul Vincent (kaastoim.). *Modern Dutch Studies. Essays in Honour of Professor Peter King on the Occasion of his Retirement*. London: Bloomsbury Academic, 11–24. Kättesaadav <https://books.google.ee/books?id=HH5qCgAAQBAJ&printsec=frontcover&dq=Modern+Dutch+Studies.+Essays+in+Honour+of+Professor+Peter+King+on+the+Occasion+of+his+Retirement&hl=en&sa=X&ved=0ahUKEwi47JGZhNfSAhUDCiwKHdbTDQQQ6AEIGDAA#v=onepage&q=Modern%20Dutch%20Studies.%20Essays%20in%20Honour%20of%20Professor%20Peter%20King%20on%20the%20Occasion%20of%20his%20Retirement&f=false> (01.04.17)
13. Jaleniauskiėnė, Evelina ja Čičelytė, Vilma 2009. The Strategies for Translating Names in Children’s Literature. *Kalbų studijos / Studies about Languages* 15: 31–42. Kättesaadav http://www.kalbos.lt/zurnalai/15_numeris/06.pdf (01.04.17)
14. Kaer, Krista 2005. Tõlkides Harry Potterit. *Eesti Päevaleht*. Kättesaadav <http://epl.delfi.ee/news/kultuur/krista-kaer-tolkides-harry-potterit?id=51018535> (01.04.17)
15. Kaplinski, Jaan 2003. Kommentaar: Veel Tolkieni tõlkimisest. *Postimees*. Kättesaadav <http://kultuur.postimees.ee/1993511/kommentaar-veel-tolkieni-tolkimisest> (01.04.17)
16. Lange, Anne 2008. *Tõlkimise aabits*. Tallinn: Valgus.
17. Leemets, Tiina 2000. Austus ei sõltu algustähest. *Oma Keel* nr 1. Kättesaadav <http://keeleabi.eki.ee/artiklid3/austus.html> (30.04.2017)
18. Newmark, Peter 1980. *Approaches to Translation*. Kättesaadav <https://www.docdroid.net/9ahy/approaches-to-translation-newmark.pdf.html#page=3> (01.04.17)

19. Newmark, Peter 1988. *A textbook of translation*. Kättesaadav
<http://www.slideshare.net/annetitong/a-textbook-of-translation-by-peter-newmark> (01.04.17)
20. Nord, Christiane 2003. Proper Names in Translations for Children: Alice in Wonderland as a Case in Point. *Meta: Journal des traducteurs*, 48(1-2): 182–196.
 Kättesaadav <http://doi.org/10.7202/006966ar> (01.04.17)
21. Pever, Mari 2016. *Isiku- ja kohanimede tõlkimisest „Kääbikus“ ja „Sõrmuste Isanda“ triloogias*. Tallinna Ülikooli humanitaarteaduste instituut. Magistritöö.
22. Pierre, Véronique [2006] 2017. *Quelques règles typographiques de base*. Kättesaadav <http://revues.refer.org/telechargement/fiche-typographie.pdf> (09.05.17)
23. Tolkien, John Ronald Reuel [1937] 2006. *The Hobbit or There and Back Again*. London: HarperCollinsPublishers.
24. Tolkien, John Ronald Reuel [1937] 2012. *Kääbik ehk sinna ja tagasi*. Tõlkinud Lia Rajandi. Tallinn: Tiritamm.
25. Tolkien, John Ronald Reuel [1937] 2012. *Le Hobbit*. Tõlkinud Daniel Lauzon. Pariis: Christian Bourgois éditeur.
26. Tolkien, John Ronald Reuel 1967. *Guide to the Names in The Lord of the Rings*. Kättesaadav
<http://tolkien.ro/text/JRR%20Tolkien%20%20Guide%20to%20the%20Names%20in%20The%20Lord%20of%20the%20Rings.pdf> (01.04.17)
27. Tymoczko, Maria 1999. Translation in a Postcolonial Context. Early Irish Literature in English Translation. *Les Antilles en traduction* 13 (2): 255–264.
28. Valero-Garcés, Carmen 2003. Translating the imaginary world in the Harry Potter series or how Muggles, Quaffles, Snitches, and Nickles travel to other cultures. *Quaderns. Revista de Traducció*: 121–134. Kättesaadav
<http://ddd.uab.cat/pub/quaderns/11385790n9/11385790n9p121.pdf> (01.04.17)
29. Vermes, Albert Petér 2001. Proper Names in Translation: A Relevance-Theoretic Analysis. Debrecen: Debreceni Egyetem. Kättesaadav

https://dea.lib.unideb.hu/dea/bitstream/handle/2437/79819/de_402.pdf?sequence=1 (01.04.17)

Nimesid ja termineid puudutav materjal veebilehtedelt

30. arcane. *Oxford dictionary*. <https://en.oxforddictionaries.com/definition/arcane> (30.04.17)
31. arcanus. *An Etymological Dictionary of the Latin Language*
<https://archive.org/stream/anetymologicald00valpgoog#page/n42/mode/2up> (30.03.17)
32. arcanus. *Ultralingua*.
http://www.ultralingua.com/onlinedictionary/dictionary#src_lang=Latin&dest_lang=English&query=arcanus (30.03.17)
33. Arkenstone. *The encyclopedia of Arda*.
<http://www.glyphweb.com/arda/a/arkenstone.html> (19.02.17)
34. Arkenstone. *Tolkien Gateway*. <http://tolkiengateway.net/wiki/Arkenstone> (06.02.17)
35. Bag End. *Lord of the Rings Wiki*. http://lotr.wikia.com/wiki/Bag_End (03.02.17)
36. Carrock. *Tolkien Gateway*. <http://tolkiengateway.net/wiki/Carrock> (05.02.17)
37. cob. *Larousse. Dictionnaires de français*.
<http://www.larousse.fr/dictionnaires/francais/cob/16770> (22.02.17)
38. erorcan. *The Old English Dictionary*. <http://old-engli.sh/dictionary.php> (30.03.17)
39. eksonüüm. 2013. *Eesti õigekeelsussõnaraamat*.
<http://kn.eki.ee/?Q=ekson%C3%BC%C3%BCm> (18.03.17)
40. Fendeval. *Wikipedia*. <https://fr.wikipedia.org/wiki/Fendeval> (19.02.17)
41. Fousseur. *Centre National de Ressources Textuelles et Lexicales*.
<http://www.cnrtl.fr/definition/fousseur> (08.05.17)

42. Geronitus Took. *Tolkien Gateway*.
http://tolkiengateway.net/wiki/Gerontius_Took (21.02.17)
43. Glamdring. *Tolkien Gateway*. <http://tolkiengateway.net/wiki/Glamdring>
 (06.02.17)
44. Gondolin. *Tolkien Gateway*. <http://tolkiengateway.net/wiki/Gondolin> (05.02.17)
45. græm. *The Old English Dictionary*. <http://old-engl.sh/dictionary.php> (02.04.17)
46. gram. *Eesti Keele Instituut*.
<http://termin.eki.ee/mt/esterm/concept.asp?conceptID=23348&term=gram>
 (02.04.17)
47. gramr. *English-Old Norse Dictionary*.
http://www.yorku.ca/inpar/language/English-Old_Norse.pdf (02.04.17)
48. homely. *Collins dictionary*.
https://www.collinsdictionary.com/dictionary/english-thesaurus/homely#homely__1 (29.04.17)
49. Long Marshes. *Tolkien Gateway*. http://tolkiengateway.net/wiki/Long_Marshes
 (05.02.17)
50. Messrs Grubb, Grubb and Burrowes. *Tolkien Gateway*.
http://tolkiengateway.net/wiki/Messrs_Grubb,_Grubb_and_Burrowes (03.02.17)
51. Mirkwood. *Tolkien Gateway*. <http://tolkiengateway.net/wiki/Mirkwood>
 (05.02.17)
52. moneybags. *Oxford dictionary*.
<https://en.oxforddictionaries.com/definition/moneybags> (02.04.17)
53. Moria. *Tolkien Gateway*. <http://tolkiengateway.net/wiki/Moria> (4.02.17)
54. Mount Gram. *Tolkien Gateway*. http://tolkiengateway.net/wiki/Mount_Gram
 (05.02.17)
55. nom propre. *Larousse. Dictionnaires de français*.
<http://larousse.fr/dictionnaires/francais/propre/64408/locution?q=nom+propre#158772> (02.04.17)
56. Orcrist. *Tolkien Gateway*. <http://tolkiengateway.net/wiki/Orcrist> (6.02.17)
57. proper noun. *Oxford dictionary*.
https://en.oxforddictionaries.com/definition/us/proper_noun (02.04.17)

58. pärisnimi. *Eesti keele seletav sõnaraamat*.
<http://kn.eki.ee/?Q=p%C3%A4risnimi> (02.04.17)
59. pära. 2013. *Eesti õigekeelsussõnaraamat*. <http://kn.eki.ee/?Q=p%C3%A4ra>
(05.02.17)
60. ürgne. 2013. *Eesti õigekeelsussõnaraamat*. <http://kn.eki.ee/?Q=%C3%BCrgne>
(05.02.17)
61. What do attercop tomnoddy lazy lob and crazy cob mean? *The Tolkien Wiki Community*.
http://www.thetolkienwiki.org/wiki.cgi?FAQ/What_do_attercop_tomnoddy_lazy_lob_and_crazy_cob_mean (07.02.17)
62. William 'Bill' Huggins. *The encyclopedia of Arda*.
<http://www.glyphweb.com/arda/w/williamhuggins.html> (07.02.17)
63. Withered Heath. *Tolkien Gateway*.
http://tolkiengateway.net/wiki/Withered_Heath (05.02.17)

Resümee

The subject of my master thesis is “The translation strategies of names and their comparison in translations of J. R. R. Tolkien’s “The Hobbit” from English to Estonian and from English to French”. The purpose of this thesis was to study which translation strategies have been previously used to translate the names of “The Hobbit” from English to Estonian and to French. As an addition, I wished to compare if the translators have used same or different translation strategies to translate same name types. I also studied whether the translators have followed the guidelines of “Guide to the Names in The Lord of the Rings” to translate those names which occur also in “The Hobbit”. I presented the hypothesis that proper names are rather left untranslated or they are translated literally.

For my master thesis, I used three versions of “The Hobbit”: original in English reprinted in 2006, Estonian translation reprinted in 2012 and French translation published in 2012. I analysed place names, personal names, titles and nicknames and names of things. I chose the names according to the original, that is to say I chose names that are capitalized in English and that I distinguish as names even if they are not capitalized in translations. I found 159 names from “The Hobbit”: 63 place names, 47 person names, 31 titles and 9 nicknames and 9 names of things. The translation methods I used to analyse names were copying, linguistic translation, transformation, transcription, substitution, omission and addition. In some cases several methods were used to translate one name.

After analysing names translated from English to Estonian and to French I can say that the hypothesis is partially valid. The most used translation strategy in Estonian and in French is the linguistic translation (not the same as literal translation). It was the most frequently used to translate place names and titles. The second most frequent translation method was copying (i.e. non-translation). The personal names were left untranslated the most frequently. The combination of linguistic translation and copying was also used to translate titles and nicknames.

As a difference between Estonian and French translation it came out that in Estonian translation there was considerably more transformation than in French translation. Transformation is used the most in Estonian to translate place names. Some place names are translated linguistically to French. Other translation methods (transcription, substitution, omission and addition) were not so frequently used.

There are 11 names that occur in “The Hobbit” and are also commented in “Guide to the Names in The Lord of the Rings“. After observing the guidelines left by Tolkien it turned out that 4 names have been translated according to those guidelines to Estonian and 9 names to French. The reason may be that the Estonian translation was made in 1977 and the guidelines were not accessible or known to the translator. French translation was published in 2012 and therefore it is very likely that the translator was aware of the “Guide”.

Lisa 1 „Kääbiku“ inglisi-, eesti- ja prantsuskeelsete nimede koondtabel

Isikunimed		
ING	EST	PR
Azog	Azog	Azog
Baggins	Baggins	Bessac
Balin	Balin	Balin
Bard	Bard	Bard
Belladonna	Belladonna	Belladonna
Beorn	Beorn	Beorn
Bert	Bert	Hubert
Bifur	Bifur	Bifur
Bilbo	Bilbo	Bilbo
Bladorthin	Bladorthin	Bladorthin
Bofur	Bofur	Bofur
Bolg	Bolg	Bolg
Bombur	Bombur	Bombur
Bungo	Bungo	Bungo
Burrowes	Kraaplik	Terrier
Carc	Kraak	Carc
Dain	Dain	Dain
Dori	Dori	Dori
Durin	Durin	Durin
Dwalin	Dwalin	Dwalin
Elrond	Elrond	Elrond
Fili	Fili	Fili
Fundin	Fundin	Fundin
Galion	Galion	Galion

Gandalf	Gandalf	Gandalf
Girion	Girion	Girion
Gloin	Gloin	Gloin
Golfimbul	Golfimbul	Golfimbul
Gollum	Guglunk	Gollum
Grubb x 2	Songard/-	Fouisseur x 2
Huggins	Huggins	Legros
Kili	Kili	Kili
Nain	Nain	Nain
Nori	Nori	Nori
Oakenshield	Tammiskilp	Lécudechesne
Ori	Ori	Ori
Radagast	Radagast	Radagast
Roäc	Roak	Roäc
Sackville-Baggins	Sackville-Baggins	Bessac-Descarcelle
Smaug	Smaug	Smaug
Thorin	Thorin	Thorin
Thrain	Thrain	Thrain
Thror	Thror	Thror
Tom	Tom	Tom
Took	Took	Touc
William	William	Léon
Kohanimed		
ING	EST	PR
across The Water	Veetagune	de l'autre coté de l'Eau / au-delà de l'Eau
Bag-End	Taganurga	Cul-de-Sac
Bywater	Kõrvaloja	Belleau
Carrock	Karurahn	Carroc
Country Round	Ümberkaudsed Maad	Terres d'Alentour

Dale	Org/Orulinn	Val
Desolation of the Dragon	Lohekõrb	Désolation de Dragon
Dorwinion	Dorwinion	Dorwinion
East of Easts	idade ida	est de l'Est
Edge of the Wild	ürgmaa piir	Lisière de la Sauvagerie
Esgaroth	Esgaroth	Esgaroth
Faerie in the West	Lääne Haldjariik	Faerie dans l'Ouest
Forest	Laas	Forêt
Forest River	Laanejõgi	Rivière de la Forêt
Front Gate	peavärav	Grande Porte
Front Porch	eesvärav	Hall d'Entrée
Gate	värav	Porte
Gates of the river	-	Portes de la rivière
Gondolin	Gondolin	Gondolin
Great House	Suur Maja	Grande Maison
great Mill	Suur Veski	Grand Moulin
Great River	Suurjõgi	Grand Fleuve
Great Shelf	suur kaljulavats	Grande Corniche
Green Dragon Inn	Rohelise Lohe Kõrts	Auberge du Dragon Vert
Green Fileds	Rohelised Väljad	Champs Verts
Grey Mountains	Hallmäed	Montagnes Grises
Gundabad	Gundabad	Gundabad
High Pass	Ülakuru	Haut Col
Hill	Küngas	Colline
Hobbiton	Kääbikla	Hobbiteville
Iron Hills	Raudmäed	Collines de Fer
Lake	Järv	Lac
Lake-town	Järvelinn	Boug-du-Lac
Land Beyond	Tagamaa	Pays Au-Delà
Lands over West	läänepoolsed maad	terres de l'Ouest

Last Desert	Pärakõrb	Dernier Désert
Last Homely House	Viimane Lahke Maja	Dernière Maison Hospitalière
Lonely Mountain	Üksildane Mägi	Montagne Solitaire
Long Lake	Pikkjärv	Long Lac
Long Marshes	Suursoo	Long Marais
Lower Halls	alumised koopad	Salles Inférieures
Mirkwood	Sünklaas	forêt de Grand'Peur
Misty Mountains	Udumäed	Montagnes de Brume
Moria	Moria	Moria
Mountain	Mägi	Montagne
Mount Gram	Hiireherne Mägi	mont Gram
North	Põhjala	Nord
over The Hill	Künkatagune	au-delà de La Colline / par-delà la Colline
Ravenhill	Rongamägi	Montcorbeau
Rivendell	Kaljulohe	Fendeval
River Running / Running River	Rutujõgi	Rivière Courante
Side-door	külguks	porte secondaire
under The Hill / Under- Hill	Künkaalune	en bas de La Colline / sous la Colline / Sous-Colline
Valley	org	Vallée
Waste	kõnnumaa	Désolation
Water	Vesi	Eau
Western Lands	läänemaad	terres de l'Ouest
Wide World	Lai Maailm	Vaste Monde
Wilderland/Wild	ürgmaa	Sauvagerie/Contrée Sauvage
Withered Heath	Kõrbenud Nõmm	Lande Desséchée

Esemenimed		
ING	EST	PR
Arkenstone	Laekakivi	Pierre Arcane
Beater	Lõhkuja	Cogneuse
Biter	Hammustaja	Mordeuse
Foe-hammer	Vaenlaselööja	Assommoir à Ennemis
Glamdring	Glamdring	Glamdring
Goblin-cleaver	Mäekolliraiuja	Pourfendeuse de Gobelins
Heart of the Mountain	Mäesüda	Coeur de la Montagne
Orcrist	Orcrist	Orcrist
Sting	Astel	Dard
Tiitlid		
ING	EST	PR
Bard the Dragon-shooter	Bard Lohetapja	Bard, le Pourfendeur de Dragons
Barrelrider	tünniratsanik	Enfourcheur de Tonneux
Bilbo the Magnificent	Bilbo Võrratu	Bilbo le Magnifique
Bowman	Vibukütt	Archer
Burglar	murdvaras	Cambrioleur
Elvenking	haldjakuningas	Roi elfe
Expert Treasure-hunter	väljaõppinud aardekütt	Expert-chercheur de trésor
Great Eagle	kotkapealik	Grand Aigle
Great Goblin	Suur Mäekoll	Grand Gobelin
King of All Birds	kõigi lindude kuningas	Roi de Tous les Oiseaux
King under/beneath the Mountain	Mäealuse kuningas	Roi sous la Montagne
Lord of the Eagles	Kotkaste Isand	Seigneur des Aigles
Lord Smaug the Impenetrable	Smaug Läbitungimatu	Seigneur Smaug l'Impenetrable
Luckwearer	õnnekandja	Porteur de Chance

Master	Isand	Maître
Master (of Lake-town)	linnaülem	bourgmestre
Mr. Invisible Baggins	isand Baggins Nähtamatu	M. Bessac l'Invisible
Mr. Lucky Number	isand Õnnearv	monsieur Numéro Chanteux
Necromancer	Surnumanaja	Necromancien
Ringwinner	sõrmusevõitja	Gagnant de l'Anneau
Smaug the Chiefest and Greatest of Calamities	Smaug, sa Ülim ja Suurim Nuhtlus	Smaug – de toutes les Calamités, la plus grande et la plus Terrible
Smaug the Dreadful	Smaug Kohutav	Smaug le Terrible
Smaug the Mighty	ülivägev Smaug	Smaug le Puissant
Smaug the Tremendous	Tohutu Smaug	Smaug le Formidable
Thief in the Shadows	Varas Pimeduses	Voleur des Ombres
Thrain the Old	Vana Thrain	Thrain l'Ancien
Wood-elves' king / King of the Elves	metsahaldjate kuningas	Roi des Elfes sylvains
Worm of Dread	Madu	ignoble Ver
Your Magnificence	Teie Hiilgus	Votre Magnificence
Hüüdnimed		
ING	EST	PR
Attercop	Mürgikott	Empoisonneuse/Vénéneuse
Bill	Bill	-
Bullroarer	Möirahärg	Fiertaureau
crazy Cob	kohm kobakäpp	Cob la Démente
lazy Lob	laisk labakäpp	Lob la Feignante
Moneybags	Rahakott	Vieilles Sacoche
Old Took	vana Took	Vieux Touc
old Worm	vana lohemadu	Vieux Ver
Tomnoddy	vana tobu	Niquedouille

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja lõputöö üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina, Anna Kaasla

1. annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) enda loodud teose „J. R. R. Tolkieni „Kääbiku“ nimede tõlkemeetodid ning nende võrdlus inglise-eesti ja inglise-prantsuse suunal“,

mille juhendaja on Marri Amon,

1.1.reprodutseerimiseks säilitamise ja üldsusele kättesaadavaks tegemise eesmärgil, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace-is lisamise eesmärgil kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni;

1.2.üldsusele kättesaadavaks tegemiseks Tartu Ülikooli veebikeskkonna kaudu, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace'i kaudu kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni.

2. olen teadlik, et punktis 1 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.

3. kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei rikuta teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse seadusest tulenevaid õigusi.

Tartus, **16.05.2017**

Olen magistritöö kirjutanud iseseisvalt. Kõigile töös kasutatud teiste autorite töödele, põhimõtteliste seisukohtadele ning muudest allikaist pärinevatele andmetele on viidatud.

Autor: Anna Kaasla

Kuupäev: 16.05.2017